

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE VAREŠ 2017-2026. godine

Oktobar, 2016.

I SADRŽAJ

I	SADRŽAJ.....	2
II	UVOD.....	4
III	METODOLOGIJA KREIRANJA STRATEGIJE LOKALNOG RAZVOJA.....	5
IV	STRATEŠKA PLATFORMA.....	7
IV.1.	Socio-ekonomska analiza.....	7
IV.1.1.	Geografske karakteristike.....	7
IV.1.2.	Demografske karakteristike i kretanja.....	8
IV.1.3.	Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji.....	11
IV.1.4.	Pregled stanja i kretanja na tržištu rada.....	24
IV.1.5.	Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja.....	27
IV.1.6.	Stanje javne infrastrukture i javnih usluga.....	43
IV.1.7.	Stanje okoliša.....	48
IV.1.8.	Lokalna samouprava.....	59
IV.1.9.	Analiza budžeta.....	60
IV.2.	Strateško fokusiranje.....	63
IV.3.	Vizija i strateški ciljevi razvoja.....	67
V.	SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI.....	71
V.1.	Usklađenost, komplementarnost i međusobni uticaj sektorskih planova.....	71
V.2.	Plan lokalnog ekonomskog razvoja.....	73
V.2.1.	Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima.....	75
V.2.2.	Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa.....	76
V.2.3.	Inicijative međuopćinske saradnje.....	77
V.2.4.	Programi, projekti i mjere.....	78
V.3.	Plan društvenog razvoja.....	82
V.3.1.	Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima.....	84
V.3.2.	Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa.....	87
V.3.3.	Inicijative međuopćinske saradnje.....	87
V.3.4.	Programi, projekti i mjere.....	89
V.4.	Plan zaštite okoliša.....	92
V.4.1.	Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima.....	93
V.4.2.	Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa.....	94
V.4.3.	Inicijative međuopćinske saradnje.....	95
V.4.4.	Programi, projekti i mjere.....	96
VI	OPERATIVNI DIO.....	98
VI.1.	Plan implementacije strateških projekata i mjera za 3 godine (1+2).....	98

VI.2. Plan organizacionih i ljudskih kapaciteta za implementaciju, praćenje i vrednovanje strategije.....	100
VII. PRILOZI.....	105

II UVOD

Strategija integriranog razvoja 2017–2026. godine (Strategija) je ključni strateško-planski dokument Općine Vareš, koji treba da podstiče budući rast i razvoj zajednice. Strategija razvoja obuhvata društvenu i ekonomsku sferu, ali i aspekte zaštite i poboljšanja okoliša i prostornog uređenja. Izrađena je kao okvir za definisanje zajedničkih ciljeva, podsticanje lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja Općine i sveukupnog života u njemu. Kao takva, Strategija integriranog razvoja je u skladu sa strategijama i politikama na višim nivoima vlasti, ali i sa drugim sektorskim strategijama i zakonskim okvirima na državnom i kantonalnom nivou.

Strategija razvoja općine Vareš za period 2017-2026. godine izrađena je od strane radnih tijela koja je imenovao načelnik, uz učešće javnog, privatnog i nevladinog sektora. Svrha dokumenta je da informiše sveukupnu javnost i privatni sektor o razvojnom putu Općine, te predstavlja osnovu za izradu detaljnih planova i programa u pojedinim sektorima, kreira osnovu za praćenje napretka i ohrabruje saradnju i dogovor u planiranju različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera.

Vizija razvoja i strateški ciljevi razvoja Općine definisani su na period od 10 godina. Prihvatajući činjenicu da postavljanje ciljeva podrazumijeva ne samo odgovor na pitanje „šta“, već i „kako“, te da je odgovor na ovo pitanje od ključnog značaja za kvalitetnu implementaciju Strategije, Općinski razvojni tim je izradio sektorske planove i operativni dio Strategije. Sektorski planovi, operativni ciljevi, programi, projekti i mjere, usmjereni ka poboljšanju kvaliteta života u Općini, definisani su na period od 5 godina. Okvirni operativni planovi su izrađeni za naredne tri godine i obuhvataju listu prioriternih programa i projekata/mjera, čime se stvara osnova za realizaciju sektorskih i strateških ciljeva.

Nadalje, prioritetni programi i projekti nisu samo osnova za korištenje općinskih i drugih domaćih izvora sredstava, nego i dobra osnova za pristup eksternim izvorima sredstava, poput Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA) programa Evropske unije, ali i drugih programa podrške u Bosni i Hercegovini.

Kod izrade Strategije razvoja posebno se vodilo računa o ostvarivanju horizontalne intersektorske usklađenosti, te vertikalne usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na drugim nivoima. Dodatan značaj je pridat podsticanju partnerstava svih bitnih aktera na lokalnom nivou, uključivanju svih osjetljivih grupa, mogućim inicijativama međuopćinske saradnje, privlačenju investicija iz dijaspore, te aspektu energetske efikasnosti.

Preduslov za kvalitetnu i pravovremenu implementaciju Strategije jeste prepoznavanje njenog značaja od strane sveukupne lokalne zajednice i viših nivoa vlasti, ali i uspostava Strategijom predviđenih mehanizama za njeno sprovođenje, izvještavanje, dopunjavanje i sveukupnu operacionalizaciju, a što je zadatak koji Općini Vareš, ali i svim drugim akterima u lokalnoj zajednici, predstoji u narednom periodu.

Strategiju razvoja općine Vareš izradio je Razvojni tim u okviru Projekta lokalnog integriranog razvoja (LID), koji predstavlja zajedničku inicijativu Evropske Unije (EU) i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP). Tehničku podršku Razvojnom timu u sklopu ovog projekta pružio je Konzorcijum iza kojeg stoje Institut za hidrotehniku Sarajevo (HEIS) iz Bosne i Hercegovine i konsultantska kompanija Development Consulting Group (DCG) iz Beograda.

III METODOLOGIJA KREIRANJA STRATEGIJE LOKALNOG RAZVOJA

U izradi strateškog plana razvoja općine Vareš korištena je standardizovana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od strane entitetskih vlada, te Saveza općina i gradova iz oba entiteta. MiPRO metodologija je u potpunosti usklađena sa postojećim zakonskim okvirom, kojim je definisano planiranje razvoja na lokalnom nivou, gdje je općinska uprava nosilac procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, MiPRO je u potpunosti usaglašena sa vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koje promovira Evropska unija. Vodeći principi na kojima se zasniva Strategija razvoja općine Vareš su održivost i socijalna uključenost. Održivost kao princip integriše ekonomski i aspekt zaštite okoliša, dok princip socijalne uključenosti podrazumijeva jednake šanse za sve i pravičnost u smislu identifikovanja potreba i interesa marginalizovanih i socijalno isključenih grupa stanovništva. Nadalje, Strategiju razvoja karakterišu integracija (što znači da su ekonomski, društveni i aspekt okoliša posmatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline) i participacija (svi zainteresovani akteri su angažovani i doprinijeli su izradi Strategije).

Cjelokupna zajednica općine Vareš je participirala u procesu izrade Strategije vođena uvjerenjem da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za proaktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvojem. Proces izrade Strategije razvoja, iniciran je od strane načelnika i podržan od strane Općinskog vijeća, a započeo je potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Općine Vareš i UNDP-a, te formiranjem radnih tijela – Općinskog razvojnog tima, Sektorskih timova, kao i Partnerske grupe.

Proces je operativno vodio Općinski razvojni tim, a u samom procesu stvoreni su mehanizmi za snažno građansko učešće, dominantno kroz rad Partnerske grupe – konsultativnog tijela koje čine predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. Poseban naglasak je stavljen na uključivanje i adekvatno prepoznavanje potreba potencijalno ranjivih kategorija stanovništva. U proces je bio uključen veliki broj građana.

Polazna tačka za izradu Strategije razvoja općine Vareš je bila analiza postojećih strateških dokumenata, kako na lokalnom, tako i na nivou Zeničko-dobojskog kantona i Federacije Bosne i Hercegovine, kao i stepen njihove realizacije, zatim analiza svih konkurentnih prednosti, nedostataka, kao i prijetnji i mogućnosti iz neposrednog okruženja. Pristupilo se i utvrđivanju kapaciteta i stepena razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za izradu i implementaciju Strategije. Kompletna situaciona analiza je inkorporirala nalaze relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora.

Najvažniji segment Strategije predstavlja njen strateški dio, odnosno, strateška platforma, koja obuhvata socio-ekonomsku analizu, strateške fokuse, viziju razvoja i strateške ciljeve razvoja. Strateška platforma Strategije je dominantno djelo Općinskog razvojnog tima. Sektorske planove razvoja ekonomije, društva i zaštite i unaprjeđenja okoliša izradile su za tu svrhu formirane sektorske radne grupe, a koje su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. U završnom dijelu procesa, Općinski razvojni tim je, na bazi principa integracije, objedinio i uskladio sektorske dokumente, te izradio okvirne trogodišnje planove implementacije, uključujući i plan razvoja organizacionih kapaciteta i ljudskih potencijala neophodnih za proces implementacije Strategije. Kako bi se omogućila djelotvorna implementacija Strategije, podrazumijeva se potpuna usklađenost finansijskog okvira Strategije sa općinskim budžetom, počev od 2017. godine.

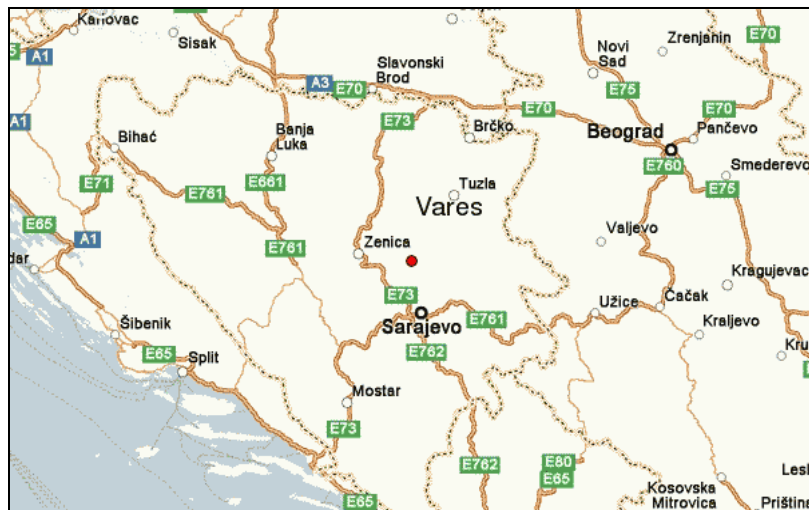
Aneksi:

- 1) Zaključak Općinskog vijeća o započinjanju procesa lokalnog razvojnog planiranja;
- 2) Mapa bitnih aktera;
- 3) Rješenje o formiranju Razvojnog tima;
- 4) Spisak članova Sektorskih radnih grupa;
- 5) Potpisana Izjava o partnerstvu (Partnerska grupa);
- 6) Odluka Općinskog vijeća Vareš o usvajanju Strategije integriranog razvoja.

IV STRATEŠKA PLATFORMA

IV.1. Socio-ekonomska analiza

IV.1.1. Geografske karakteristike

Općina Vareš je u sastavu Zeničko-dobojskog kantona iako je prema prirodnim, geografskim, tradicionalnim, ekonomskim i drugim kriterijima upućena na sarajevsku regiju, odnosno na Kanton Sarajevo. Smještena na 829 metara nadmorske visine u srednjem dijelu Bosne i Hercegovine. Kroz općinu protiče rijeka Stavnja, a okružena je planinama Zvijezda i Perun i masivima Kapinja i Stijene. Općina Vareš graniči sa općinama Breza (dužina granice 12 km), Visoko (7 km), Kakanj (17 km), Olovo

(34 km), Zavidovići (11 km), i Ilijaš (19 km). Granica s općinom Ilijaš je ujedno i granica sa Sarajevskim kantonom, a udaljenost od Grada Sarajeva je 45 km. Površina općine iznosi 390 km².

Nema pisanih podataka kako je Vareš dobio ime, ali pretpostavlja se da je od riječi "valens" što znači obitavalište. Prvi put ime Vareš spominje se kao naselje za vrijeme bosanskog upravitelja Jakuba Hadum-paše koji je tada sjedio na stolici bosanskog sandžak bega od 1492. do 1494. godine. Postoje pisani tragovi da se u to vrijeme i počela ruda eksploatirati iz vareških rudokopova. Na osnovu arheoloških iskopina gdje je pronađena rimska lampa i ploča sa natpisom "Vilicus Procurator", može se zaključiti da se ruda u općini iskopavala još u rimsko vrijeme. U 16. stoljeću (1516. godina), kako to bilježi turski defter toga vremena, Vareš je imao 150 kuća. U vrijeme prvog popisa stanovništva pod Austrougarskom 1879. godine, Vareš je bio na 26. mjestu među 66 gradova u BiH po broju kuća (437), po broju stanova je na 23. mjestu (528), a po broju stanovnika je na 26. mjestu (2.177 stanovnika). Zanimljivo je, da je u to vrijeme Zenica, imala samo jednu kuću više, a čak 102 stana i 76 stanovnika manje.

Općina Vareš pripada umjereno-kontinentalnom planinskom klimatskom pojasu, sa hladnim zimama i umjereno toplim ljetima, sa neznatnim kolebanjem temperature. Karakteristična je pojava temperaturnih inverzija u zatvorenim kotlinama (Tribija, Ponikva).

Reljef općine Vareš je vrlo složen i raznovrstan. U geološkoj građi najstarijih naslaga ovog područja najzastupljeniji su škriljci, krečnjaci, dolomiti, kvarciti, metapješčari, metarioliti (kvarcporfiri), dioriti i spiliti. U okviru devonske periode izdvojena je formacija Zvijezda, izgrađena od krečnjaka i dolomita. Na prostoru Peruna javljaju se crvenkasti i plavičastosivi mermeri prožeti kalcitskim žilicama i rijetkim kristalima pirita (željezna ruda) koji su stabilni i u manjoj mjeri se raspadaju u limonit. Pored željeza, okolina Vareši ima u drugih ruda koje sadrže olovo, krom i cink.

Rijeke s prostora općine Vareš pripadaju slivu rijeke Bosne. Mnogobrojni potoci, slivajući se s planine Zvijezde, čine glavne vodotoke koji kroz duboke kotline odvođe te vode posredno i neposredno u rijeku Bosnu. Prostor općine obiluje velikim kapacitetima izvorišta pitke vode (Mala rijeka, Očevija, Stavnja, Bukovica, Misoča).

Zbog karakteristika geološke građe, duž sinklinala javljaju se i izvori tople vode (Očevija, Kamenolom) i izvori mineralne vode (Okruglica, Dabravine). Još jedna specifičnost prostora općine Vareš su umjetna jezera stvorena ili eksploatacijom rude ili odlaganjem jalovine. Takva jezera se nalaze na površinskom kopu „Smreka“, jalovištu „Veovača“ i jalovištu „Mala rijeka“. Ovi, slučajno stvoreni resursi, mogu se korisno upotrijebiti.

Općina Vareš spada u jednu od najšumovitijih općina u BiH. Od ukupne površine općine cca 77% otpada na šume i šumsko zemljište, te šume predstavljaju jedan od najznačajnijih prirodnih resursa općine Vareš.

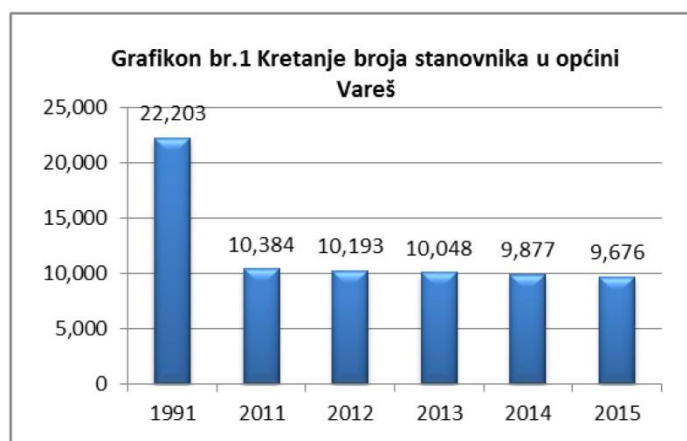
Po sastavu vegetacije, biljni pokrov općine Vareš se sastoji od visokih crnogoričnih i bjelogoričnih šuma raznolikog sastava, niskih bjelogoričnih degradiranih šuma bukve i hrasta, pašnjaka, livada, oranica i voćnjaka. Pojava močvarnog zemljišta i tresetišta karakteristična je u crnogoričnim šumama planine Zvijezde, te na livadama oko rijeka Blaže i Tribije. U obilju šumskih i livadskih površina, na prostoru Općine raste raznovrsno ljekovito bilje i gljive.

Rudarstvo je uvijek bilo veoma značajno za općinu Vareš. Kopanje ruda i njihova prerada su generacijama bili osnovni način privređivanja, a veliki zamah rudarstvo je dobilo izgradnjom visokih peći za topljenje željeznih ruda sa čitavog Balkana krajem 19. vijeka.

Općina je sa okruženjem povezana cestovnom i željezničkom mrežom. Željezničkom prugom Droškovac – Podlugovi vezana je na pravac Ploče – Sarajevo – Doboj i dalje. Ova pruga je u funkciji samo za prevoz robe. Regionalnom cestom R 444 Vareš – Podlugovi vezana je sa autocestom Sarajevo – Zenica, odnosno koridorom Vc, a njezinim kracima R 444a Vareš – Podkamensko sa Tuzlom i Zavidovićima i Vareš – Kopjari – Kraljeva Sutjeska sa općinom Kakanj. Udaljenost od glavnih centara iznosi: 45 km od Sarajeva, 74 km od Zenice i 85 km od Tuzle. Putnim pravcem preko Nišića izlazi se na put Sarajevo – Semizovac – Srednje – Olovo – Tuzla. Teritorija Općine je pokrivena sa oko 150 km lokalnih putnih saobraćajnica različitog kvaliteta od čega je oko 76 km makadamskih i oko 74 km asfaltnih puteva.

IV.1.2. Demografske karakteristike i kretanja

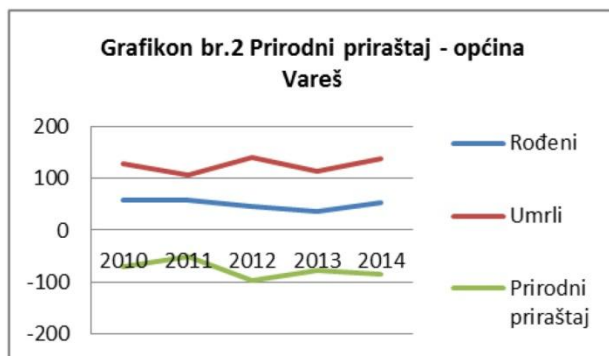
IV.1.2.1. Broj stanovnika i prirodni priraštaj

Izvor: Socioekonomski pokazatelji po općinama izdanje (2012-2016) i Popis stanovništva 2013. godina

Prema rezultatima popisa iz 2013. godine u općini Vareš živjelo je 8.892 stanovnika, što predstavlja 2,4% stanovnika Zeničko-dobojskog kantona, odnosno 0,40% stanovnika FBiH. Stanovništvo općine Vareš živi u 3.582 domaćinstva, što znači da je prosječna veličina domaćinstva 2,5. Broj stanovnika u općini Vareš, poredeći popis iz 2013. godine sa prethodnim popisom iz 1991. godine, umanjen je za 13.331 stanovnika, što je za 60% manje. Na grafikonu br.1 prikazana je statistička procjena kretanja stanovnika u općini Vareš, gdje je primijećen negativan trend broja stanovnika u posljednjih 25 godina.

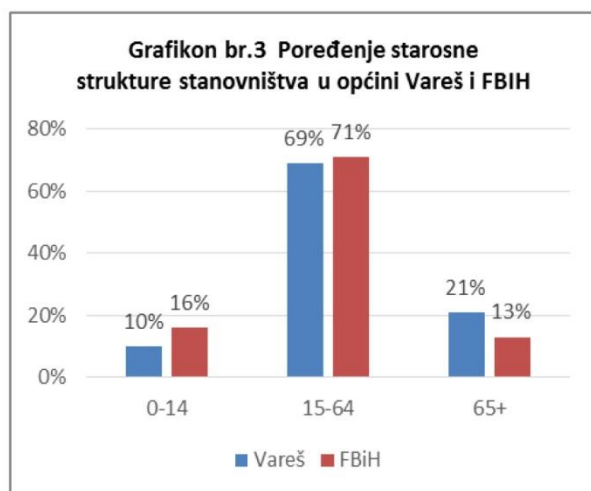
Prosječna gustina naseljenosti na teritoriji općine Vareš iznosi 22,79 stanovnika/km², što je znatno niža naseljenost u odnosu na prosjek FBiH, koji iznosi 89,5 stanovnika/km², kao i u odnosu na prosječnu gustinu naseljenosti u Zeničko-dobojskom kantonu koja iznosi 106,7 stanovnika/km². Prema raspoloživim podacima u periodu od 2011. do 2015. godine uočen je negativan prirodni priraštaj.

Izvor: Socioekonomski pokazatelji po općinama izdanje (2012-2016.godine) i Popis stanovništva 2013.godine.

Prema rezultatima Popisa stanovništva 2013. Godine, broj rođenih u toj godini u općini Vareš bio je 46, dok je broj umrlih 146. Natalitet je 5,2 dok je mortalitet 16,4. Stopa prirodnog priraštaja za općinu Vareš je izrazito negativna i iznosi -11,2. Stopa prirodnog priraštaja na nivou Zeničko-dobojskog kantona je 1,2. Na grafikonu br.2. prikazana je procjena prirodnog priraštaja po godinama u općini Vareš na osnovu statističkih godišnjih podataka.

IV.1.2.2. Starosna struktura

Izvor: Socioekonomski pokazatelji po općinama izdanje (2012-2016. godine) i Popis stanovništva 2013.godine

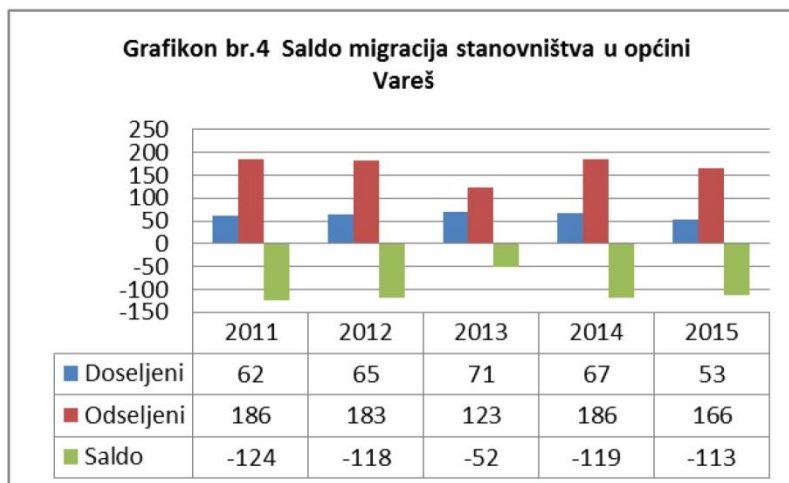
popisa iz 2013. godine, 61% Bošnjaka, Hrvata 32%, dok je srpske populacije 2%. Po pitanju vjeroispovjesti, 62% stanovništva je islamske vjeroispovjesti, katolika je 31%, dok je pravoslavaca 2%. Podaci o spolnoj strukturi stanovništva općine pokazuju da ima više žena nego muškaraca (51% naspram 49%, prema popisu iz 2013. godine).

IV.1.2.3. Prostorni raspored stanovništva

Teritoriju općine Vareš čini 26 mjesnih zajednica, od kojih su 24 aktivne i finansiraju se iz općinskog budžeta: Borovica, Brgule, Budoželje, Dabravine, Daštansko, Duboštica, Dragovići, Javornik, Kadarići, Kokošćići, Ligatići, Mir, Neprivaj, Očevija, Pogar, Pržići, Planinica, Ravne, Strica-Zaruđe, Striježevo, Stupni Do, Vareš, Vareš Majdan i Vijaka.

MZ Gornja i Donja Borovica funkcionišu kao jedna MZ – Borovica, a MZ Okruglica nema stanovnika i nije aktivna¹. Najnaseljenija mjesna zajednica je Vareš sa 4085 stanovnika koji žive u 1152 domaćinstva. Vareš Majdan ima 1072 stanovnika u 325 domaćinstava, dok Dabravine imaju 760 stanovnika u 290 domaćinstava. Najmanja mjesna zajednica je Planinica i ona ima samo 8 stanovnika u 6 domaćinstava. U mjesnoj zajednici Brgule živi 23 stanovnika u 16 domaćinstava, a u MZ Mir 32 stanovnika u 21. domaćinstvu.² Urbani dio općine Vareš naseljava 3117 stanovnika tj. 35,1% populacije, dok u ruralnom dijelu živi 5888 stanovnika - 64,9%.

IV.1.2.4. Migracije

Izvor: Statistički bilten – Migracije Stanovništva, izdanje 2011-2016, Federalni zavod za statistiku, izdanje 2011 – 2016.godine,, Federalni

Velika većina migracionih kretanja stanovništva iz i u općinu Vareš su kretanja unutar BiH. U periodu od 2011. do 2015. godine, broj doseljenih stanovnika znatno je niži od broja stanovnika koji se odsele iz općine Vareš. U 2011. godini, prema statističkim procjenama, iz Vareša se iselilo 186 stanovnika, dok je doseljeno samo 62 stanovnika. Ista situacija se nastavlja iz godine u godinu, a u 2015. godini iz općine je otišlo 166 stanovnika, a doselilo se njih 53.

U periodu od 2011. do 2015. godine migracije u inostranstvo kreću se između 6% i 9%, osim za 2012. godinu, kada je 19% odseljenih stanovnika otišlo van granica Bosne i Hercegovine. Općina Vareš nema bazu podataka dijaspore, ali prema procjeni najveći broj stanovništva zavisno od nacionalne pripadnosti iselio se u bivše zemlje Jugoslavije, potom u Holandiju, Skandinaviju i Ameriku.

Znatno smanjen broj stanovnika u općini Vareš u periodu od 1991. godine do danas posljedica je migracionih kretanja. Ratna dešavanja su uticala na migraciona kretanja u cijeloj zemlji, ali u općini Vareš više su izražene migracije sa ekonomskim karakterom, koje su se desile usljed propadanja velikih industrijskih postrojenja koja su zapošljavala i do 1000 radnika i obezbjeđivala kvalitetan život u općini. Usljed nedostatka privrednih aktivnosti, stanovništvo se iseljavalo iz općine u veće gradove u zemlji ili odlazilo u inostranstvo. Starosna struktura u općini pokazuje da u općini pretežno i ostaje starija populacija, dok mladi, u potrazi za boljim uslovima života, odlaze. Kontinuitet pada prirodnog priraštaja ukazuje na sve veći broj umrlih lica u odnosu na rođene. Osnovni razlozi negativne populacione politike, odnosno pada nataliteta u općini Vareš, su posljedica nezaposlenosti, političkih kriza, a na smanjenje broja rođenih posebno utiče emigracija mladog reproduktivnog stanovništva, pomjeranje starosne granice za stupanje u brak i odgađanje rađanja usljed loše ekonomske situacije.

¹ Izvor: Odluka Općinskog vijeća o osnivanju mjesnih zajednica općine Vareš, br. 01-136/08, od 29.07.2008. godine.

² Izvor: Pregled mjesnih zajednica sa izabranim savjetima i drugim podacima, Općinska uprava Vareš, 03.02.2016. godine

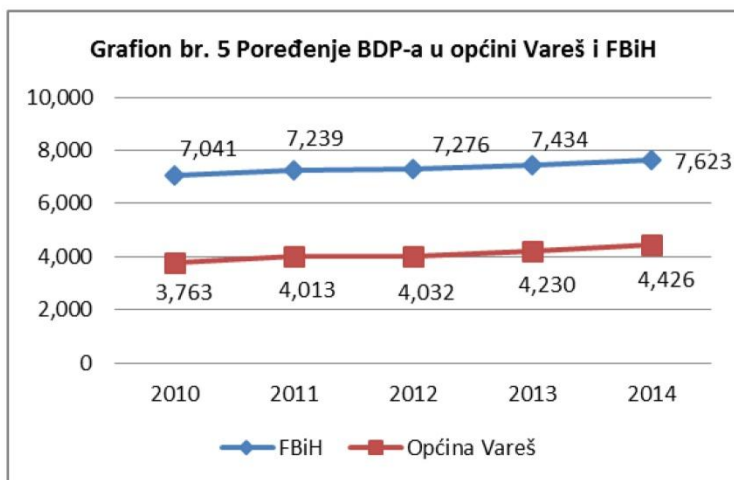
IV.1.3. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji

Općina Vareš pripada grupi izrazito nerazvijenih općina u FBiH. Ekonomija općine Vareš u prijeratnom periodu bila je oslonjena na tešku industriju, naročito na rudarstvo (željezna ruda, barit i kamenolom uglavnom za potrebe željezare), željezaru, livnicu i metaloprivredu. Razvoj je, također, bio oslonjen na šumarstvo (eksploatacija šume) i finalnu preradu drveta (rezana građa, otvori i dr.). Metalna industrija je u najvećoj mjeri imala osiguran posao u okviru sistema u kojima je djelovala (*RMK, Zrak, Energoinvest*), tako da je borba za tržište bila na niskom stepenu. To je karakteristično i za drvenu industriju koja je djelovala u okviru fabrike *Šipad* i za građevinarstvo koje je djelovalo u okviru poduzeća *Vranica*.

Poljoprivredna proizvodnja je bila na niskom stepenu razvoja (stihijsko stočarstvo i dio poljoprivredne proizvodnje uglavnom za vlastite potrebe). Poduzeće *Snaga*, inače nosilac razvoja poljoprivredne proizvodnje, uglavnom se bavilo trgovinom u okviru sistema UPI-ja. Privatno poduzetništvo nije bilo razvijeno, i na taj sektor je u prijeratnom periodu otpadao zanemariv dio privrede i to uglavnom na autoprijevoznike, s veoma malo zanatskih i ugostiteljskih radnji.

S obzirom na to da su se raspali veliki privredni sistemi, u okviru kojih je većinom djelovala privreda općine Vareš, u potpunosti je prestala eksploatacija ruda i proizvodnja željeza, obustavljena je finalna prerada drveta u okviru *DI Zvijezda*, a trgovačko poduzeće *Snaga* i ugostiteljsko poduzeće *Perun* prestaju s radom. Metaloprerađa u Mehaničkoj radionici i *Zraku* faktički ne postoji, dok *Tvornica rezervnih dijelova (TRD)* radi sa smanjenim kapacitetima i uglavnom je orijentirana na iznalaženje poslova izvan Vareša. Eksploataciju kamena vrši jedino poduzeće *BBM Amfibolit* Vareš, ali sa dosta smanjenim obimom proizvodnje. Eksploatacija šume je zadržala trend razvoja zahvaljujući tržišnim okolnostima (povećane potrebe za sirovinom), ali se sirovina uglavnom izvozi izvan Vareša³. Posljertna privreda općine Vareš umnogome je drugačija i suočava se sa brojim izazovima.

IV.1.3.1. Osnovni ekonomski pokazatelji

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima FBiH (2010-2014.godine)

Prema vrijednosti indeksa razvijenosti Federalnog zavoda za programiranje razvoja za 2015. godinu (26,2), općina Vareš pripada grupi izrazito nerazvijenih općina, dok je u odnosu na druge općine Zeničko-dobojskog kantona na posljednjem mjestu po istom indeksu.

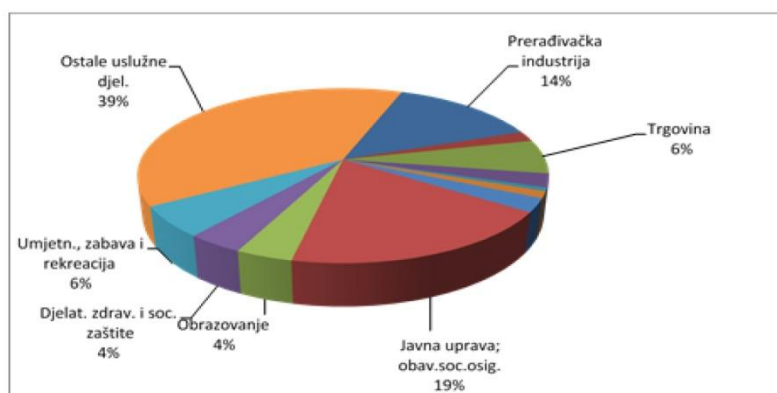
³ Informacija o stanju u oblasti privrede i problemima u oblasti zapošljavanja, sa osvrtom na podatke o nezaposlenim licima koja se vode kod Biroa za zapošljavanje – Vareš, Općinsko vijeće Vareš, mart 2015. godine

Na rang listi razvijenosti općina u FBiH, od ukupno 79 općina, općina Vareš je rangirana na 73. mjestu u 2015. godini. Prosječna neto plaća u općini Vareš za 2015. godinu bila je 690 KM⁴. Stopa zaposlenosti je iznosila 13,2%, dok je stepen nezaposlenosti 50,9%⁵.

Iako slaba, privreda u općini Vareš u posljednjih nekoliko godina bilježi rast o čemu svjedoči porast BDP-a po glavi stanovnika (4.426 KM u 2014. godini; FBiH 7.623 KM)⁶. U odnosu na Zeničko-dobojski kanton, BDP općine Vareš je, iako u porastu, i dalje ispod vrijednosti za ZDK od 2010. godine naovamo.

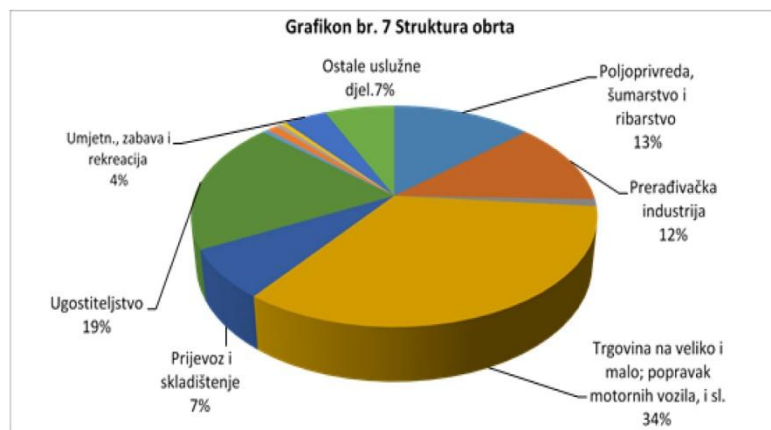
IV.1.3.2. Broj i struktura poduzeća

U strukturi privrednih djelatnosti na području općine Vareš danas su najzastupljenije uslužne djelatnosti, prerađivačka industrija, trgovačka djelatnost, poljoprivreda i šumarstvo, djelatnosti povezane sa prijevozom, te na kraju rudarstvo.

Izvor podataka: ZDK u brojkama, Federalni zavod za statistiku, 2015.godina
Grafikon br. 6 Struktura pravnih lica

Prema podacima u dokumentu *ZDK u brojkama* Federalnog zavoda za statistiku iz 2015. godine, na području općine Vareš registrovano je 170 pravnih lica. Najveći broj pravnih subjekata registrovan je iz oblasti trgovine na veliko i malo (10) i prerađivačke industrije (22). Procentualno veliki dio pravnih lica, njih 36,5%, bavi se nekom vrstom pružanja usluga.

Izvor podataka: ZDK u brojkama, Federalni zavod za statistiku, 2015.godina

Firme koje zapošljavaju najviše radnika su Tvornica rezervnih dijelova Vareš, JP ŠPD ZDK d.o.o. Zavidovići, PJ Šumarija Vareš, Javno komunalno preduzeće, MPM Vareš i Naha Vareš. Na području općine Vareš aktivno je i jedno neprivatizovano preduzeće, a radi se o Javnom preduzeću Šumsko-privredno društvo d.o.o. Zavidovići⁷ u okviru kojeg se nalazi poslovna jedinica Šumarija Vareš sa 160 zaposlenih.

⁴ Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2015, Federalni zavod za programiranje razvoja

⁵ Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH za 2015., Federalni zavod za programiranje razvoja

⁶ Federalni zavod za statistiku ne radi izračun BDP po kantonima i općinama. Procjena BDP-a po stanovniku prema formuli Federalnog zavoda za programiranje razvoja za procjenu BDP-a se izračunava na sljedeći način: $BDP (procjena) = [(broj zaposlenih u općini * prosječna plata u općini / (broj zaposlenih u entitetu * prosječna plata u entitetu)] * BDP (u entitetu)$. Za procjenu BDP-a po stanovniku, BDP(procjena) se podijeli sa procijenjenim brojem stanovnika u datoj općini.

⁷ Izvor: Podaci općine Vareš

Ovo preduzeće gospodari državnim šumama i šumskim zemljištem na cijeloj teritoriji Zeničko-dobojskog kantona.

Prema podacima u dokumentu ZDK u brojkama Federalnog zavoda za statistiku iz 2015. godine, na području općine Vareš registrovano je 199 obrtničkih radnji. Posmatrajući strukturu obrtničkih radnji na Grafikonu br. 7, najveće učešće imaju trgovinske radnje koje u 2015. godini čine 33,2% od ukupno registriranih obrta, zatim obrti koji se bave ugostiteljstvom (19,1%), poljoprivredom i šumarstvom (13,1%) i prerađivačkom djelatnošću (12,1%). Primjetna je dominacija uslužnih djelatnosti nad proizvodnim i u slučaju pravnih lica, i u slučaju obrta.

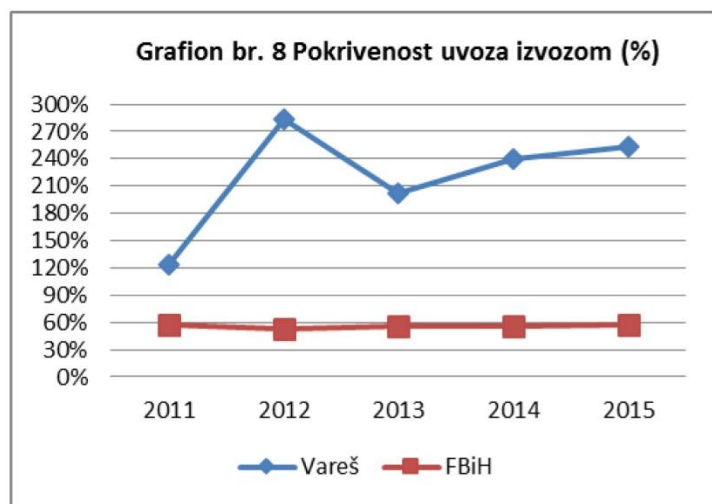
IV.1.3.3. Poslovne zone

Na području općine Vareš postoje 3 poslovne zone i to:

- Poslovna zona Šijakovo, površine 10.954,50m².
- Poslovna zona Prnjavor, površine 16.654,60m²
- Poslovna zona Kram, 9.950,00m²

Sve tri lokacije⁸ su u vlasništvu Općine Vareš i na njima ranije su postojali objekti, tako da su potpuno infrastrukturno opremljene. Lokacije Kram i Šijakovo imaju mogućnost i prilaza prugom. Trenutno su sve tri lokacije nepopunjene, a na njima su planirane djelatnosti iz već postojećih, razvijenih grana industrije i obrta u općini Vareš: prehrambena industrija, metaloprerađivačka i drvoprerađivačka.

Vanjskotrgovinska razmjena

Izvor: Socioekonomski pokazatelji za 2011., 2012., 2013, 2014. i 2015. godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći izvoznici su iz oblasti metaloprerađivačke i to su jedini podaci kojima općina raspolaže.

U 2015. godini, u općini Vareš ostvaren je izvoz u iznosu od 6.186.000 KM što je za 1.860.000 KM manje u odnosu na 2014. godinu. Izvoz općine Vareš učestvuje u ukupnom izvozu FBiH sa 0,1%, a od 2012. godine izvoz ima konstantan trend opadanja. U 2015. godini u općini Vareš ostvaren je uvoz u iznosu od 2.447.000 KM što je za 908.000 KM manje u odnosu na 2014. godinu. Uvoz učestvuje u ukupnom uvozu FBiH sa 0,02%. U posljednje 3 godine i uvoz ima opadajući trend. Procent pokrivenosti uvoza izvozom u 2015. godini je iznosio 253%, nasuprot podacima za FBiH koji je iznosio 57,5%, što pokazuje da je općina Vareš imala pozitivan trgovinski bilans.

⁸ Izvor: Podaci Općine Vareš, septembar 2016. godine

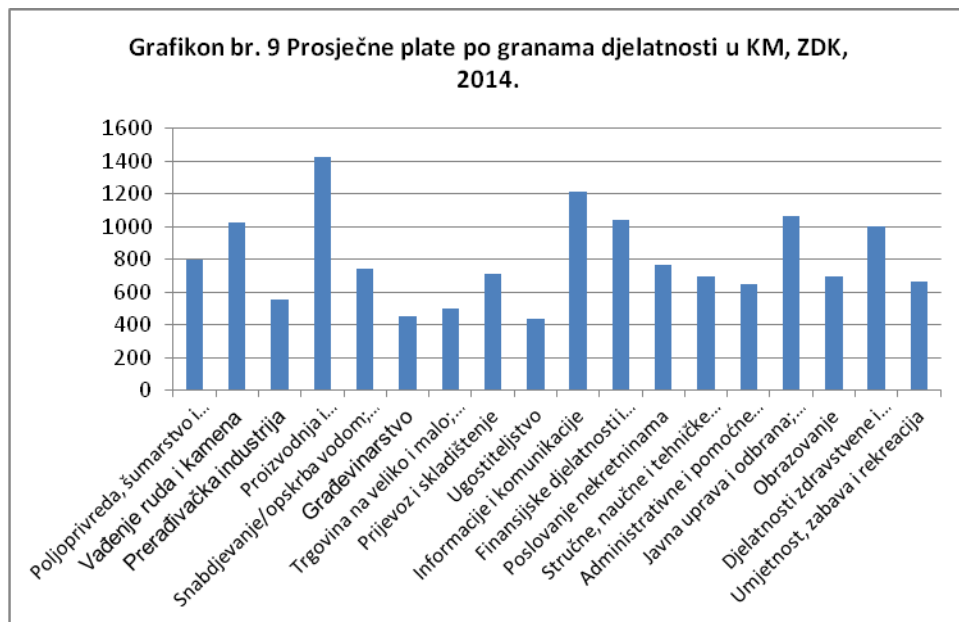
IV.1.3.4. Investicije

Općina Vareš je u posljednjih 5 godina imala nekoliko direktnih stranih i domaćih investicija⁹:

1. Eko-energy d.o.o. Tešanj izgradnja male hidroelektrane investicije cca 4.000.000 KM – domaća investicija
2. Bluhend wood d.o.o. Sarajevo drvoprerađiva – strana investicija
3. Alma Ras d.o.o Olovo proizvodnja rublja – domaća investicija
4. "Edi-Control" doo Vareš- obrada metala – domaća investicija
5. Tvornica rezervnih dijelova, obrada metala – strana investicija
6. Easting minining d.o.o. Visoko, dodijeljena koncesija za istraživanje i eksploataciju olova, cinka i barita – strana investicija u fazi realizacije
7. Naha. d.o.o. Vareš- drvoprerađiva – domaća investicija
8. MPM d.o.o Vareš- proizvodnja kolača i peciva – domaća investicija

IV.1.3.5. Prosječna plaća

Prosječna neto plaća na području općine Vareš za 2014. godinu iznosila je 687 KM i u odnosu na 2012. godinu, kada je prosječna neto plaća iznosila 668 KM, veća je za 12,00 KM ili 2,77%. Međutim, i pored povećanja prosječne neto plaće na području općine Vareš u 2014. godini, iznos prosječne neto plaće još uvijek je ispod prosjeka neto plaće Zeničko-dobojskog kantona, koja je u 2014. godini iznosila 726 KM i manja je za 39 KM ili 5,37%. U 2015. godini prosječna neto plaća se nije znatno mijenjala i iznosila je 690 KM¹⁰. Općina trenutno ne raspolaže podacima o prosječnim plaćama po djelatnostima na nivou općine.

Izvor: ZDK u brojkama 2015. godine., Federalni zavod za statistiku

⁹ Dostavljeni spisak investitora za posljednjih 5 godina, Općina Vareš, juli 2016. godine

¹⁰ Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2015., Federalni zavod za programiranje razvoja

IV.1.3.6. Rudarstvo

Rudarstvo je uvijek bilo veoma značajno za općinu Vareš. Kopanje ruda i njihova prerada je generacijama bilo osnovni način privređivanja. Veliki zamah rudarstvo je dobilo izgradnjom visokih peći, krajem 19. vijeka, za topljenje željeznih ruda na čitavom Balkanu.

Trenutno, rudnici (*Rudnik željezne rude Vareš* i *Rudnik olova, cinka i barita Vareš*) su zatvoreni i više se ne eksploatišu. Kamenolom krečnjaka *Stijene Vareš* je radio do 2000. godine, a nakon toga dio imovine i prava ovog poduzeća ušao je u mješovito poduzeće *BBM-Amfibolit d.o.o.* koje se bavi proizvodnjom kamenih agregata od krečnjaka i eruptivnog kamena spilita za spravljanje betona i asfalta, kao i istraživanjem i eksperimentalnom proizvodnjom arhitektonsko-građevinskog kamena i jedino trenutno radi.

U tabeli br. 1 može se vidjeti pregled ostvarene proizvodnje i broja radnika za 1991, 2003.¹¹, kao i 2015.¹² godinu.

Tabela br. 1 Pregled ostvarene proizvodnje i broja radnika

Preduzeće	Vrsta proizvoda	1991. godina		2003. godina		2015. godina	
		Proizvodnja (t)	Broj radnika	Proizvodnja (t)	Broj radnika	Proizvodnja (t)	Broj radnika
<i>RŽR Vareš</i>	Koncentrat rude željeza	860.000	1.112	0	80	0	15
<i>Rudnik olova, cinka i barita Vareš</i>	Koncentrat olova	8.000	450	0	2	0	0
	Koncentrat cinka	7.000					
	Barit (BaSO ₄)	50.000					
<i>Kamenolom krečnjaka Stijene</i>	Metalurški krečnjak	300.000	20	0	0	0	0
	Tampon	200.000					
<i>BBM Amfibolit</i>	Frakcije krečnjaka	0	0	100.000	65	0	65
	Frakcije spilita	0		200.000		0	

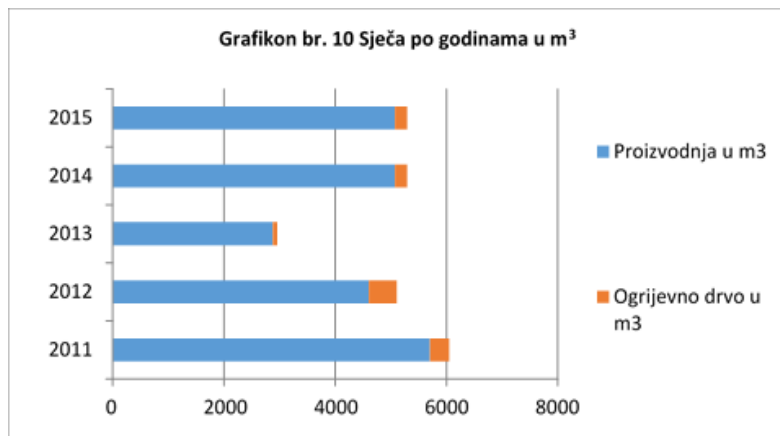
Određena područja su data pod koncesiju lokalnoj kompaniji *BBM-Amfibolit d.o.o.* na period od 30 godina za eksploataciju i za istraživanje, iako se trenutno ne vode aktivnosti niti eksploatacije niti istraživanja. Lokaliteti koji su pod koncesijom su: istražni prostor Kota, eksploatacioni prostor Kota, istražni prostor Stijene, istražni prostor Stupčić i Selište (ukrasni kamen), eksploataciono polje Pobilje-Šarena kuća, eksploataciono polje Stupčić (tehnički kamen).

Trenutno je aktivan samo kamenolom *Kota* koji se bavi eksploatacijom kamena krečnjaka i spilita. Dodijeljena je i koncesija za istraživanje olova, cinka i barita na lokacijama Veovača i Borovica i u toku su istražne radnje koje će utvrditi rezerve ovih ruda a samim time i mogućnosti pokretanja eksploatacije. Značajne su i rezerve željezne rude koja se intenzivno eksploatisala do 1992. godine nakon čega je prestala eksploatacija.

¹¹ Izvor: Strategija razvoja općine Vareš 2006-2015.godine

¹² Izvor: Podaci općine Vareš, septembar 2016. godine

IV.1.3.7. Šumarstvo i drvna industrija

Izvor: Socioekonomski pokazatelji za 2011., 2012., 2013., 2014. i 2015. godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja

i važan rekreativni i turistički potencijal, te bi se na taj način trebale i vrjednovati. Posljednjim ratnim razaranjima, osim štete na šumama, poslovnim i stambenim objektima, mostovima i drugim proizvodnim objektima, uništena su i nestala brojna sredstva rada. Šumarska poduzeća koja posluju na području općine Vareš nisu u potpunosti izvršila sanaciju i rekonstrukciju uništenih objekata i sredstava rada, premda i sa trenutno raspoloživim resursima izvršavaju planiranu proizvodnju. Formiranjem Šumskih društava na nivou kantona, općine sa šumskim bogatstvima nisu imale adekvatan finansijski input od svog resursa (šume).

U 2015. godini površina šumskog zemljišta u općini Vareš iznosila je 28.750 ha, a drvna masa po hektaru 231m³.¹³ Masa sječe u 2015. godini je iznosila 6045 m³, od čega oko jedna petina iznosi drvo za ogrijev.

Javno preduzeće Šumsko privredno društvo d.o.o. Zavidovići u okviru kojeg se nalazi poslovna jedinica Šumarija Vareš sa 160 zaposlenih gospodari državnim šumama i šumskim zemljištem na cijeloj teritoriji Zeničko-dobojskog kantona.

IV.1.3.8. Energetika

Vareš je općina bogata vodotokovima koji obezbjeđuju značajan, ali do sada neiskorišten hidropotencijal, što je razlog planiranja izgradnje više malih hidroelektrana na vodotocima. Na rijeci Stavnji planirane su tri male hidroelektrane: MHE *Vareš* snage 1.100 kW (Hidroelektrana je stavljena u pogon), MHE *Hodžići* snage 500 kW, te MHE *Kula* snage 600 kW. Planirana je i izgradnja tri male hidroelektrane na rijeci Tribiji (vodotok II kategorije), i to: MHE *Han Pobilje* (instalirana snaga 241 kW), MHE *Tribija* (instalirana snaga 961 kW, MHE je dodijeljena koncesija) i MHE *Ušće* (instalirana snaga 434 kW).

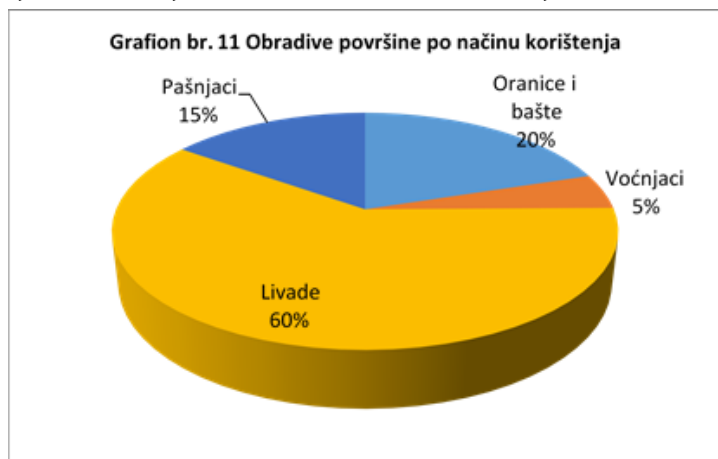
¹³ Socioekonomski pokazatelji za 2015., Federalni zavod za programiranje razvoja

IV.1.3.9. Poljoprivreda

Po podacima iz 2015. godine¹⁴, od ukupne površine općine Vareš od 39.000 ha, na poljoprivredne površine otpada 8830 ha ili 23%. 73 % (tj. 28.750 ha) pokriveno je šumama četinara i lišćara, a 4 % (1420 ha) je neplodnih površina. U grafikonu br. 11 se može vidjeti da unutar poljoprivrednih površina ima:

- 20% oranica i bašta (1770 ha),
- 5% voćnjaka (442 ha),
- 60% livada (5298 ha)
- 15% pašnjaka (1320 ha)

U prijeratnom periodu na području općine Vareš poljoprivreda je bila samo prateća grana industrijskoj i šumsko-industrijskoj proizvodnji, međutim, danas u izmijenjenim okolnostima na području Vareša poljoprivreda, tj. proizvodnja zdrave hrane, predstavlja stratešku poljoprivrednu djelatnost. Stoga, danas na području općine Vareš ova grana privrede ima veliki značaj kao privredna djelatnost, naročito zbog toga što su velike prijeratne firme ugašene, pa je poljoprivreda, kao grana privrede, ostala jedna od rijetkih alternativnih mogućnost za otvaranje novih radnih mjesta i sticanje dohotka za stanovništvo koje se nalazi u ruralnim dijelovima općine.

Izvor: Strategija razvoja poljoprivrede Općine Vareš 2014 -2018. godine

Poljoprivreda općine Vareš tradicionalno je orjentisana na stočarstvo, prvenstveno na gajenje goveda i ovaca. U posljednjih nekoliko godina došlo je do intenzivnijeg razvoja i ratarske proizvodnje, i to proizvodnje žitarica (pšenica, ječam, zob) a naročito heljde, koja se uzgaja na površinama od 20-30 ha. Pored toga u porastu su i površine pod voćnim i povratnim kulturama. U skladu sa usvojenom Strategijom razvoja poljoprivrede općine Vareš za period 2014–2018. godine, prioritet je dat intenziviranju stočarske proizvodnje

(proizvodnja mesa i mlijeka) i pokretanju i intenziviranju voćarske proizvodnje. Osim toga, kao grane koje su moguće i rentabilno tržišno orjentisane i koje će dovesti do otvaranja novih radnih mjesta u oblasti agrara, prepoznati su i skupljanje i uzgoj ljekobilja i šumskih plodova, kao i dalji razvoj peradarske proizvodnje.

Biljna proizvodnja samo u nekim vidovima pokazuje trendove povećanja (najbrži rast ostvaren je u ratarskoj i povrtarskoj proizvodnji kao što je povećan broj površina zasađenih strnim žitima, sporadično povećanje u voćarstvu. Posmatrajući broj rodni stabala (2010–2012) unutar pojedinih voćnih vrsta, uočava se stagnacija broja stabala šljive, jabuke, kruške, i višnje. 2013. godine otpočeo je projekat zasnivanja plantažnih zasada jagodičastog voća (malina). U drugim dijelovima BiH već duži niz godina je ova proizvodnja prepoznata kao veoma profitabilna, dok je u Varešu zbog tradicije bavljenja proizvodnjom za vlastite potrebe tokom prethodnog perioda bila zanemarena.

¹⁴ Socioekonomski pokazatelji za 2015., Federalni zavod za programiranje razvoja

Zasnivanje plantažnih zasada maline je pokrenuto 2013. godine kada je zasnovano oko 2,5 ha plantažnih zasada, a nastavljeno i u 2014. godini kada je zasnovano novih 3,5 ha, a u 2015. godini je ova grana voćarstva dobila veliki zamah, jer se u podizanje plantažnih zasada malina uključio veoma veliki broj novih poljoprivrednih proizvođača kada je zasnovano novih 9ha plantažnih zasada. Sadnja plantažnih zasada malina na području općine Vareš je pokrenuta u gotovo svim mjesnim zajednicama: Budoželje, Kokošćići, Daštansko, Striježevo, Kadarići, Dragovići, Vijaka, Ligatići, Pržići, Osoje i Dabravine. Ukupna površina do sada podignutih plantažnih zasada maline na području općine Vareš je oko 15 ha što je već veoma značajna površina za ozbiljnu tržišnu proizvodnju i ostvarivanje znatnih prihoda. Ovaj projekat na području općine Vareš nadležna općinska služba je počela da realizuje sa firmom *Pronatura* iz Zenice, ali pored ove firme u organizaciju podizanja plantažnih zasada i organizaciju otkupa su se uključile i druge firme iz okruženja i to *Klas Sarajevo* i *Frutti-Funghi* iz Visokog¹⁵.

U principu, proizvodnja strnih žita ima trend blagog porasta sjetvenih površina. Površine pod povrćem, prije svega, krompirom i drugim povrtnim kulturama su značajno zastupljene i nemaju trend oscilacija. Površine pod pašnjacima i livadama imaju trend blagog povećanja (svake godine zbog promjenjivih klimatskih uslova uređuju (krče se) se do tada zapuštene livade i pašnjaci, radi proizvodnje kvalitetne krme koja je osnov za ishranu krupne i sitne stoke. Bogatstvo i raznovrsnost **ljekovitog bilja i drugih šumskih proizvoda** predstavlja resurs iznad prosječnih vrijednosti u širem okruženju.

Animalna proizvodnja u područjima općine ima najveći ekonomski značaj u poljoprivredi. Poseban je značaj stočarstva u tome što se putem gajenja preživara iskorištavaju proizvodne površine koje u ovoj općini preovladavaju u strukturi ukupnih poljoprivrednih površina. Govedarstvo je najvažnija grana stočarstva, s ukupnim brojem od oko 2.000 grla. Pasminski sastav goveda dosta je nepovoljan jer još uvijek je u C kategoriji preko 60-70% ukupne populacije goveda. Ovčarstvo je također važna grana stočarstva i po ekonomskom značaju dolazi odmah iza govedarstva. Ova proizvodnja zasniva se na oko 5.500–5.800 grla. Preovladava ekstenzivno gajenje ovaca. Proizvodnja se uglavnom zasniva na mesu i u manjem obimu mlijeku i vuni. Kozarstvo je po obimu sporadično zastupljeno, ali izuzetno bitno i perspektivno i sa startnom pozicijom od oko 150-200 grla. U oblasti stočarstva pokrenut je otkup mlijeka u više mjesnih zajednica od strane domaće firme *Farma Zaruđe*, koja vrši otkup mlijeka u MZ Striježevo, Budoželje, Pogar i Strica. Broj kooperanata (farmera) koji su bili uključeni u otkup mlijeka u 2015. godini se kretao kao i u 2014. - od 80 do 100, što je za lokalnu zajednicu veoma značajna i respektabilna brojka. Strategijom razvoja poljoprivrede je planirano proširenje kapaciteta farme, jer dosadašnji otkupni kapaciteti ne mogu da podmire proizvodnju na teritoriji općine.

Svinjogojstvo predstavlja uglavnom industrijsku granu stočarstva. Ukupan broj svinja na općini iznosi 100–150 od čega je krmača i suprasnih nazimica veoma malo. Većinom se svinje gaje sezonski (kupuju se prasići težine 25–30 kg i tove do težine od 120–150 kg) i taj ciklus se obnavlja svake godine bez vlastitog uzgoja suprasnih krmača i vlastitog potomstva koje se ostavlja za tov. Nema gospodarstava s većim farmama uzgoja svinja. Živinarstvo ide prema tendenciji povećanja proizvodnje jaja, posebno brojlerskog mesa (u izgradnji je farma sa proizvodnjom od 20.000 brojlera u jednom turnusu). Na ovu proizvodnju značajno utječu, prije svega, proizvodnja koncentrovane stočne hrane, odgoj roditeljskog jata hibrida teške linije, otvaranje inkubatorskih stanica i proizvodnja jednodnevnih pilića, otvaranje savremenih klanica za živinu i razvoj prerađivačkih kapaciteta. Svi navedeni aspekti su izvan općine Vareša. Ukupan broj peradi je oko 12.000 od čega je 10.000 koka nosilica. Pčelarstvo na ovim prostorima ima i dugu i bogatu tradiciju.

¹⁵ Izvještaj o aktivnostima i stanju poljoprivredne proizvodnje na području općine Vareš za 2015. godinu, Općinsko vijeće Vareš, decembar 2015.

Zastupljenost više klimatskih zona, velike površine prirodnih livada i pašnjaka i prostrano područje sa bogatim florističkim sastavom osiguravaju povoljne uvjete za razvoj ove privredne djelatnosti u odnosu na mnoga područja u BiH. Značaj pčelarstva ne ogleda se samo u proizvodnji meda i drugih pčelinjih proizvoda, već i u oprašivanju biljaka čime doprinosi povećanju produktivnosti raznih vrsta voćnih i drugih kultura. Dominira stacionirano pčelarenje. Inače, mali se dio proizvoda (meda) plasira kroz maloprodaju, uglavnom je to prodaja na pijacama, sajmovima ili „kućnom pragu“. Ukupan broj pčelinjih društava na općini iznosi oko 1.500 košnica. U općini Vareš aktivno je nekoliko projekata usmjerenih na unaprjeđenje poljoprivrede. Najznačajniji su IFAD projekat, Heifer i Help projekat.

Međunarodni fond za poljoprivredni razvoj (**IFAD**) je Bosni i Hercegovini odobrio Projekat razvoja ruralnog poslovanja (RBDP), kao 6. IFAD projekt za BiH, i osigurao sredstva za realizaciju projekta u iznosu do 8.050.000,00 SDR (ekvivalent 12.294.500,00 USD) od čega se na Federaciju Bosne i Hercegovine odnosi 60 %, što iznosi 4.805.000,00 SDR (ekvivalent 7.345.000,00 USD). Projektni opći cilj je smanjenje siromaštva na selu kroz povećanje prihoda ciljne skupine i osnaživanje njihove sposobnosti brzog oporavljanja gradeći profitabilna farmska i nefarmska poduzeća. Razvojni cilj projekta je pomoći poljoprivrednicima za preživljavanje, uz nastojanje da pređu iz oblika proizvodnje za vlastite potrebe (potrošnju) na komercijalno bavljenje poljoprivredom, te da im se pomogne u razvijanju sektora nefarmских poduzeća i stvaranje prilika za zapošljavanje na selu. U Zeničko-dobojskom kantonu su za ovaj projekat odabrane općine Breza i Vareš. Ciljna skupina za predloženi projekt su:

- mali poljoprivredni proizvođači zainteresirani za komercijalnu poljoprivredu;
- udruge proizvođača i zadruge, koje su orjentirane prema malim poljoprivrednim posjednicima, i njihovog povezivanja radi zajedničkog i boljeg pristupa tržištu;
- nezaposlene žene i omladina bez zaposlenja zainteresirani za farmsko ili nefarmsko zaposlenje u poduzećima u ruralnim područjima uz adekvatnu plaću.

Efekti koji se očekuju provođenjem ovog projekta su sljedeći:

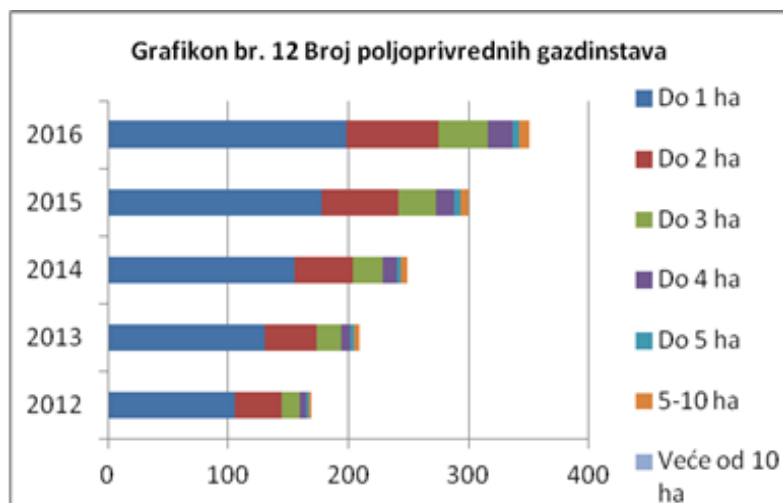
- Povećana produktivnost i poduzetništvo kroz osnažene poslovne i savjetodavne usluge,
- Povećan pristup održivim finansijskim uslugama,
- Poboljšan pristup tržištima,
- Poboljšana ruralna infrastruktura i bolja povezanost sa tržištem.

Heifer projekat je projekat koji zajednički implementiraju američka NVO *Heifer*, Organizacija *Žena za Ženu* iz Sarajeva i Općina Vareš. Sam projekat je nastavak veoma uspješne saradnje iz prethodnih godina između Općine Vareš i Organizacije *Žene za Ženu* iz Sarajeva. Američka NVO *Heifer* već duži niz godina uspješno djeluje na Kosovu gdje je realizirala veliki broj projekata, a 2008. godine je svoju aktivnost ova NVO proširila i na Bosnu i Hercegovinu. Partner u svim aktivnostima (realizaciji projekata) u BiH je NVO *Žena za Ženu*. Općina Vareš je odabrana kao pilot (početna) općina u BiH za implementaciju projekta. Sam projekat je zamišljen kao donacija kvalitetnih muznih grla (simentalska pasmina) za ukupno 15 žena farmera koje su završile kurseve obuke iz oblasti ishrane i uzgoja stoke koje je implementirala NVO *Žena za Ženu* u toku 2006–2007. godine.

Sastavni dio projekta je bila i edukacija farmera o pravilnoj ishrani rasnih muznih grla i uslovima držanja, kao i donacija kvalitetne stočne hrane za ishranu muznih krava. Edukacija farmera i dodjela hrane za muzna grla je održana za prvu i drugu grupu farmera koji su prošli kroz projekat, dok ista za ostale učesnice projekta nije održana zbog nedostatka novčanih sredstava u projektu. U 2015. godini nastavljene su aktivnosti na Heifer projektu. Do sada je kroz projekat ukupno donirano 52 junic ili telad simentalske rase korisnicama iz ruralnih dijelova općine.

Na ovaj način potpomognute su 52 porodice donacijom u vidu kvalitetnog muznog grla, a 15-tak muških teladi koja su podijeljena su porodice ostavile za svoje potrebe i na taj način došle do dodatnih prihoda. Samim projektom radi se na popravci pasminskog sastava goveda na području općine Vareš što je jedan od dugoročnih ciljeva u Strategiji razvoja poljoprivrede općine Vareš (2014–2018. godine).

Help projektom su predviđena ulaganja u formi dodjeljivanja grantova malim poduzetnicima u sektorima poljoprivrede, zanata, usluga i turizma. Ulaganja su takođe predviđena i u certifikaciju poljoprivredne proizvodnje, standardizaciju i kategorizaciju turističkih kapaciteta, kao i u razvoj kapaciteta turističke organizacije, kroz ulaganje u turističku infrastrukturu, signalizaciju, gradnju kabina (nadstrešnica) za odmor, izrada različitog promotivnog turističkog materijala (video materijal, web stranica, promotivni kulturni sajmovi itd.). Projekat je počeo 2014. godine i trajeće četiri godine. U 2014. godini je dvokratno izvršena isporuka opreme korisnicima projekta, a u 2015. godini implementacija nastavljena i korisnici su dobili priliku da apliciraju za sredstva i nabavku opreme.

Izvor: Općina Vareš, avgust 2016.godine

Od ukupno 3.582 domaćinstva u općini Vareš, čak 1.167 je poljoprivredno aktivno, dok svoje proizvode na tržište plasira samo 146 domaćinstava¹⁶. Po podacima kojima raspolaže Općina Vareš, na području općine u 2016. godini broj poljoprivrednih gazdinstava je 350. Na grafikonu br. 12 može se vidjeti kako se kretao broj poljoprivrednih gazdinstava od 2012.godine naovamo. Evidentno je povećanje broja gazdinstava, kao i da su više od polovine gazdinstava mala poljoprivredna gazdinstva veličine do 1ha.

Nadležna služba općine vrši

registraciju poljoprivrednih gazdinstava i dalje aktivnosti na registraciji su neophodne, jer samo registrovana gazdinstva mogu ostvarivati prava na poticaje u poljoprivredi. Prema podacima općine Vareš, u 2015. broj registrovanih gazdinstava je 25. Registrovana poljoprivredna gazdinstva imaju uglavnom kombinovanu stočarsko-ratarsku djelatnost i bave se proizvodnjom mlijeka i proizvoda od mlijeka, kao i proizvodnjom povrća i stočne hrane na vlastitim parcelama.

Usitnjenost posjeda na porodičnim gospodarstvima je jedan od elemenata koji sputava razvoj specijalizirane (tipizirane) proizvodnje, upotrebu mehanizacije, efikasniju primjenu agrotehničkih mjera, a time se teže sprovodi organizovaniji vid proizvodnje i povećanje prinosa na njima. Odsustvo organiziranog otkupa i problem plasmana poljoprivrednih proizvoda ilustruje i podatak o nepostojanju otkupnog centra koji bi od poljoprivrednih proizvođača preuzeo obavezu plasmana proizvoda (sortiranje, pakovanje, skladištenje i transport), u skladu sa zahtjevima tržišta, a u interesu samih proizvođača. Izuzetak je otkup mlijeka.

¹⁶ Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, Federalni zavod za statistiku

U ruralnim područjima općine Vareš, poljoprivreda je često glavni, a ponekad i jedini, generator zapošljavanja i dohotka. Međutim, nizak nivo produktivnosti, nepovoljni klimatski i pedološki uslovi, razuđenost i usitnjenost kapaciteta u primarnom sektoru i njegova neorganizovanost sa jedne strane, nepostojanje otkupa, nedostatak prerađivačkih kapaciteta, otežan plasman poljoprivrednih proizvoda, nedostupni i nepovoljni krediti za poljoprivredu sa druge strane, predstavljaju ograničenja za razvoj poljoprivrede.

IV.1.3.10. Turizam

Općina Vareš obiluje prirodnim ljepotama i historijskim znamenitostima, koji njenu ponudu čine izuzetno raznovrsnom i atraktivnom. Vareš je bogat arheološkim nalazištima iz raznih epoha - na nekoliko lokaliteta u okolini su pronađeni ostaci iz prahistorijskog perioda, poput bronzanih eksponata u Brgulama.

Prvi pisani podaci o gradu javljaju se u 15. stoljeću, a o prošlosti Vareša svjedoče i mnogi kulturno-historijski spomenici među kojima je svakako najznačajniji kraljevski grad Bobovac koji je sagrađen sredinom 14. stoljeća na 777 metara nadmorske visine.

Osim starog grada Bobovca, u Varešu se nalaze brojni nacionalni spomenici kulture (proglašeni od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH):

- Graditeljska cjelina – Župna crkva u Varešu (proglašena 2003. godine)
- Historijski spomenik – Crkva posvećena Pokrovu Presvete Bogorodice sa pokretnom imovinom u Varešu (proglašena 2009. godine)
- Arheološko područje - Dabravine sa ostacima iz brončanog doba i kasne antike (odluka donesena 8.3.2004. godine)
- Historijsko područje – Kovačnice (majdani) u selu Očevlje (proglašeni 2011. godine)
- Graditeljska cjelina – Radničko naselje Majdan (proglašena 2013. godine)
- Historijsko područje – Nekropole sa stećcima i starim nišanima u naselju Budoželje
- Nekropola sa stećcima Stupni Do, historijsko područje

Župna crkva u Varešu je i najstarija crkva u Bosni i Hercegovini. Stara vareška crkva, ili, kako je zovu Varešani, „Mala crkva“, posvećena Svetom Mihovilu, postoji na ovom mjestu od 16. stoljeća. Zanimljiv je podatak da je ovo jedina katolička crkva u Bosni, koja je preostala iz onog vremena kad katolici nisu smjeli podizati crkve. Mala crkva je proglašena spomenikom nulte kategorije.

Od drugih važnih kulturno-historijskih spomenika važno je pomenuti i novu crkvu Svetog Mihovila, džamiju na Karićima, kameni most u Varešu, stećke iz 16. i 17. Stoljeća. Većina objekata za odmor i rekreaciju s područja općine u toku proteklog rata je potpuno ili djelimično uništena (HSRC „Ponikve“, Mrestilište, Lovački dom u Zvijezdi i dr.). Putna mreža je potpuno zapostavljena, a stanovništvo je suočeno s osnovnim egzistencijalnim problemima (nedostatak posla, posljedice demografskih kretanja, bezbjednosna situacija i sl.).

Općina Vareš je takođe poznata po izrazitim pejzažima koji imaju raritetnu vrijednost. Prema klasifikaciji objekata prirode po Zakonu u zaštiti prirode („Službeni list SR BiH“ broj 4/65) svrstani su svi do danas zaštićeni objekti prirode po grupama i kategorijama. Za Vareš su najznačajniji:

Specijalni rezervati (botanički):

1. Tresetno područje na planini Zvijezdi s rijetkim biljkama (prisutna endemska biljka trolista gorčica, gorka djetelina);
2. Tresetište „Đilda“ na planini Zvijezdi veličine 10 ha.

Spomenici prirode (geomorfološki):

1. Izvor rijeke Stavnje;
2. Vodopad rijeke Očevijice kod sela Očevija s površinom 0,4 ha, s prvim, najvećim stupnjem zaštite;
3. Pećina Ponikva.

Spomenici prirode (stabla):

1. Gigantska lipa u selu Donja Borovica.

Spomenici prirode (skupine stabala):

1. Četiri velike lipe u selu Ivančevu.

Na području planine Zvijezda nalazi se tri od sedam spomenika prirode. Područje planine Zvijezda ulazi u tzv. „ofiolitsku zonu“ tj. zonu magmatskih geoloških formacija serpentinita, gabra i dijabaza, koji alterniraju sa krečnjačkim masama dajući osnovno obilježje ovom masivu. Na planini Zvijezdi nalazi se i desetak vrlo rijetkih tisa, nazvanih Zvezdanska tisa. U Zarudskom potoku nalazi se i endemski insekt Varešijana. Tek posljednjih godina u Pećini Ponikva speleolozi su pronašli šišmiša iz porodice Myotisa, a poslije detaljnijeg pregleda utvrđeno je da se radi o barskom šišmišu, odnosno Myotis dasicneme. To je jedino mjesto u BiH gdje je do sada pronađen. Poslije rata zabilježena je i pojava troprstog djetlića, rijetke ptice naših krajeva. Na prostoru Općine Vareš zbog pojava kontaminiranosti zemljišta uslijed rudničkih aktivnosti, zbog zagađenosti voda i zemljišta, postoje kontaminirani ekološki ambijenti, što najneposrednije utiče na kontaminaciju flore i faune. U decembru 2014. godine završena je Studija izvodljivosti za zaštitu područja planine Zvijezda, a investitor projekta je bila Općina Vareš. Primarni cilj izrade ove Studije bio je stavljanje vrijednih lokaliteta područja planine Zvijezde u kontekst zaštite tj. zaštićenog područja. Studijom je predloženo proglašenje zaštićenog područja planine Zvijezda sa održivim korištenjem prirodnih resursa (površine 7.122,55 ha) u užem području razmatranja koji ispunjavaju kriterije za ovaj stepen zaštite (na osnovu prethodno izvršenog zoniranja prostora po IUCN i kategorijama zaštite prema Zakonu o zaštiti prirode FBiH). Predložena je sljedeća okvirna kategorizacija na području obuhvata planine Zvijezda:

- Zona stroge zaštite, koja odgovara IUCN kategorijama II i III (zauzima prostor od 1.117,5 ha, na osnovu predloženog koncepta provedbe zaštite, od čega se 1.116 ha nalazi pod šumama i 1,5 ha pod livadama)
- Zona aktivne zaštite, koja odgovara IUCN kategoriji IV upravljanja zaštićenim područjem (zauzima prostor od 301 ha, na osnovu predloženog koncepta provedbe zaštite, od čega se 291 ha nalazi pod šumama i 10 ha pod tresetištem);
- Zona korištenja, koja odgovara IUCN kategoriji V upravljanja zaštićenim područjem (zauzima prostor od 1.866 ha, na osnovu predloženog koncepta provedbe zaštite, od čega se 1.704 ha nalazi pod šumama i 161 ha pod livadama);
- Prijelazna zona („buffer“ i tranzicijska zona), koja odgovara IUCN kategoriji V i VI upravljanja zaštićenim područjem (zauzima prostor od 3.838 ha, na osnovu predloženog koncepta provedbe zaštite, od čega se 3.712 ha nalazi pod šumama i 126 ha pod livadama).

Naredna aktivnost koju treba poduzeti općina Vareš je pokretanje postupka proglašavanja zaštite za područje planine Zvijezda prema nadležnom Ministarstvu za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoline Zeničko-dobojskog kantona. Ovo Ministarstvo bi trebalo potom da pripremi stručno obrazloženje i prijedlog akta za proglašenje prema Vladi Zeničko-dobojskog kantona, te sve naredne korake koji su jasno naznačeni u predmetnoj studiji.

Što se tiče institucionalne infrastrukture u oblasti turizma, posljednjim Zakonom o turističkoj djelatnosti općine su izgubile pravo da imaju Turističke zajednice. Nakon toga u Varešu je postojao Turist info centar, koji je nakon par godina djelovanja prestao sa radom. S obzirom da je u toku izrada novog Zakona o turističkoj djelatnosti po kojem bio se općinama vratilo pravo na formiranje Turističkih ureda, u općini su u toku aktivnosti na aktiviranju istog i izrada web stranice – visit Vareš.

Od turističkih smještajnih kapaciteta, općina Vareš raspolaže nekolicinom objekata¹⁷:

Objekat	Smještajni kapacitet
Motel Centar	11
Apartmani <i>Baba Luce</i> selo Strica	20
Planinarski i lovački domovi	145
Seoska domaćinstva	66
Ukupno	242

Nažalost, općina Vareš ne raspolaže podacima o broju gostiju, broju noćenja, itd.

Turistička signalizacija na teritoriji općine je na solidnom nivou. Završen je trogodišnji projekt koji je finansirala njemačka organizacija HELP, u okviru kojeg je markirano novih 86 km novih staza na planinama koje okružuju grad Vareš. Rađena je klasična planinarska markacija, a postavljano je i 150 signalizacionih tabli na drvenim stubovima i to prema standardu PSBiH. Takođe, na području planine Perun te Budoželjske planine je instalirano ukupno 30 stubova zimske markacije. Same orijentacione mape postavljene su na lokacijama na ulazima u općinu, te u samom gradu Varešu, kao i na planinama koje okružuju grad tj. planinama Zvijezda, Perun, te Budoželjska planina, čineći ovaj kraj jednim od najbolje obilježenih krajeva u BiH. Općina Vareš ima danas oko 180 km obilježenih staza. Ovim će se postići potpuna pokrivenost općine signalizacijom i orijentacionim mapama od koristi za sve, pogotovo za turiste, bicikliste, planinare. Orijentacione mape u sebi sadrže same staze, ali i podatke o važnim historijskim, kulturnim, prirodnim i drugim važnim lokacijama. Također, završena je i izgradnja ukupno 17 sjenika/odmorišta raspoređenih na svim lokacijama od koristi posjetiteljima Vareša, bilo da je riječ o izletnicima, biciklistima, planinarima ili lokalnom stanovništvu.

I pored svih očiglednih demografskih i infrastrukturnih poteškoća, pretpostavke za oživljavanje seoskog turizma su sve realnije, pa i u područjima u kojima prije rata taj vid turizma nije bio razvijen (npr. odmaralište „Doli“ kod sela Ravne), a velike su mogućnosti i za razvoj vjerskog turizma. Postepeno se stvaraju i uslovi za valorizovanje turističke djelatnosti u Varešu i okolini putem markiranja, kategorizacije, konzervacije i revitalizacije gore pomenutih kulturno-historijskih spomenika.

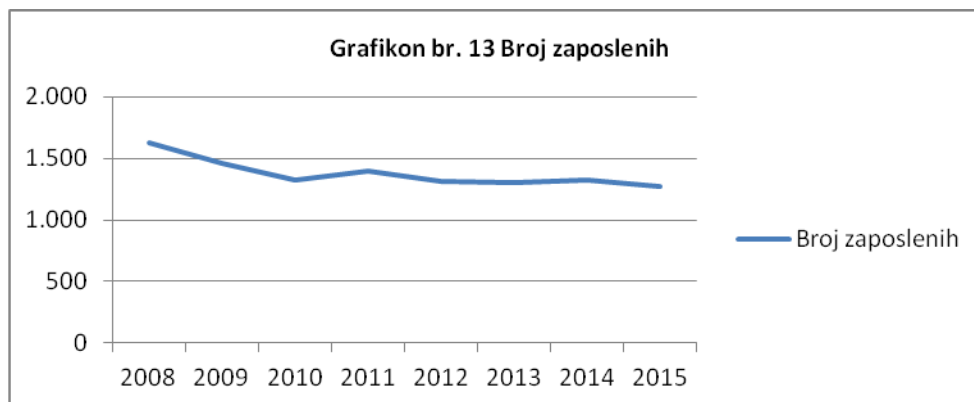
¹⁷ Izvor: Podaci općine Vareš, septembar 2016. godine

U prijeratnom periodu privreda općine Vareš zasnivala se na teškoj industriji, šumarstvu i drvoprerađivačkom sektoru, sa nekoliko velikih poduzeća koja su zapošljavala većinsko stanovništvo. Poljoprivreda je bila na niskom stepenu razvoja. Nakon godina rata, a kasnije i tranzicije, nekada jaka privreda Vareša je na izmaku. Vareš spada u najnerazvijenije općine u BiH i ima veliki problem da animira posrnuću privredu. Imajući u vidu činjenicu da se u današnja privreda općine Vareš uveliko zasniva na prerađivačkoj djelatnosti u kojoj je i najviše zaposlenih, te da je izvoz 1,6 puta veći od uvoza, i itekako postoje prirodni, kao i kulturno historijski preduslovi za razvoj turizma, te da su mogućnosti za intenzivniji razvoj poljoprivrede velike, trebalo bi razmotriti te sektore pri donošenju odluka za dalji razvoj.

Privredna djelatnost u općini Vareš je na niskom nivou sa nekoliko velikih poslodavaca i ostatkom malih i srednjih poduzeća, koja bi u perspektivi trebalo da budu nosilac razvoja. Posebni potencijali općine su u oblasti pokretanja posrnućeg metaloprerađivačkog i drvoprerađivačkog sektora, stimulisanja rastućeg broja malih i srednjih poduzeća, dalji naponi u podsticanju biljne i stočne proizvodnje u kojoj je općina imala uspjeha posljednjih godina, kao i izuzetni potencijali ta razvoj turizma, posebno seoskog turizma, jer općina obiluje prirodnim i kulturnohistorijskim znamenitostima.

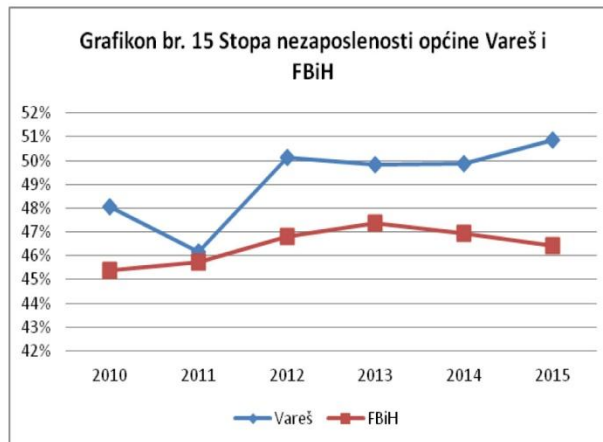
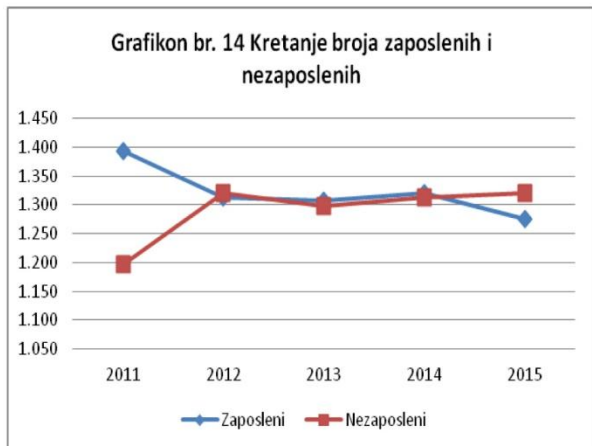
IV.1.4. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Na području općine Vareš, po podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2015. godinu, broj radno sposobnog stanovništva iznosi 6.230 (64,4%), a od tog broja 2.633 je radno aktivno. Od radno aktivnog stanovništva broj zaposlenih je 1.275 i to je smanjenje od 3,4% u odnosu na 2014. godinu. Na grafikonu br. 13 se može vidjeti kako se broj zaposlenih kretao od 2008. godine naovamo.

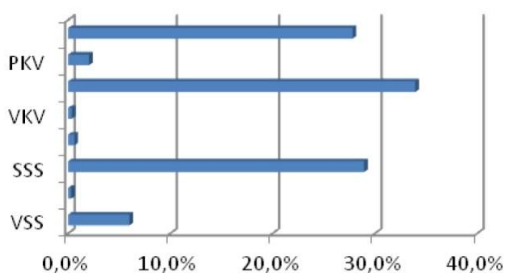
Izvor: Informacija o privredi i problemima zaposlenosti za Vareš za 2015.godinu, Općinsko vijeće Vareš

Primjetno je da broj zaposlenih polako opada. Stopa nezaposlenosti u posljednjih nekoliko godina u općini Vareš bilježi rast, a u 2015. godini je dostigla 51%, što je više od prosječne stope nezaposlenosti za FBiH koja iznosi 46,4%.

Izvor: Socioekonomski pokazatelji u 2015 godini, Federalni zavod za programiranje razvoja

Grafikon br. 16 Nezaposlene osobe prema stepenu stručnog obrazovanja (%) u 2015. godini

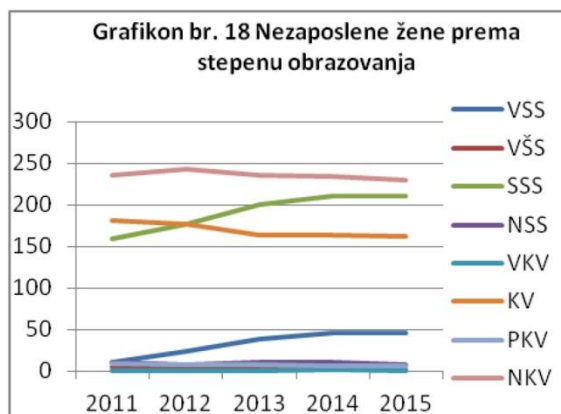
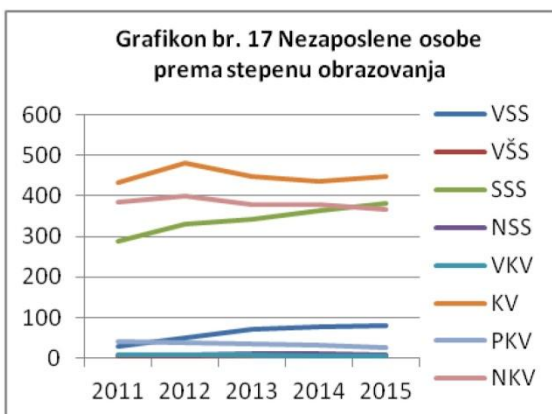

Iz grafikona br. 6 *Struktura pravnih lica* jasno je da je najveći broj subjekata aktivno na području trgovine, ugostiteljstva, prerađivačke industrije, državne uprave i odbrane, te ostale javne komunalne, društvene i vlastite uslužne djelatnosti, te se da zaključiti da je najveći broj zaposlenih, od ukupnog broja zaposlenih, zaposlen u navedenim djelatnostima. Najviše zaposlenih prema evidencijama općine Vareš je u djelatnosti metalske industrija (130) i drvne industrija (250).

Izvor: Socioekonomski pokazatelji za 2015. godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja

što znači da ne postoje aktivni proizvodni kapaciteti u kojima bi ova lica mogla naći zaposlenje.

Po podacima iz Informacije o privredi i problemima zaposlenosti za 2015. godinu, pripremljenu za Općinsko vijeće Vareš, starosna struktura nezaposlenih osoba je izrazito nepovoljna:

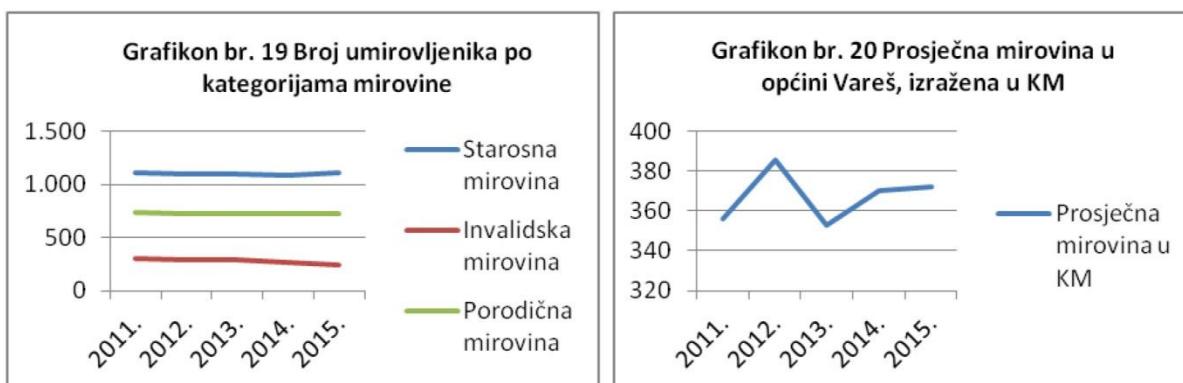

Izvor: Socioekonomski pokazatelji 2011.-2015., Federalni zavod za programiranje razvoja

52% nezaposlenih je preko 40 godina starosti, a 73% nezaposlenih osoba posao traži duže od četiri godine. Evidencija je opterećena osobama koje su pasivne u traženju posla: mnogi čekaju penzionisanje koje ne mogu još uvijek ostvariti zbog neispunjavanja uslova broja godina radnog staža i starosti ili zbog neuplaćenih doprinosa. Dio nezaposlenih je na evidenciji zbog zdravstvenog osiguranja, a suštinski su zaposleni van legalnih tokova¹⁸.

Prema evidencijama u posljednje 4 godine, primjetno je da broj nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom konstantno raste, a rast u posljednje 3 godine bilježi i broj nezaposlenih sa visokom stručnom spremom (grafikon br. 17). Povećanje broja radne snage sa VSS je prednost Vareša, ali očigledno je da ne postoji dovoljno jaka privreda koja bi uposlila taj kadar. Posebno ugrožene jesu nezaposlene žene koje čine većinu u kategorijama nezaposlenih sa SSS, KV i NKV (grafikon br. 18).

Broj umirovljenika u općini Vareš u posljednje četiri godine nije se znatno mijenjao, po svim vrstama prava na mirovinu – starosne, invalidske i porodične. Kao što je prikazano na grafikonu br. 19 najviše je umirovljenika u starosnoj mirovini. Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja, prosječna mirovina u 2015. godini iznosila je 371,96 KM. Takođe, od 2012. do 2015. godine broj zaposlenih po 1 umirovljeniku iznosi 0,6, što je alarmantan podatak. U 2011. godini taj ratio je iznosio 1, što takođe nije dovoljno za održivost penzionog sistema. U grafikonu br. 20 može se vidjeti kretanje visine prosječne mirovine u posljednjih 5 godina.

Izvor: Socioekonomski pokazatelji 2011.-2015.godinu, Federalni zavod za programiranje razvoja

Struktura tržišta rada u općini Vareš je izrazito nepovoljna. U posljednjih nekoliko godina, broj zaposlenih je u padu, dok je broj nezaposlenih na relativno istom nivou. Također, stopa nezaposlenosti je znatno niža od federalnog prosjeka.

Nepovoljna je kvalifikaciona struktura nezaposlenih, i u grupi radno aktivnog stanovništva dominiraju teže zapošljive kategorije, poput osoba sa nižom stručnom spremom i osoba preko 40 godina. Općina Vareš mora da iznađe načine za pronalaženje adekvatnih proizvodnih kapaciteta za upošljavanje, mjere za dokvalifikaciju, prekvalifikaciju teško upošljivih kategorija, kao i mjere za pokretanje uspavane privrede i usklađivanje obrazovnih programa sa potrebama privrede u budućem periodu.

¹⁸ Informacija o privredi i problemima zaposlenosti za 2015.godinu, Općinsko vijeće Vareš

IV.1.5. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

IV.1.5.1. Obrazovanje

U skladu s postojećom zakonskom regulativom, obrazovanje u FBiH je regulirano na nivou kantona. Osim predškolskog obrazovanja, kantoni su u potpunosti odgovorni za politiku u domenu obrazovanja i školstva, tako da su nadležnosti općina u ovoj oblasti ograničene. Na području općine Vareš, obrazovanje se odvija u okviru jedne predškolske ustanove, dvije osnovne škole sa 11 područnih škola i jedne srednje škole. Općina Vareš nema visokoobrazovnih institucija.

Predškolsko obrazovanje

Javna predškolska ustanova „Dječije obdanište“ Vareš je osnovana 1974. godine. U toku rata zgrada obdaništa bila je devastirana i neuslovna za rad. Obdanište je ponovo stavljeno u funkciju 1999. godine, ali sa znato smanjenim kapacitetom. Ustanova je površine 505 m² i čine je tri igraonice sa mokrim čvorovima, kuhinja sa spremištem, trpezarija i kancelarija. Vrtić raspolaže dvorištem površine 445 m² koje odgovara pedagoškim standardima i normativima.

Izvor: Općina Vareš

Broj djece obuhvaćene predškolskim obrazovanjem iz godine u godinu nije se značajno mijenjao, te nema djece na listi čekanja. Ustanova svake godine upisuje od 20 do 25 djece u mješovitu grupu (vrtić i predškolsko). Usljed izostanka zvaničnih statističkih podataka o broju djece na teritoriji općine, na osnovu broja učenika koji su upisali prvi razred školske 2016/2017 (41 učenik), procjenjuje se da je oko 50% djece obuhvaćeno predškolskim obrazovanjem i obaveznim pripremnim

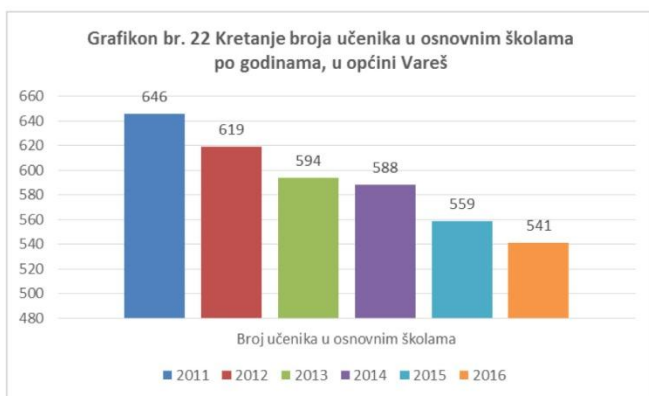
programom. Istaknut je problem nepostojanja jasljičke grupe, za čije formiranje postoji i interesovanje roditelja (evidentirano 13 zahtjeva) kao i postojeći prostorni kapacitet – učionica u sklopu ustanove, koja bi uz minimalna ulaganja mogla služiti ovoj namjeni.

Ustanova sprovodi program i obaveznog tromjesečnog predškolskog obrazovanja koji se do sada realizovao u osnovnim školama Vareš, Vareš Majdan, i područnim školama Budoželje i Dabravine. U školskoj 2015/16. godini ovaj program je pohađalo 15 djece.

Predškolska ustanova ima 2 odgajatelja i jednog socijalnog pedagoga-volontera. Po normativima, ustanova bi trebalo da ima kuhara, spremačicu i stručnog saradnika. Sufinansiranje JPU „Dječije obdanište“ Vareš planirano je općinskim budžetom za 2016. godinu u iznosu od 42.600,00 KM (1,4% budžeta).

Osnovno obrazovanje

Osnovnim obrazovanjem u obje škole u 2016. godini obuhvaćen je 541 učenik, što je 17% manje u odnosu na broj učenika u 2011. godini. Znatno smanjenje broja učenika najviše je izraženo u područnim školama, gdje pojedina odjeljenja imaju samo po dva učenika.

Izvor: Godišnji Izvješaji OŠ Vareš

„Vareš“ otvoreno je odjeljenje muzičke škole koju pohađa 57 učenika koji sviraju klavir, solfedo i skupno muzičarenje i u njima je angažovano 7 nastavnika.

OŠ „Vareš Majdan“ otvorena je 1896. godine (dva razreda sa ukupno 27 učenika). Stara škola se nalazila u Koloniji (preko puta željezničke stanice u Vareš Majdanu), a tek 1911. godine izgrađena je školska zgrada sa pet učionica. Puna osmogodišnja škola otvorena je tek školske 1956/57. godine. Ukupan broj upisanih učenika u pet područnih i jednoj matičnoj školi u školskoj 2016/2017. godini je 238. Nastavu u područnim školama pohađa 108 učenika, dok je broj učenika u matičnoj školi 130.

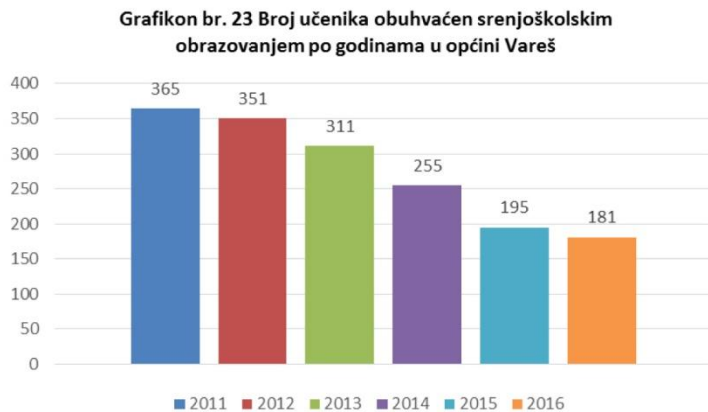
Područna škola u Dabrinama je devetogodišnja, dok su područne škole Budoželje, Striježevo, Kokošćići i Ravne petogodišnje. Najmanji broj učenika (6) ima područna škola Ravne koja je udaljena 24 km od centra Vareša. Stanje objekata je relativno zadovoljavajuće. Potrebna je zamjena stolarije, rekonstrukcija krova i sanitarnih čvorova, električnih instalacija i rasvjete u OŠ „Vareš – Majdan“.

Područna petogodišnja škola Kokošćići nije uslovna i pripada mjesnoj zajednici, dok je u devetogodišnjoj područnoj školi Dabravine potrebna rekonstrukcija mokrog čvora. Stolarija u PŠ „Vijaci“ i „Pržićima“ je u vrlo lošem stanju i neophodna je zamjena. Škole se griju na čvrsto gorivo, ali je potrebna zamjena grejnih tijela i rekonstrukcija sistema za grijanje. Matična škola „Vareš“ nema vlastito igralište, ali koristi dva gradska stadiona u blizini škole. Školska sala za tjelesni odgoj pri OŠ „Vareš Majdan“ je potpuno adaptirana i opremljena.

U ostalim MZ na području općine Vareš nema zatvorenih sportskih objekata koji su u funkciji. Neadekvatno igralište ima PŠ „Dragovići“. Potrebna je i nabavka mobilijara i uređivanje svih igrališta. Putevi do svih područnih i matične škole su loši. Tekuću vodu imaju sve škole, ali u područnim školama voda zbog neispravnosti nije za piće. Kanalizaciju imaju sve škole. Namještaj u svim područnim i matičnoj školi je srednjeg kvalitete, starosti oko 25 godina. Matična škola je relativno dobro opremljena učilima, dok područne škole imaju samo osnovna učila i osnovnu opremljenosti kabineta i učionica.

Srednjoškolsko obrazovanje

Mješovita srednja škola „Nordbat-2“ Vareš obuhvata četiri tipa škole: gimnaziju, ekonomsko-tehničku, PTT tehničku i saobraćajnu stručnu školu, koju je u školskoj 2016/2017. godini upisao 181 učenik. Trend smanjenja broja srednjoškolskih učenika je evidentan.

Izvor: Općina Vareš

školska sala za tjelesni odgoj pri MSŠ „Nordbat-2“, sa prostorom za gledaoce, adaptiranim svlačionicama i zamijenjenim parketom. Potrebna je zamjena stolarije na starom dijelu škole kao i zamjena grejnih tijela. Škola posjeduje nove kabinete hemije, fizike, informatike i biologije, pa je opremljenost škole na zavidnom nivou. Potrebna je nabavka rekvizita i sportskog mobilijara za sportsku salu.

Inkluzivno obrazovanje

OŠ „Vareš“ nema učenika sa invaliditetom, dok OŠ „Vareš Majdan“ ima dva učenika. U OŠ „Vareš“ inkluzivna nastava se obavlja već 12 godina uz pomoć defektologa i pedagoga škole. Do 2015/2016. školske godine škola je imala jedno specijalno odjeljenje za djecu sa poteškoćama u razvoju. Inkluzivna nastava se odvija u sklopu redovne nastave u obje škole.

U srednjoj školi nema upisanih učenika sa poteškoćama u razvoju. Osobama sa invaliditetom omogućen je pristup u obje matične škole i područnoj školi „Očevija“. Srednja škola nema obezbijeđen pristup za osobe sa invaliditetom. U obje osnovne škole dostupna je dvojezična nastava na bosanskom i hrvatskom jeziku. Broj učenika koji putuju duže od četiri kilometra je 140 i svi imaju obezbijeđen prijevoz. Na teritoriji općine postoji prihvatna zajednica za djecu s teškim osobnim i obiteljskim situacijama – Mala škola. Osnovna svrha ove ustanove je prihvati siromašne, odgojno zapuštene djece i djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Djeca iz ove ustanove su uključena u razna dešavanja na lokalnom nivou, a kako u okviru škole postoje dramske i plesne radionice posljednje 3 godine, ova djeca učestvuju u pospješivanju kulturnog sadržaja općine Vareš.

- Ono što je zajedničko svim obrazovnim institucijama na teritoriji općine Vareš jeste izraženo smanjenje broja učenika iz godine u godinu. Nedostatak novčanih sredstava za opremanje kabineta, učionica i nabavku osnovnih učila i pribora najviše je izraženo u područnim osnovnim školama.*
- Neusklađenost obrazovanog sistema sa prioritetima općine karakteristično je za srednjoškolsko obrazovanje. Usljed loše materijalne situacije općine, nije moguće izaći u susret roditeljima koji imaju potrebu za uspostavljanjem programa jaslica. Zbog niske platežne moći, roditelji ne upisuju svoju djecu u predškolsko, već čekaju da predškolska ustanova organizuje obavezni tromjesečni program u osnovnim školama.*
- Nemogućnost zapošljavanja mladih usljed nerazvijene privrede doveo je do migracija mladih sa završenim visokim obrazovanjem. Neformalno obrazovanje postoji samo u okviru sporadičnih*

projektnih aktivnosti civilnog sektora, tako da učenici srednje škole često nemaju mogućnost da se kontinuirano usavršavaju u općini. Nedovoljna je uključenost mladih u vannastavne aktivnosti, volonterski i društveno korisni rad. Posebno zabrinjava prepoznati problem nedovoljno razvijene svijesti i motivacija mladih za obrazovanje.

- *Problem u školovanju djece sa smetnjama u razvoju je srednjoškolsko obrazovanje, jer u Zeničko-dobojskom kantonu postoji samo jedna srednja škola u Zenici koja radi po posebnim nastavnim planovima i programima prilagođenim ovoj djeci, što otežava nastavak redovnog obrazovanja za ovu djecu i velike materijalne izdatke za njihove roditelje.*

IV.1.5.2. Socijalna zaštita i analiza stanja i potreba osjetljivih grupa

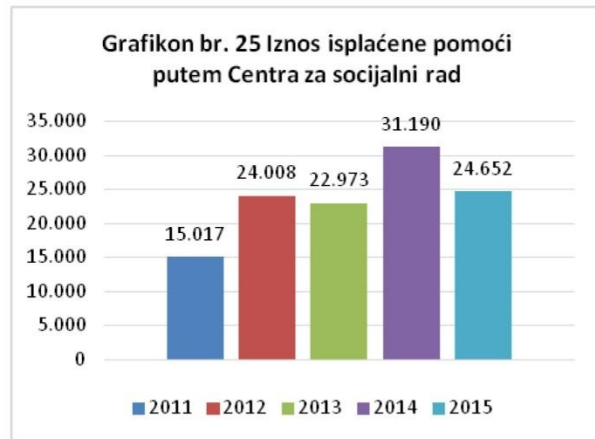
Nadležnosti u oblasti socijalne zaštite podijeljene su između općinske Službe za opću upravu, društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu i JU Centra za socijalni rad, čiji je osnivač Općina Vareš.

Služba za opću upravu, društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu se bavi upravnim i stručnim poslovima iz oblasti socijalne zaštite, provođenjem postupaka za ostvarivanje statusnih prava raseljenih osoba i izbjeglica i boračko-invalidske populacije. Pored toga, Služba obavlja poslove od značaja za priznavanje prava na zdravstveno osiguranje licima koja ovo pravo ne mogu ostvariti po drugom osnovu (djeca do polaska u osnovnu školu, samohrane majke/porodilje sa djetetom starim do godinu dana, učenici i studenti), kao i dodjelu jednokratne novčane pomoći novorođenoj djeci. Poseban segment rada Službe odnosi se na provođenje aktivnosti iz Strategije razvoja i unaprjeđenja socijalne zaštite općine Vareš, usvojene za period 2014-2017. godine uz uključivanje svih relevantnih aktera iz javnog i sektora građanskog društva.

Općinska Javna ustanova Centar za socijalni rad Vareš (CSR Vareš) kao nosilac sistema socijalne zaštite, pruža podršku za oko 25% građana općine koji se nalaze u socijalnim rizicima, a u granicama zakonskih ovlašćenja, koja se uglavnom sastoji od stručnog rada i priznavanja prava na mjere materijalne podrške i usluge socijalne zaštite, finansirane uglavnom iz budžeta Federacije, Kantona i u izvjesnoj mjeri iz budžeta Općine. CSR Vareš je tehnički opremljen i posjeduje noviju opremu koja zadovoljava sve neophodne uvjete za rad. Također, uslovi za rad su veoma dobri budući da su posljednjim rekonstrukcijama prostorija napravljene kancelarije za svakog od 7 uposlenika (4 stručna radnika, 2 referenta i 1 pomoćni radnik). U skladu sa sistematizacijom, nedostaje pravnik. Tokom 2016. godine donacija vozila (Toyota Rav) Ambasade Japana djelimično će doprinijeti efikasnosti pružanja usluga, ali potreba za uvećanjem voznog parka i dalje ostaje. I pored toga što je CSR uspostavio vođenje evidencije u SOTAC bazu podataka, potrebe za uspostavljanjem mehanizama za praćenje potreba građana i efekata mjera socijalne podrške koja se pruža na lokalnom nivou i dalje ostaje prioritet zajednice.

Izvor: Godišnji Izvještaj CSR Vareš

Izvor: Godišnji Izvještaj CSR Vareš

Podaci predstavljeni u grafikonima br. 24 i 25 ukazuju da iznosi isplaćene pomoći preko CSR osciliraju, ali je evidentan trend rasta broja korisnika. O zavisnosti obima socijalne zaštite od budžetskih izdvajanja sa viših nivoa vlasti govori podatak da se svega 2,5% od ukupnih sredstava za finansiranje mjera socijalne zaštite izdvaja iz budžeta Općine, 27% iz budžeta Kantona, dok je 70% obezbijeđeno iz budžeta Federacije.

Pored sredstava za jednokratne novčane pomoći, budžetom općine se opredjeljuju sredstva za CSR (naknada plaća i materijalnih troškova), naknade troškova dženaza i sahrana, subvencije komunalnih usluga i Pučke kuhinje, grantove udruženjima građana, udruženjima proizašlim iz rata, sportskim, omladinskim udruženjima, podrška aktivnostima Crvenog križa, transfer za Malu školu Vareš, naknade porodiljama. Ukupan iznos ovih sredstava predstavlja tek 0,08% ukupnog budžeta.

Ključni trend u sistemu socijalne zaštite predstavlja dominacija novčanih davanja nad uslugama socijalne zaštite. Usluge socijalne zaštite, koje imaju za svrhu jačanje kapaciteta korisnika socijalne zaštite i stvaranje mogućnosti za njihovu socijalnu integraciju, nisu u dovoljnoj mjeri uspostavljene na teritoriji općine, već je građanima pravo na njihovo korištenje u minimalnom obimu obezbijeđeno kroz saradnju sa pružaocima usluga u susjednim općinama (Visoko, Breza, Ilijaš, Olovo, Kakanj, Zavidovići).

Primjer dobre prakse ove saradnje je svakako ugovor zaključen sa ustanovom „**Centar za djecu i odrasle osobe sa posebnim potrebama**“ ZDK, a isti podrazumijeva rad sa djecom sa posebnim potrebama i korištenje usluga Dnevnog centra u Visokom. Tako je u 2015. godini ove usluge koristilo 17 djece (od 38 evidentiranih u bazi CSR) i odraslih, koji su imali obezbijeđen prijevoz od strane pružaoca usluge jednom sedmično.

CSR Vareš je u saradnji sa Udruženjem „Humanost“ u sklopu navedenog Centra obezbijedio usluge logopeda (koji je uposlenik Centra za djecu i odrasle sa posebnim potrebama) u prostorijama CSR Vareš za djecu sa govornim manama, a rad sa djecom se odvija jednom sedmično. U sklopu Centra za djecu i odrasle sa posebnim potrebama radi i prvostepena stručna komisija za ocjenjivanje sposobnosti i razvrstavanje djece i mladih ometenih u fizičkom i psihičkom razvoju, koja djeluje na području Zeničko-dobojskog kantona, a troškove snose mjesno nadležni centri za socijalni rad.

CSR Vareš je prepoznao potrebu za saradnjom sa drugim ustanovama i nevladinim sektorom u pružanju socijalne zaštite, te su kao značajni prepoznati: Ustanova za prihvata i odgoj djece „Mala škola Vereš“, Crveni križ općine Vareš, UG „Majka Terezija“, koji pružaju podršku građanima kroz volonterski rad i obezbjeđivanje finansijskih sredstava putem projekata i pomoći vareške dijaspore.

Osjetljive grupe

Djeca i porodice sa djecom - U posebno teškom položaju su djeca iz porodica koje žive u siromaštvu. Na evidenciji Centra 2015. godine je bilo 225 djece koja prolaze kroz evidenciju dječijeg dodatka prve kategorije i čine 38% od ukupnog broja korisnika mjera materijalne podrške.

Ugroženu kategoriju predstavljaju i **porodice bez jednog roditelja** (uglavnom samohrane majke), koje nisu u mogućnosti zadovoljiti ni najosnovnije egzistencijalne potrebe svoje djece. U toku 2015. godine naknadu plaće ženi-majci u radnom odnosu je ostvarivalo 5 zaposlenih porodilja, dok je za 4 nezaposlene porodilje priznato pravo na jednokratnu novčanu pomoć, pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke dojilje.

Kroz evidenciju JU CSR Vareš u periodu od 2011-2016. godine prolazi osmero djece pod starateljstvom. Mogućnost smještaja ove djece je uvijek otvorena, po ukazanoj potrebi. Značajan resurs u zajednici koji pruža podršku ovoj osjetljivoj grupi predstavlja Ustanova za prihvata i odgoj djece Mala škola Vareš sestara franjevki, koja od 2009. godine u obnovljenom objektu kapaciteta 32 korisnika omogućava prihvata siromašne, odgojno zapuštene djece i djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kako bi im se omogućila puna socijalna integracija. Usluge i podrška koje se pružaju imaju regionalni karakter, pa pored djece iz Vareša, korisnici su i djeca iz susjednih općina. Općina Vareš podržava rad ove ustanove sredstvima iz budžeta u iznosu od 500,00 KM.

Na evidenciji CSR Vareš nalazi se 38 djece sa smetnjama u razvoju kojima je, pored prethodno navedene usluge dnevnog boravka u Visokom, omogućena inkluzivna nastava u osnovnom, ali ne i srednjem obrazovanju na teritoriji općine, te se upućuju u srednje škole u Sarajevu i Zenici.

Stari - Demografski podaci pokazuju da je u općini Vareš pretežno zastupljeno staračko stanovništvo (21% stanovništva je starije od 65 godina), koje uglavnom živi u ruralnom području. Pravo na naknadu za tuđu njegu i pomoć, obezbijeđenu iz kantonalnog i federalnog budžeta u 2015. godini, ostvarivalo je 90 starih i nemoćnih lica (36 muškaraca i 54 žene).

Jednokratne pomoći finansirane iz općinskog budžeta nisu dovoljne da odgovore na njihove brojne potrebe, a usluga pomoći u kući se sprovodi *ad hoc*, po procjeni i u skladu sa mogućnostima CSR Vareš (organizacionim i finansijskim).

Podršku unaprjeđenju socijalnog položaja starih pruža NVO „Majka Terezija“ dostavom obroka iz Pučke kuhinje i podrškom u unaprjeđenju zdravstvenog stanja (npr. mjerenje tlaka, odvoženje liječniku, mjerenje šećera u krvi, praćenje osoba sa kroničnim bolestima, kućne posjete, nadzor 24 sata nad teškim bolesnicima). Udruženje penzionera, u skladu sa svojim ograničenim mogućnostima, u okviru sopstvenog prostora organizuje kulturne i zabavne aktivnosti, ali izostaju aktivnosti i programi koji bi omogućili unaprjeđenje njihovog socio-ekonomskog položaja.

Osobe sa invaliditetom susreću se sa brojnim problemima koji se prije svega odnose na nedovoljan obuhvat mjerama materijalne podrške (tuđa njega i pomoć) usljed visokih kriterijuma za ostvarivanje ovog prava propisanih Federalnim zakonom¹⁹.

¹⁹ Lica sa invaliditetom ispod 90% nemaju nikakvu novčanu naknadu, lica kojima je utvrđena potreba za tuđom njegom i pomoći, a nemaju invalidnost 90%, ne mogu ostvariti pravo na novčanu naknadu za tuđu njegu, odnosno mogu ostvariti pravo po kantonalnom propisu, ali je ista uslovljena imovinskim cenzusom koji je relativno nizak; neravnopravan položaj lica koja imaju invalidnost 90 % i 100 % i utvrđeno pravo na tuđu njegu u dijelu koji se odnosi na godine starosti, obzirom da lica preko 65 godina u momentu podnošenja zahtjeva ne mogu ostvariti pravo po federalnom propisu, koje je za stranke znatno povoljnije imajući u vidu visinu novčane naknade, nego to pravo ostvaruju u skladu sa propisom kantona.

Usljed toga, pravo na tuđu njegu i pomoć je tokom 2015. godine priznato za 90 korisnika. Problemi sa kojima se susreću mladi i odrasle osobe sa invaliditetom odnose se na nepostojanje mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje. Pored mjera materijalne podrške obezbijedene federalnim i kantonalnim zakonima, podrška postojećih udruženja koja djeluju u ovoj oblasti (Udruženje slijepih i slabovidnih osoba Vareš, Udruga građana dijabetičara Općine Vareš) je zanemarljiva usljed izostanka finansiranja iz lokalnog budžeta, ali i nedovoljno razvijenih kapaciteta samih udruženja da obezbijede sredstva iz drugih izvora.

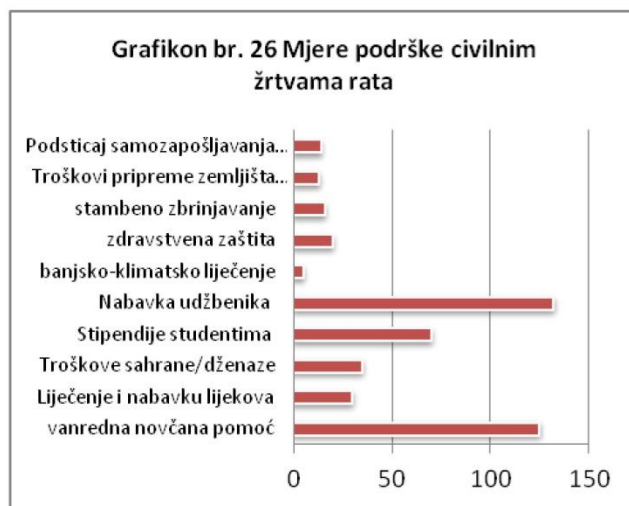
Veoma teško ekonomsko stanje na području općine za posljedicu ima veliki broj **nezaposlenih lica čiji je radni odnos prestao zbog ispunjenja uslova za ostvarivanje prava na penziju**, a koju ne mogu ostvariti zbog neizmirenih obaveza prema penzijsko-invalidskom osiguranju. Porodice koje imaju minimalnu penziju kojom izdržavaju više članova domaćinstva, a u nekim slučajevima školuju i djecu, i drugih koji nisu u mogućnosti zadovoljiti osnovne životne potrebe, obraćaju se za pomoć Centru za socijalni rad, koji osim isplate jednokratne novčane pomoći, nema mogućnosti da im obezbijedi drugu vrstu podrške. Na prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Vlada ZDK donijela je Odluku o odobravanju sredstava za rad javnih-humanitarnih kuhinja, pa je odlukom raspoređeno 25.000 KM za potrebe Pučke kuhinje u općini Vareš, koju sprovodi CARITAS za preko 100 korisnika (a potrebe za ovom vrstom podrške su sve izraženije). Budžetom općine podržan je rad Pučke kuhinje sa 2.000 KM tokom 2016. godine.

Izbjegla i raseljena lica – U 2015. godini evidentirano je 98 raseljenih osoba u 49 domaćinstava (interno raseljenih osoba i raseljenih osoba iz drugih općina). U toku je realizacija projekta samozapošljavanja Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica kojim će se obezbijediti samozapošljavanje u oblasti stočarstva (nabavka stoke) i voćarstva (nabavka rasada malina) u vrijednosti od pola miliona KM.

Civilne žrtve rata - Putem JU CSR Vareš ovo pravo ostvaruje 44 lica i to: pravo na ličnu invalidninu ostvaruje 12 lica, pravo na porodičnu invalidninu ostvaruje 20 lica i pravo kao posebna kategorija CSR ostvaruje 12 lica. Na evidenciji Odsjeka za boračko-invalidsku zaštitu 2016. godine nalazi se 170 ratnih vojnih invalida, 132 porodice poginulih boraca, 2 mirnodopska vojna invalida i 3 porodice mirnodopskih vojnih invalida.

U postupku ostvarivanja dopunskih prava demobiliziranih boraca, ratnih vojnih invalida i porodica poginulih ostvarili su sljedeća prava prikazana u grafikonu br. 26. Pored podrške obezbijedene iz federalnog i kantonalnog budžeta, na području općine djeluje Udruženje porodica šehida Vareš, osnovano 1996. godine, koje pruža pomoć za 47 članova porodica palih boraca. Prostor dodijeljen od općine nije opremljen (nemaju struju, vodu), a finansira se putem članarina i projekata.

Mladi – Kao posljedica teškog ekonomskog položaja općine svakako se javlja izraženi trend migracije mladih. Razlozi se očitavaju u prepoznatim problemima u okviru sljedećih oblasti društvenog života:

Izvor: Izvještaj Službe za boračko invalidsku zaštitu Općine Vareš za 2015.godinu

Zapošljavanje: Prema podacima Biroa za zapošljavanje općine Vareš iz juna 2016. godine, mladi do 35 godina starosti čine 38,7% od ukupnog broja nezaposlenih. Iako je uočeno smanjenje procenta učešća mladih u ukupnom broju nezaposlenih, riječ je o negativnom trendu, jer je smanjenje posljedica migracija, a ne zapošljavanja u općini. Prema obrazovnoj strukturi, najveći procenat čine mladi sa završenom srednjom školom 62,74% i to ekonomske struke i matematičke gimnazije, saobraćajne, mašinske i elektro struke. Uz razumijevanje problema sa kojima se suočava lokalna zajednica u oblasti ekonomskog razvoja, uočava se i nedostatak poduzetničkog duha i ideja kod mladih i nedovoljna osposobljenost za suvremene uslove poslovanja. Posljedica izostanka proaktivnijeg pristupa mladih posljedično dovodi ne samo do visokog procenta nezaposlenosti mladih, već i do niza problema u njihovim socijalnim interakcijama, usljed kojih mladi stiču status osjetljive društvene grupe.

Zdravstvena i socijalna zaštita mladih se procjenjuje kao nedovoljna usljed izostanka nadležnosti lokalne samouprave u ovim oblastima, jer su osnivačka prava i finansiranje resornih ustanova (obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite) u nadležnosti Kantona. U okviru Doma zdravlja stoga nije prepoznata potreba, niti postoje finansijske mogućnosti, za formiranje Službe za brigu o mladima. Štaviše, indikatori za praćenje zdravstvenog stanja mladih nisu definisani, pa je praćenje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja onemogućeno. U oblasti socijalne zaštite, potrebe mladih za mjerama i uslugama se prate, ali osim osnovnih prava na socijalnu zaštitu definisanih zakonom, ne postoje usluge u zajednici kojima bi se omogućio odgovor na te potrebe. Takođe, jedna od poteškoća je i nepostojanje lokalnih udruženja mladih koja djeluju u ovim oblastima.

Obrazovanje – kao ključni problem u ovoj oblasti su prepoznati: neusklađenost obrazovnih profila u srednjim školama sa potrebama tržišta rada, izostanak redovnog školovanja mladih sa invaliditetom, niska proračunska izdvajanja za stipendiranje, nedovoljna uključenost mladih u vannastavne aktivnosti, volonterski i društveno korisni rad. Posebno zabrinjava prepoznati problem nedovoljno razvijene svijesti i motivacija mladih za obrazovanje.

Sport – kao ključni problemi u ovoj oblasti su istaknuti: nedovoljno izražena svijest i potreba za aktivnim bavljenjem sportom u slobodno vrijeme; neefikasno korištenje postojeće sportske infrastrukture; nedovoljna materijalna sredstva za pokretanje rada sekcija i klubova za koje mladi iskazuju interes.

Kultura - Kao ključni problem je istaknut nedostatak omladinskog centra u Varešu i potreba za obnovom domova kulture u vareškim selima.

Informisanost mladih – izostanak pravovremenog informisanja, kao šanse za mogućnost veće integrisanosti u društvo, dobijanje posla, mogućnosti za obrazovanje, prepoznato je kao jedan od ključnih problema. Učešće mladih je nedovoljno - mladi nisu uključeni u građanske inicijative i udruženja, niti su dovoljno informisani, ni uključeni u javni život.

□ *CSR Vareš obezbjeđuje minimum prava na materijalna davanja, predviđena Zakonom o socijalnoj zaštiti, financirana uglavnom sredstvima kantonalnog i federalnog budžeta, a izdvajanja za mjere materijalne podrške za čije je ostvarivanje nadležna općina nisu dovoljna da izađu u susret brojnim potrebama građana koji se nalaze u socijalnim rizicima. Osim jednokratnih novčanih pomoći, nisu predviđena sredstva budžeta za druge mjere materijalne podrške (npr. nabavka ogrjeva, paketi hrane i higijenski paketi) koja se obezbjeđuju zahvaljujući povremenim programima udruženja građana.*

- *Saradnja lokalne samouprave, CSR i udruženja građana koja djeluju na polju socijalne zaštite zahtijeva značajnija unaprjeđenja, posebno kada je riječ o obezbjeđivanju infrastrukturnih kapaciteta za rad, podrške u informisanju o dostupnim izvorima financiranja sa kantonalnog, federalnog i međunarodnog nivoa i podrške u izradi prijedloga projekata, s obzirom da udruženja građana nisu u dovoljnoj mjeri razvila kapacitete za njihovu apsorpciju.*
- *Lokalna samouprava i relevantni akteri iz javnog i civilnog sektora ne raspolažu kapacitetima (finansijskim, organizacionim) za realizaciju usluga socijalne zaštite koja su joj ovim zakonom stavljena u nadležnost.²⁰ Iz tih razloga izostaje pružanje vaninstitucionalnih usluga npr. pomoć u kući za stare, dnevni boravci, disciplinski centar za vaspitno zapuštenu djecu, prihvatne stanice za djecu, dijagnostičko-opservacionog centar za vaspitno zanemarenu i zapuštenu djecu, prihvatilišta za odrasla lica I sl.²¹*
- *Obuhvat građana koji se nalaze u socijalnim rizicima mjerama materijalne podrške, usljed izuzetno teške ekonomske situacije u općini, je nizak. Jedan od uzroka je i neodgovarajuća saradnja svih aktera u lokalnoj zajednici, te nedostatak sistematskog prikupljanja podataka o socijalnom statusu i potrebama građana, kao i neupućenost građana u njihova prava, što vodi ka isključenjima dijela ranjive populacije iz sistema socijalne zaštite.*
- *Nedostatak saznanja o potrebama građana u socijalnim rizicima i njihova nedovoljna obaviještenost o uslovima onemogućava ih da ostvaruju prava garantovana relevantnim zakonima.*
- *Uočava se potreba za unaprjeđenjem infrastrukturnih kapaciteta CSR (prostor, oprema, vozila) i udruženja građana, kao i potreba za jačanjem organizacionih i ljudskih resursa u okviru postojećih udruženja građana, koje za sada, djeluju na volonterskim principima.*
- *Izostanak kapaciteta u okviru lokalne samouprave za definisanje i koordinaciju omladinske politike, izostanak systemske podrške u okviru javnih ustanova kao i nepostojanje lokalnih udruženja mladih, i dalje zahtijevaju mjere afirmativne akcije koje bi trebalo da budu jasno definisane lokalnim strateškim dokumentom prema mladima, kao i uspostavljenim kapacitetima za njihovu implementaciju. Na taj način bi se omogućio kontinuitet u strateškom pristupu u ovoj oblasti, koji je definisan postojećom Strategijom prema mladima 2013-2016. godine.*

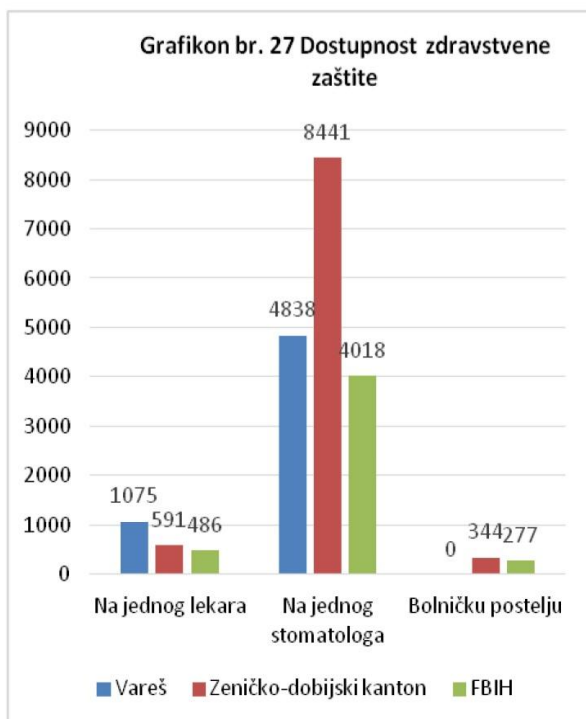
IV.1.5.3. Zdravstvo

Zdravstvena zaštita na teritoriji općine odvija se u okviru Doma Zdravlja (DZ), 5 područnih ambulanti, 4 tima obiteljske medicine, službe hitne pomoći, jedne privatne ljekarne i 4 savjetovališta koja rade na unaprjeđenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju. Na području općine Vareš u 2015. godini, po raznim osnovama, bilo je registrirano 7.732 zdravstveno osigurane osobe.

²⁰ Član 72. Propisom općine može se proširiti krug korisnika i prava iz socijalne zaštite utvrđenih ovim zakonom, u skladu sa programima odnosno sa planovima razvoja socijalne zaštite, specifičnim prilikama i potrebama, a shodno mogućnostima općine.

²¹ Član 82. Centar može da obavlja i djelatnost disciplinskog centra za vaspitno zapuštenu djecu, prihvatne stanice za djecu, dijagnostičko-opservacionog centra za vaspitno zanemarenu i zapuštenu djecu, prihvatilišta za odrasla lica, Centra za pružanje njege i pomoći u kući i druge djelatnosti, ukoliko na području za koje je Centar osnovan, ne postoji Ustanova za obavljanje tih djelatnosti.

DZ Vareš pruža usluge stanovništvu iz osnovne (primarne), a djelomično i iz specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, postojećim propisima, normativima i standardima. Broj osoblja koje radi je 64, od kojih su 4 liječnici opće medicine, 4 specijalista, 1 ginekolog, 2 stomatologa, i 32 medicinska tehničara. DZ Vareš u cijelosti pokriva područje općine Vareš. Lokalnim saobraćajnicama omogućena je povezanost Doma zdravlja sa svim naseljenim mjestima, a samim tim i sa svim terenskim ambulantom (Borovici, Budoželju, Dabravinama, Dragovićima, Pogari, Pržićima, Ravnama, Striježevu i Vijaci). Planirano je da se u skorije vrijeme otvore i terenske ambulante u Mižnovićima i Oćeviji.

Izvor: Zvanični podaci iz popisa stanovništva 2013. godina

(šećerna bolest, bolesti štitne žlijezde i krvne bolesti).

Poseban problem za dostupnost sekundarne zdravstvene zaštite je nedostatak vozila hitne medicinske pomoći, a neadekvatan postojeći vozni park onemogućava adekvatnu dostupnost u ruralnim područjima. Iskazane su potrebe za unaprjeđenjem infrastrukturnih kapaciteta. Centralnom objektu u Varešu potrebni su nova fasada i utopljavanje, izmjena stolarije i nabavka lifta, uređenje parkinga za osobe sa invaliditetom, kao i garaža za smještaj sanitarnih vozila. Namještaj je zastario, a takođe je potrebna oprema za pojedine službe. Objekat u Vareš Majdanu je renoviran i nabavljena je oprema u sklopu porodične medicine, ali je potrebno izmijeniti stolariju, promijeniti krov i uraditi vanjsku fasadu sa utopljavanjem. Terenske ambulante Borovica i Dragovići su u dobrom stanju, dok je na ambulantom Budoželje, Pržići, i Ravne, potrebno uraditi krov, stolariju i fasadu. Terenskim ambulantom Dabravine, Striježevu, Ligatići i Ravne potrebna je nova oprema. Terenskoj ambulanti Ravne potrebna je adaptacija prostorije u čekaonicu i saniranje čvorova.

Zdravstvena zaštita na primarnom nivou

obezbijedena je kroz rad 12 službi: opće medicine sa kućnim liječenjem; zdravstvene zaštite školske djece i omladine, žena, radnika; pneumofiziološke zdravstvene zaštite; higijensko-epidemiološke zdravstvene zaštite; hitne medicinske pomoći; laboratorijske dijagnostike; RTG kabineta; stomatološke i polivalentno-patronažne službe, kao i Službe za snabdijevanje lijekovima i sanitetskim materijalom. U toku su aktivnosti od značaja za uspostavljanje rada Ambulante za fizikalnu terapiju. U okvir DZ nije uspostavljen rad Centra za mentalno zdravlje, iako je prepoznata potreba za ovakvim vidom zdravstvene zaštite. U Dom zdravlja dva puta mjesečno dolazi 10 doktora specijalista: neuropsihijatar, hirurg, ortoped, oftamolog, ORL, psiholog, penumofiziolog, internista pedijatar, specijalista medicine rada, koji pružaju odgovarajuće zdravstvene usluge. Posljednjih godina bilježi se porast broja oboljelih od malignih i endokrinih oboljenja

- *Dom zdravlja nastoji stvoriti odgovarajuće uvjete za veću dostupnost i približavanje zdravstvene zaštite stanovništvu, posebno većim obuhvatnošću stanovništva kućnim liječenjem, patronažnom službom, kao i organiziranjem rada u terenskim ambulancama.*
- *Prepoznata je potreba za pojačanim djelovanjem na razvoju preventivnih mjera i aktivnostima, te ostvarenju zahtjeva da preventivne usluge iznose najmanje 30% od ukupnog broja ostvarenih usluga.*
- *Kontinuirana edukacija stručnog kadra, kako liječnika tako i medicinskih tehničara i drugih djelatnika, je jedan od prioriteta rada Doma zdravlja, pa je naglašena potreba za podrškom u jačanju profesionalnih kapaciteta ljudskih resursa.*
- *Efikasnije i blagovremenije pružanje zdravstvenih usluga od strane Doma zdravlja Vareš uvjetovano je dotrajalošću medicinske opreme i nedovoljnim sredstvima za nabavku novih i suvremenijih medicinskih uređaja.*

IV.1.5.4. Sport

Koordinacija lokalne uprave u oblasti sporta u općini Vareš nije uspostavljena na institucionalizovan način. Ustanova sporta nije osnovana, niti je sportski savez formiran, već se finansiranje sportskih udruženja vrši iz sredstava budžeta namijenjenih sufinansiranju udruženja građana, koje se vrši bez javnog konkursa i bez transparentnih kriterijuma. Budžetom za 2015. godinu izdvojena su minimalna sredstva za Karate klub „Vareš“ (850 KM) i Nogometni klub „Vareš“ (200 KM). Na području općine Vareš egzistiraju tri sportska kluba: NK „Vareš“, KK „Vareš“ i Klub ekstremnih sportova „Perun Valium“ Vareš, te jedno udruženje građana PSD „PERUN“. Karate klub „Vareš“ je osnovan 2008. godine i u vrlo kratkom periodu je postigao vrlo zapažene rezultate na domaćim i međunarodnim turnirima i takmičenjima. U rad kluba uključeno je 40 članova. Klub ekstremnih sportova „Perun Valium“ Vareš je osnovan od strane grupe entuzijasta (građana Vareša, ali i osoba koje dolaze izvan granica BiH), koji su se bavili ekstremnim sportovima. Formalno je počeo sa radom u aprilu 2009. godine. Klub se zalaže za sport, turizam, očuvanje okoline, okupljanje omladine i promociju turističkih potencijala Vareša i BiH. Prioritetni zadatak ovog udruženja je razvijanje sekcije gorske službe spašavanja. Planinarsko-smučarsko društvo „Perun“ je osnovano davne 1926. godine i okuplja ljubitelje planinarstva, alpinizma, zimskih sportova i ljubitelje prirode. Udruženje broji od 70 do 130 članova, a prosječno svake godine društvo ima 75 članova. Na području općine Vareš djeluje i Teakwondo klub „Bosna Visoko“ osnovan u maju 2009. godine i danas broji između 15 i 20 članova. Sportska infrastruktura u Varešu zahtijeva opsežna ulaganja. Kada je riječ o stanju sportskih objekata, općina Vareš raspolaže jednim fudbalskim travnatim terenom registrovanim za regionalna takmičenja, zatim otvorenim sportskim terenima sa po 2 asfaltirana igrališta u MZ Vareš, Vareš Majdan, MZ Dabravine; vanjskom šahovskom pločom na platou ispred biste Rešada Saletovića, dok u većini ostalih mjesnih zajednica postoje improvizirani tereni u vrlo lošem stanju. Na području općine Vareš, u toku zimske sezone, rade 2 manja ski lifta (Šimin potok i Zaruđe), a u toku je izgradnja zimskog sportsko-turističkog centra „DOLI“ (MZ Ravne), paraglajding kuće na lokalitetu „Greda Perun“, te realizacija projekta „Zvezdane staze“. Osnovni problem u radu nogometnog kluba, uz finansijska sredstva, je infrastruktura. Svlačionice i ostale klupske prostorije su zapuštene i neophodna je adaptacija. Karate klub nema vlastiti prostor, a članovi kluba treniraju u školskim salama. Dom „Partizan“ u Vareš Majdanu je zatvoren, a za sport, bilo kog takmičarskog ranga, nema mogućnosti. Planinarsko-smučarsko društvo „Perun“ raspolaže planinarskim domom „Javorje“ na Perunu i sedam potpuno markiranih planinarskih staza. U Varešu je izgrađeno igralište za male sportove, ali ne postoje adekvatni klubovi (rukometni, košarkaški, odbojkaški i dr.). Određene aktivnosti realizuju članovi lovačke i ribolovne organizacije, ali je njihov osnovni prostor za djelovanje (šume i priroda općenito) ugrožen enormnom sječom drveta na cjelokupnom području općine.

Kao ključni problem u ovoj oblasti su istaknuti: nedovoljno izražena svijest i potreba za aktivnim bavljenjem sportom u slobodno vrijeme, neefikasno korištenje postojeće sportske infrastrukture, nedovoljna materijalna sredstva za pokretanje rada sekcija i klubova za koje mladi iskazuju interes.

IV.1.5.5. Kultura

Institucionalni, infrastrukturni i organizacioni kapaciteti u općini Vareš prate sudbinu sveopćeg nivoa razvijenosti općine. Na području općine postoje dvije ustanove kulture. „**Centar za kulturu i edukaciju**“ **Vareš** je općinska ustanova, koja zapošljava samo jednog radnika i opredijeljena sredstva općinskog budžeta se opredjeljuju samo za naknadu njegovog rada. Centar nema adekvatan prostor u kojem bi djelovao, niti opremu i sistem finansiranja, tako da su i same aktivnosti svedene na minimum, a ogledaju su prvenstveno u pripremi prostora kino sale za povremene projekcije filmova i predstave. Tokom 2014. godine Fondacija za obnovu i razvoj regije Vareš realizovala je projekat „Rekonstrukcija Radničkog doma – III faza“ koji je finansirala Vlada Republike Hrvatske preko Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Da bi se objekat stavio u funkciju, potrebno je obezbijediti dodatna sredstva. **JU „Opća biblioteka“ Vareš** je u cijelosti finansirana od strane Zeničko-dobojskog kantona, a osnivač je Općina Vareš. U sklopu biblioteke djeluje odjeljenje „Zavičajna zbirka“, koje ima zadatak da prikuplja i stručno obrađuje svu pisanu zavičajnu građu.

Pored pokrenute manifestacije „Vareško ljeto“, udruženje „Milo Cipra“ iz Vareša tradicionalno organizuje međunarodni festival klasične muzike „Vaclaf“ koji okuplja muzičare iz Evrope. Kada je u pitanju kulturno-historijska baština općine Vareš, intenzivno se radilo na promociji i afirmaciji kraljevskog grada Bobovca, a poseban akcenat je stavljen na iznalaženje finansijskih sredstava viših nivoa vlasti kao i međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija. Na traženje JU „Muzej grada Zenice“ dostavljeni su podaci o graditeljskoj baštini Vareša, a u sklopu priprema za izložbu o graditeljskoj baštini Zeničko-dobojskog kantona u organizaciji Muzeja.

Važno je spomenuti da bi i sektor civilnog društva mogao imati značajniju ulogu u programima i projektima iz oblasti kulture. Na području općine Vareš djeluju udruženja iz oblasti kulture i kulturnog i tradicijskog naslijeđa, a to su Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ Vareš i Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“. Osim ova dva udruženja, na području općine Vareš djeluju i sljedeća udruženja: „Čuvari bosanske krune Bobovac“, Udruženje „Šejh Hajdar-dedo Karić“, UG „Oživjeti umjetnost–Art animo“, Udruženje „Kraljevski grad Bobovac“, Udruga „Izvorno vareško“. U ruralnim dijelovima općine, jedini nosioci aktivnosti u sektoru kulture su udruženja žena, koja kao dio civilnog društva, imaju sve značajniju ulogu, a to su: UG „Žene Budoželja“, UG „Forum žena Pogar“, „Žene Stupnog Dola“, UG „Žene općine Vareš“, UG „Žene Strice i Zaruđa“.

- Postojeće stanje u oblasti kulture u Varešu refleksija je cjelokupnog stanja političkog, a naročito ekonomskog stanja u općini i ZD Kantonu. Ono što karakteriše potrebe suvremenih urbanih sredina limitirano je, prije svega, činjenicom da u Varešu nema doma kulture, pa samim tim ni uslova za organizovanje pozorišnih predstava, zabava i raznih drugih priredbi. Tokom minulog rata devastirana je većina domova kulture u seoskim mjesnim zajednicama, prestala su sa radom kulturno-umjetnička društva, a za udruženja koja djeluju u ovoj oblasti nema programiranog financiranja.*
- Strategija kulturne politike ZD Kantona 2014-2020. godine daje okvirne smjernice za razvoj kulture na teritoriji općina u njenom sastavu. Postojanje ovog strateškog dokumenta treba posmatrati kao šansu za unaprjeđenje kulturne ponude općine Vareš, pod uslovom da se pruži*

intenzivna podrška postojećim ustanovama kulture i udruženjima koja djeluju u ovoj oblasti za izradu prijedloga projekata, obezbjeđivanje komunalne infrastrukture i podrške u sufinansiranju.

- Intenziviranje radova na završetku Radničkog doma je prepoznato kao prioritet, s obzirom da postoje velika očekivanja građana od ovog prostora. Iskazani su prijedlozi da se ovaj prostor dodijeli kako udruženjima građana, tako i da se u istom obezbijedi sjedište za Omladinski centar i Centar za kulturu.*
- Bogato kulturno-historijsko nasljeđe općine Vareš je potrebno staviti u funkciju turizma, pa je njihova rekonstrukcija/sanacija prepoznata kao prioritet kulturne politike općine Vareš.*

IV.1.5.6. Građansko učešće

Udruženja građana - I pored usvojene Strategije partnerstva Općine Vareš i građana 2008. godine, kojom su jasno definisana opredjeljena lokalne samouprave za institucionalizaciju i kontinuirano jačanje saradnje sa predstavnicima građanskog društva, u prethodnom periodu ovaj proces je pratio trendove sveopćeg socio-ekonomskog stanja u općini. Od ukupno 68 registrovanih organizacija, usljed nedovoljne finansijske i institucionalne podrške lokalne samouprave, ali i nedovoljno razvijenih kapaciteta samih udruženja, aktivna je samo nekolicina, čiju održivost organizacije obezbjeđuju uglavnom putem članarina, a aktivnosti udruženja realizuju volonterski i uz povremenu podršku vareške dijaspore.

U Registru udruženja ZDK upisane su NVO/UG koja djeluju na području općine Vareš, dok dio vareških udruženja radi kao podružnice UG-a/NVO-a registrovanih na višem nivou, pa su se i sami tako registrovali, kao npr: UG „HVIDR-a“, UG „Majka Terezija“, Prva dječija ambasada „Međaši“ Konzulat Vareš, MDD „Merhamet“ Vareš, HKD „Napredak“ Vareš, HKDD „Ogranak Vareš“, Odred izviđača „Zvijezda“ Vareš, BZK „Preporod“ Vareš i sl. Oblasti koje predstavljaju sferu interesa nevladinog sektora u Varešu su: kultura, kulturno-historijsko i tradicijsko nasljeđe, socijalna i zdravstvena zaštita, sport, rekreacija, i dr. U nevladinom sektoru jednak status imaju i udruženja od posebnog društvenog interesa (udruženja koja se bave problematikom populacija RVI-a, porodica poginulih i nestalih branilaca, civilnih žrtava rata kao i demobilisanih boraca).

Jedan od ključnih problema sa kojim se suočavaju udruženja je nedostatak prostora. Općina je ponudila na korištenje djelimično rekonstruisan prostor Radničkog doma, ali s obzirom da nedostaju adekvatni priključci (struja, voda, grijanje, internet), korištenje je odgođeno do završetka III faze koja je u toku.

Finansiranje programa udruženja građana sredstvima općinskog budžeta putem konkursa nije realizovano u posljednje 4 godine usljed nedostatka sredstava, ali je budžetom predviđen iznos od 12.000 KM za grantove udruženjima građana, udruženjima proizašlim iz rata, sportskim, omladinskim udruženjima i dr. Prepoznajući značaj rada pojedinih udruženja, budžetom je podržan rad Pučke kuhinje, Male škole Vareš, Crvenog krsta. Mali broj organizacija je uspio da razvije kapacitete za realizaciju projekata podržanih sredstvima kantonalnog i federalnog budžeta. Finansiranje projekata iz međunarodnih izvora izostaje usljed nedovoljno razvijenih kapaciteta za njihovu izradu i implementaciju. Primjer dobre prakse građanskog učešća daju udruženja žena. **Udruženje žena "Izvorno Vareško"** osnovano je 2005. godine i bavi se očuvanjem kulturne baštine. Okuplja 25 žena koje su nezaposlene. Žene u udruženju bave se izradom rukotvorina koje su izložene u prostoru koji je udruženje dobilo na korištenje od općine, ali koje nema grijanje, tako da je prostor u upotrebi samo u ljetnjem periodu.

Ključni problemi ovog udruženja su nedovoljno razvijeni kapaciteti za izradu projekata veće vrijednosti, nedostatak tržišta za plasman proizvoda (promovišu se putem FB stranice²²), izostanak podrške u informisanju o aktualnim konkursima, kao i podrške u dizajniranju postojećih proizvoda i nemogućnost učešća na sajmovima. **UG „Forum žena Pogar“** – članice ovog udruženja su u selu Pogari napravile Etno Muzej u jednoj prostoriji u selu, iz vlastitih sredstava. U istom objektu su uredile spomen-sobu poginulima u prošlom ratu. Ova ponuda bi se trebala uvrstiti u kulturnu i historijsku ponudu Vareša. Članarine se plaćaju na kraju godine, samo da se izmire režijski računi i završni godišnji račun udruženja. **Forum žena Strica – Zaruđe**²³ je osnovano 2011. godine, u sklopu rada Mjesne zajednice Strica-Zaruđe, a potom je preregistrovano kao NVO. Udruga se bavi čuvanjem tradicije u kulinarstvu, ručnim radovima, običajima, ekologijom, razvojem seoskog turizma, ekonomskim jačanjem žena na selu, kateringom po potrebi. Ima 25 članica od kojih su samo 3 zaposlene. Učestvuju u raznim projektima, a edukovane su i za pisanje projekata. Od općine nema finansijske pomoći, ali rade katering za općinu po potrebi.

Mjesne zajednice – Općina Vareš je administrativno organizovana kroz 26 mjesnih zajednica, a 24 su aktivne i u njima su formirani Savjeti MZ, koji su podržani sredstvima općinskog budžeta sa iznosom od 300,00 KM za materijalne troškove rada (7.200 KM ukupno). Predsjednici Savjeta MZ nisu plaćeni za svoj rad. Pored ovog izdvajanja, *ad hoc*, i u zavisnosti od proaktivnosti pojedinih MZ, budžetom se, u skladu sa mogućnostima, podržavaju inicijative pojedinih MZ, iako se ta sredstva ne planiraju budžetom. Postojeća praksa ne podrazumijeva jasno definisane kriterijume za podršku ovih inicijativa, pa je uspostavljanje jasnih kriterijuma u okviru javnog konkursa, kao i definisanje strategija razvoja mjesnih zajednica prepoznato kao neophodan korak u narednom periodu. Savjeti MZ uglavnom djeluju na polju unaprjeđenja lokalne infrastrukture (saobraćajna infrastruktura, elektro i vodovodne instalacije), a u posljednje vrijeme se javljaju inicijative od značaja za razvoj kulture i seoskog turizma.

- Od ukupno 68 registrovanih organizacija, usljed nedovoljne finansijske i institucionalne podrške lokalne samouprave, ali i nedovoljno razvijenih kapaciteta samih udruženja, aktivno je samo nekolicina, koje održivost organizacije obezbjeđuju uglavnom putem članarina, a aktivnosti udruženja realizuju volonterski i uz povremenu podršku vareške dijaspore.*
- Jedan od ključnih problema sa kojim se suočavaju udruženja je nedostatak prostora. Općina je ponudila na korištenje djelimično rekonstruisan prostor Radničkog doma, ali s obzirom da nedostaju adekvatni priključci (struja, voda, grijanje, internet), korištenje je odgođeno do završetka III faze koja je u toku.*
- Mali broj organizacija je uspio da razvije kapacitete za realizaciju projekata podržanih sredstvima kantonalnog i federalnog budžeta. Financiranje projekata iz međunarodnih izvora izostaje usljed nedovoljno razvijenih kapaciteta za njihovu izradu i implementaciju.*
- Komunikacija između lokalne samouprave i udruženja građana nije uspostavljena na efikasan i efektivan način. Pored nepostojanja javnog konkursa za finansiranje projekata udruženja sredstvima budžeta, koja i nisu opredijeljena za ovu namjenu (usljed nedostatka sredstava), ne postoji čak ni praksa obavještanja udruženja građana o tekućim konkursima, niti podrška lokalne samouprave u izradi prijedloga projekata. Praksa sufinansiranja projekata udruženja građana nije uspostavljena, iako je procijenjena kao neophodna za proaktivniji rad udruženja.*
- Saradnja između postojećih udruženja građana je sporadična i po potrebi, pa je udruživanje u krovnu organizaciju, odnosno formiranje lokalne mreže NVO sektora i objedinjavanje postojećih*

²² <https://www.facebook.com/Udruga-Izvorno-Vare%C5%A1ko-172609422844354/?fref=ts>

²³ <https://www.facebook.com/Udruga-%C5%BEena-Strica-Zaru%C4%91e-193397464019671/>

kapaciteta viđeno kao šansa za afirmaciju NVO sektora i pozicioniranja kao značajnog aktera za razvoj općine i partnera lokalnoj samoupravi.

- *Mjesne zajednice su prepoznate kao dragocjeni partneri lokalne uprave, pa su podrška jačanju organizacionih kapaciteta Savjeta MZ i razvoj strateških planova za svaku od mjesnih zajednica (ili klastera MZ) iskazani kao nužan korak u narednom periodu.*

IV.1.5.7. Sigurnost građana i civilna zaštita

Općina Vareš je uspostavila organizacione kapacitete i usvojila relevantne dokumente od značaja za organizovanje i funkcionisanje zaštite i spašavanja na području općine Vareš.

Općinski štab civilne zaštite osnovan 2005. godine, koji kao stručno-operativni organ, obavlja poslove koji su definirani relevantnim Zakonom²⁴. Ključni zadaci štaba su, pored ostalog: utvrđivanje procjene ugroženosti od prirodnih nepogoda i drugih nesreća sa mogućim posljedicama po ljude i materijalna dobra; učešće u izradi plana zaštite; rukovođenje jedinicama i povjerenicima u akcijama zaštite i spašavanja; praćenje organiziranja i provođenja priprema za zaštitu; suradnja sa stožerima civilne zaštite u MZ i poduzećima; suradnja sa Federalnom upravom civilne zaštite, kantonalnim stožerom civilne zaštite, stožerima drugih općina, sa službama općine i drugim pravnim licima u vezi sa provođenjem zaštite od prirodnih i drugih nesreća. Formacijski, Štab je organizovan kroz postojbe: opće namjene - 14 vodova sa ukupno 532 pripadnika, od koji je 20 povjerenika; specijalizirane namjene - 3 specijalizirane postrojbe civilne zaštite, samostalni vodovi CZ za: zaštitu od požara, zaštitu i spašavanje iz ruševina, za asanaciju terena, sa po 32 pripadnika (ukupno 96 pripadnika).

Postrojbe civilne zaštite specijalizirane namjene osnivane su radi izvršavanja složenijih istovrsnih zadataka zaštite i spašavanja, čiji pripadnici pri izvršavanju tih poslova moraju imati stručno znanje za pravilnu upotrebu tehničkih sredstava i opreme. Preventivne mjere zaštite i spašavanja, u skladu sa zakonskim i podzakonskim propisima, Procjenom ugroženosti (usvojenom u martu 2012. godine), Programom razvoja (usvojen 28.07.2016. godine) i Planovima zaštite i spašavanja općine (usvojen u martu 2014. godine), planiraju i provode općinski organ uprave, mjesne zajednice, sva pravna i fizička lica i ustanove na području općine Vareš. U cilju blagovremenog otkrivanja prirodnih i drugih nesreća, kao i daljeg praćenja nastale situacije u vanrednim i drugim okolnostima, obavezno se povezuju sljedeći organi, službe i pravna lica na području općine Vareš: Policijska stanica Vareš, Hitna pomoć Vareš, Dom zdravlja Vareš, Radio Bobovac, Javno komunalno preduzeće Vareš, Elektrodistribucija Zenica – RJ Vareš, Crveni križ Vareš²⁵.

U okviru općinske uprave osnovana je **Služba civilne zaštite** sa 2 zaposlena, u čijem sastavu se nalazi i profesionalna vatrogasna jedinica (PVJ) u formaciji odjeljenja (komandir i osam vatrogasaca). Služba obavlja upravne i stručne poslove u oblasti za koje je nadležna, a osigurava izvršenje zakona i drugih propisa i provođenje utvrđene politike u oblasti za koju je utemeljena, organiziranje, pripremu i provođenje zaštite, izradu procjene ugroženosti i programa zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća u općini, prati stanje, priprema i predlaže mjere za unaprjeđenje organizacije i osposobljavanje civilne zaštite, organizira, izvodi i prati realizaciju obuke građana na provođenju osobne i uzajamne zaštite i organizira, koordinira provođenje mjera zaštite i spašavanja iz nadležnosti općine, vodi propisane evidencije i vrši druge poslove zaštite i

²⁴ Zakonom o zaštiti o spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 39/03, 22/06 i 43/10),

²⁵ Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća na području općine Vareš, Vareš 2016 -2021.godine, april 2016. godine

spašavanja skladno zakonu, drugim propisima i općim aktima, vrši stručne i druge poslove koje joj u zadatak stavi Općinsko vijeće i Općinski načelnik. Civilna zaštita se financira iz sredstva budžeta općine Vareš i sredstva sa viših nivoa vlasti.

Poplave - Na području Općine Vareš je oko 30,20 ha plavnih površina pri pojavi maksimalnih protoka vodotoka Stavnja, Misoča i Krivaja, ranga pojave 1/100, odnosno 0,08 % od ukupne površine općine²⁶. Skoro čitavim područjem općine Vareš teče rijeka Stavnja, koja se na teritoriji općine Ilijaš (Podlugovi) ulijeva u rijeku Bosnu. Ugroženost od poplava i izlivanja vode rijeke Stavnje u njenom gornjem toku je manje moguća zbog velike količine šumskog rastinja što usporava naglo oticanje vode u korito rijeke. Tok rijeke Stavnje kroz sam grad je dosta dobro reguliran, ali opasnost od poplava u ovom dijelu toka povećava kontinuirana sječa šume, što kod naglih pljuskova i obilnih padavina uzrokuje plavljenje većih razmjera.

Sa istočne strane gradskog područja povremeno dolazi do izlivanja vode zbog nanosa pruća i drveća na branu, koja u momentima naglih pljuskova i dotoka voda, ne može da primi svu količinu vode tako da dolazi do ugrožavanja saobraćaja. Sa desne strane regionalnog puta Vareš – Sarajevo u Pajtov Hanu u rijeku Stavnju ulijeva se Planinički potok, koji se u vrijeme velikih kiša izliva i nanosi velike količine materijala (zemlje i kamenja) na spomenutu prometnicu. Iako je izvršena regulacija potoka, u posljednje vrijeme zbog učestale neplanske sječe i prorjeđivanja šume kao i na drugim područjima, dolazi do naglog prikupljanja vode i njenog izlivanja. Na potezu vodotoka rijeke Stavnje i spomenutih pritoka, koje su u nju ulijevaju, nema drastično ugroženih objekata od poplava²⁷.

U Pajtov Hanu, izlivanjem Planiničkog potoka i nagomilavanje nanosenog materijala može doći do zakrčenja prometnice, a i plavljenja okolnih kuća i industrije. U mjestu Hodžići (MZ Dabravine), i pored regulacije korita, može doći do izlivanja rijeke u slučaju obilnijih padavina. Usljed naglih padavina dolazi do izlivanja rijeke Očevijica koja ugrožava most kod okretaljke, te naselje Bare i dva majdana nizvodno. Rijeka Tribija se za vrijeme naglog topljenja snijega i obilnijih padavina povremeno izlije i ugrožava most koji se nalazi na samom kraju sela prema Vijaci. Na putu Vareš-Pogar-Dragovići, povremeno, i pored saniranja, dolazi do zakrčenja puta (ponora), uzrokovano naglim padavinama i intenzivnijom sječom šume.

Na lokalitetu Mala Rijeka ispod naselja Tisovci nalazi se izgrađena brana za stvaranje akumulacije vode za potrebe flotacije Rudnika "Energoinvesta", koja predstavlja potencijalnu opasnost (u slučaju oštećenja i popuštanja brane) za područje nizvodno od Male rijeke. Privremene i kratkotrajne probleme mogu izazvati kiše kratkog trajanja velikog intenziteta, kada voda iz kanalizacijskih šahtova izlazi na cestu, ili zbog nemogućnosti da primi svu vodu izlazi i ostaje na cesti i pravi uglavnom prometne probleme.

Kada sa se govori o problemu **klizišta**, onda se može konstatovati da na području općine Vareš postoji par lokaliteta sa dosta izraženim klizištima. 2015. godini registrovano je 57 klizišta, koliko ih je bilo i 2014. godini, a broj stanovnika koji je direktno ugrožen klizištima je 11. Mogu se izdvojiti lokaliteti: Lokalitet ležišta Smreka ulica Tirići i ulica Kota, Lokalitet ležišta Brezik, Lokalitet u ulici Matijevići u Varešu, Lokalitet Stupni Do, Lokalitet Pogar, Lokalitet Ligatići.

Ugroženost minama - Na području općine Vareš preostala su 23 lokaliteta zagađena neeksplozivnim ubojitim sredstvima (utvrđeno od strane BH MAC-a), ukupne površine oko 216 ha ili 2.161.093 m².

²⁶Prostorni plan Zeničko-dobojskog kantona za period 2009-2029, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, br. 4/2009“

²⁷http://www.vares.info/sites/default/files/Program%20za%20C5%A1tite%20i%20spa%20C5%A1avanja_0.pdf

Pojava mina može se očekivati i na površinama koje nisu bile u zoni borbenih dejstava, prvenstveno zbog nemara i nesavjesnosti lica koja bacaju mine i NUS na javne površine i druga mjesta, što ima elemente krivičnog djela²⁸. Prema listi prioriteta Centra za uklanjanje mina u BiH – Regionalni ured Tuzla, a prema prijedlogu Službe za Civilnu zaštitu općine Vareš, na listi prioriternih zadataka za deminiranje za 2016. godinu nalaze se sljedeće lokacije: Ravne 1A, Ravne 1, Ravne 2, Zubeta 2, Zubeta, Ravne Kosići, Hajde 1 i Hajde 2.

Požari - Profesionalna vatrogasna jedinica općine Vareš u 2015. godini imala je 53 intervencije gašenja požara uključujući šumske požare (PVJ je intervenisala na direktni poziv PJ „Šumarija“ Vareš) kao i požare u privatnim, poslovnim i stambenim objektima, kao i intervencije na odlagalištima otpada itd. u što spadaju i druge intervencije (raščišćavanje dotrajalih objekata u gradu, nekoliko intervencija na sklanjanju oborenog drveća), kao i intervencije uzrokovane posljedicama prirodnih nepogoda. U 2015. godini bilo je četiri intervencije po pitanju šumskih požara, 15 intervencija na požare nastale usljed nedostataka na dimnjaku, i 6 intervencija na stambenim, pomoćnim objektima i poslovnim prostorijama. 23 intervencije su bile usljed požara na odlagalištu Kota, intervencija na otklanjanju saobraćajnih nesreća, požara u kontejnerima, u sijenu, sl. U toku 2015. godine bilo je 5 intervencija sklanjanja urušenih objekata, stabala na lokalnim putevima, spašavanja ljudi i sl.

Općina trenutno ne raspolaže relevantnim podacima o kriminalitetu.

- Postojeći organizacioni kapaciteti u oblasti civilne zaštite su uspostavljeni u skladu sa Zakonom, ali je iskazana potreba za kontinuiranom edukacijom pripadnika postojbi opće i specijalizirane namjene. Takođe, istaknuta je potreba za opremanjem Službe za civilnu zaštitu, odnosno vatrogasne jedinice u njenom sastavu. Nekonrolisana sječa šuma i odlaganje otpada ključne su prijetnje za nastajanje poplava. Sa druge strane, uočen je izostanak efikasne inspeksijske kontrole, kao i nizak nivo informisanosti građana o posljedicama nekontrolisane sječe šuma i odlaganja otpada.*
- Nastanak klizišta je, prije svega, posljedica dugogodišnje eksploatacije željeznih ruda na ovom području, kao i neriješenog problema regulisanja površinskih voda na području gdje su geološke formacije stijenskog materijala dosta nepovoljne.*
- U cilju prevencije od poplava i klizišta, prepoznata je potreba za izgradnjom ustava tj. zaštitom već prepoznatih lokaliteta potoka, propusta i nekih planinskih usjeka.*
- Veliki broj i rasprostranjenost različitih vrsta minskih polja i grupe mina koje su postavljene u toku rata, a koja nisu u potpunosti označena na širokom području općine, predstavljaju opasnost po živote i zdravlje ljudi, materijalnih dobara i životinja.*

IV.1.6. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

IV.1.6.1. Vodosnabdijevanje

Općina Vareš raspolaže velikim potencijalom vode za piće, ali vodosnabdijevanje svih naselja pitkom vodom nije na zadovoljavajućem nivou. Jedan od osnovnih razloga je nepovoljan raspored naselja koja su razbacana po brdsko-planinskom prostoru. Vodosnabdijevanje stanovništva i privrede Vareša i Vareš Majdana vrši se sa više manjih kraških vrela zahvaćenih na padinama planina Zvijezda i Perun.

²⁸Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća na području Općine Vareš, april 2016. godine.

Okosnicu javnog snabdijevanja uže urbane zone za Vareš čini vodovodni sistem sa zahvatom na izvorištu Očevje u slivu rijeke Krivaje. Sistem je potisno-gravitacioni a maksimalni kapacitet je 60 l/s i to kada rade dvije pumpe u paru 2 x 30 l/s. Kapacitet izvorišta Očevja se kreće od $Q_{\min}= 45$ l/s (kada su sušni periodi koji se javljaju ciklično svakih 10 – 12 godina) do $Q_{\max}= 300$ l/s, dok je prosječni protok 100 l/s. Pored Očevje snabdijevanje Vareša se vrši i sa manjih izvorišta i to: Selište, Semizova Ponikva, Gašina stijena, Sedrenik, Brlog, Bukov Potok i Glavica I i II. Ukupna izdašnost prethodno navedenih izvorišta je cca 8 – 10 l/s, svi su gravitaciono uključeni u sekundarnu mrežu i služe za snabdijevanje vodom perifernih dijelova gradskog područja. Snabdijevanje uže urbane zone Vareš Majdana vrši se sa sljedećih izvorišta: Jarčića – Saški potok koji je i ujedno najveći izvor vodosnabdijevanja za vodovodni sistem Vareš Majdana a čija je izdašnost u rasponu $Q_{\min}= 8$ l/s do $Q_{\max}= 30$ l/s (prosječno se kreće 14 do 18 l/s), Perun $Q_{\min}= 2$ l/s do $Q_{\max}= 6$ l/s, Čamilov potok $Q_{\min}= 4$ l/s do $Q_{\max}= 8$ l/s, Trifkovića potok $Q_{\min}= 1,5$ l/s do $Q_{\max}= 12$ l/s, te Planiničko vrelo i Prnjavor $Q_{\min}= 1$ l/s do $Q_{\max}= 4$ l/s. Vodovodi Vareša i Vareš Majdana su uvezani u jedan sistem i međusobno se nadopunjuju. Pored prethodno navedenih izvorišta koja služe za snabdijevanje urbane zone Vareša, te prateće infrastrukture u sistemu, JKP d.o.o. Vareš upravlja i održava sljedeće seoske vodovode i izvorišta u okviru istih²⁹: vodovod Mačak – izvorište Studenac, vodovod Zubeta – izvorište Studenac, vodovod Budoželje – izvorište Zubetsko vrelo (snabdijeva Budoželje i Kadariće), vodovod Lalića Mlin – izvorište Lalića Mlin (izdašnost u rasponu $Q_{\min}= 6$ l/s do $Q_{\max}= 15$ l/s a koji snabdijeva Pržiće, Tisovce, Bijelo Broje, Mir i Stupni Do), vodovod Stupni Do – izvorište Sedra, te vodovod Crna vrela (izdašnost u rasponu $Q_{\min}= 6$ l/s do $Q_{\max}= 15$ l/s koji snabdijeva naselja Kokošičići, Zazani, Gaj, Podvinci, Bogošiće i Lužnicu cca 1000 domaćinstva). Važno je napomenut da vodovodom Mrestilište (Studeni potok, izdašnosti u rasponu $Q_{\min}= 8$ l/s do $Q_{\max}= 15$ l/s) upravlja JKP d.o.o. Vareš, te da se višak voda iz ovog sistema planira koristiti u budućnosti za sljedeće namjene:

- flaširanje vode,
- za potrebe ribogojilišta na lokalitetu mrestilišta, te
- snabdijevanje vodom naselja Pogar, Sjenokos, Strica i Zaruđe.

U toku je realizacija ugovora za prvu fazu izgradnje vodovoda Pogar, a u okviru kojeg se radi pumpna stanica i 3 km potisnog cjevovoda.

Na području Općine Vareš su izgrađeni i služe za snabdijevanje vodom naseljenih mjesta sljedeći lokalni (seoski) vodovodni sistemi koji imaju jedno ili više izvorišta i to: vodovodi Ligatići – Mižnovići, Očevja, Duboštica, Ivančevo, Daštansko, Donja i Gornja Borovica, Mijakovići, Dragovići, Pogar, Javornik, Strica – Zaruđe, Striježevo, Planinica – Slavin, Dabravine, Brgule i Ravne.

Svi ovi seoski vodovodi su infrastrukturno u veoma lošem stanju zbog njihovog neodržavanja i lošeg upravljanja (predviđeno je da upravljaju mjesne zajednice), voda je upitnog kvaliteta jer se ne vrši hlorisanje vode, a većina uzoraka bakteriološke analize koje ponekad realizuje Dom zdravlja Vareš su neispravni. U sušnom periodu, na većini seoskih vodovoda, je nestašica vode isključivo zbog lošeg upravljanja. Može se zaključiti da je 76% stanovništva (gradskih i seoskih područja i naseljenih mjesta) u Općini Vareš priključeno na vodovod kojim upravlja JKP d.o.o. Vareš.

Preostalo stanovništvo koje nije pokriveno javnim sistemom snabdijevanja koristi vodu iz seoskih vodovoda na području Općine Vareš, u kojima zbog lošeg upravljanja i održavanja postoje problemi u potrebnim količinama vode i kontinuitetu snabdijevanja.

²⁹ Odlukom općinskog vijeća dati preduzeću na upravljanje i održavanje

Na osnovu višegodišnjeg monitoringa (preko 10 godina) količina vode na izvorištima u javnom sistemu vodosnabdijevanja, prosječna kaptirana količina vode na svim izvorištima kreće se cca 100 do 110 l/s i to:

- gradsko područje raspolaže cca 70 do 80 l/s,
- seoska područja raspolažu cca 30 do 40 l/s.

Ako se zna da su potrebe za snabdijevanjem vodom gradskog područja cca 14 do 20 l/s (za stanovništvo i privredne subjekte) i da potrošnja konstantno opada³⁰, evidentno je da postoji višak vode od u količini od cca 40 do 60 l/s koji se može distribuirati drugim susjednim općinama, odnosno korisnicima (domaćinstva i privreda) tamo gdje je to potrebno.

S obzirom na prethodno navedeno, započete su aktivnosti na izradi projektnog zadatka za plasiranje i distribuciju vode rubnim dijelovima općina Breza, Visoko i Ilijaš. Sva izvorišta i vodovodi kojima upravlja JKP d.o.o. Vareš imaju utvrđene i općinskim odlukama definisane zone sanitarne zaštite, projektnu i drugu tehničku dokumentaciju i vodne dozvole.

Glavni gradski vodovod sa izvorišta Očevlja ima cjevovode u ukupnoj dužini od 13.195 m, od čega je potisni cjevovod od čeličnih cijevi $\varnothing 355$ dužine 3.266 m, a gravitacioni od lijevano-željeznih cijevi $\varnothing 300$ dužine 8.356 m i $\varnothing 250$ dužine 1.573 m. Voda se iz pumpne stanice Očevlja sa kote 812 m.n.m podiže na kotu 1.102 m.n.m u rezervoar Lovački dom (zapremine $2 \times 100 \text{ m}^3$), te se gravitacijom, uz sistem rasteretnih komora, dovodi u glavni rezervoar Lazine (zapremine $2 \times 300 \text{ m}^3$), na kotu 938,50 m.n.m, odakle se distribuira potrošačima.

Vodosnabdijevanje naselja Vareš Majdan riješeno je sljedećim vodovodima: Jarčići, Saški potok, Perun, Trifkovića potok, Čamilov potok, Prnjavor i Planiničko vrelo. Vodovod "Jaričić – Saški" je dužine cca 14 km, obuhvata kaptaze Jaričić potoka i druge, te vodu dovodi cijevima (PEHD $\varnothing 140$ mm, 125 mm i 110 mm) u rezervoar Vareš Majdan (kapacitet $2 \times 250 \text{ m}^3$). JKP d.o.o. Vareš je uvezao vodovode Jaričić i Saški potok s gradskim vodovodom u Varešu, tako da se u sušnom periodu određene količine vode po potrebi prebacuju u jedan ili drugi sistem.

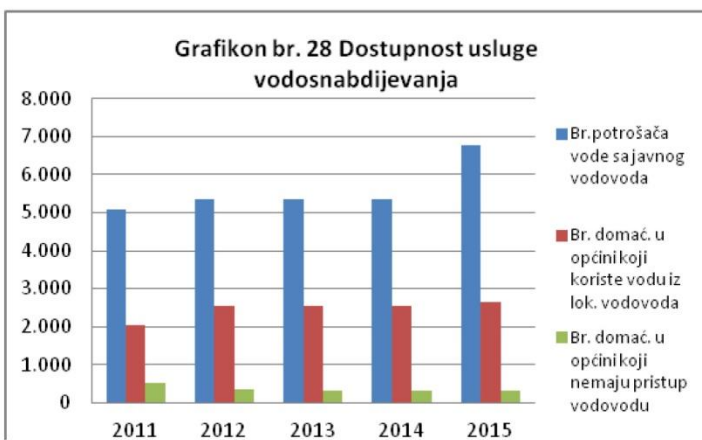
Javnim sistemom vodosnabdijevanja u gradskoj zoni Općine Vareš i 7 lokalnih vodovoda upravlja JKP d.o.o. Vareš. Broj potrošača priključen na javni sistem vodosnabdijevanja kojim upravlja JKP d.o.o. Vareš u 2015. godini bio je 6.779. Ovi podaci uključuju stanovništvo u gradskoj zoni i selima a koje je priključeno na javni sistem vodosnabdijevanja. Broj domaćinstava u Općini Vareš koji koriste vodu iz lokalnih (seoskih) vodovoda u 2015. godini bio je 2.657, a broj domaćinstava koja nemaju pristup javnim i lokalnim vodama je 300. Tokom 2015. godine prosječna cijena 1 m^3 vode bila je 1,24 KM, a stepen naplate usluga vodosnabdijevanja 96%.³¹

Jedan od problema u vodosnabdijevanju su i gubici vode do cca 30% kao i nepostojanje dijela katastra gradske vodovodne mreže koja je izvedena sa glavnih vodova kroz grad, kao i kompletne kanalizacije. Gubici nastaju zbog zastarjelosti cijevi i ostale opreme, napuštenih stanova i kuća i uglavnom su sekundarnog karaktera.

Šumska poduzeća ne vode brigu o zaštiti izvorišta i često dolazi do sječe šume unutar zona sanitarne zaštite i rada na prosijecanju šumskih puteva u blizini izvorišta.

³⁰ Podaci JKP d.o.o. Vareš, oktobar 2016. godine (2006. god, je bila cca 40.000 m^3 /mjesečna potrošnja, a 2015. god. je bila cca 20.000 m^3 /mjesečna potrošnja)

³¹ Izvor: Podaci JKP d.o.o. Vareš, juli 2016. godine

Izvor podataka: Općina Vareš, juli 2016

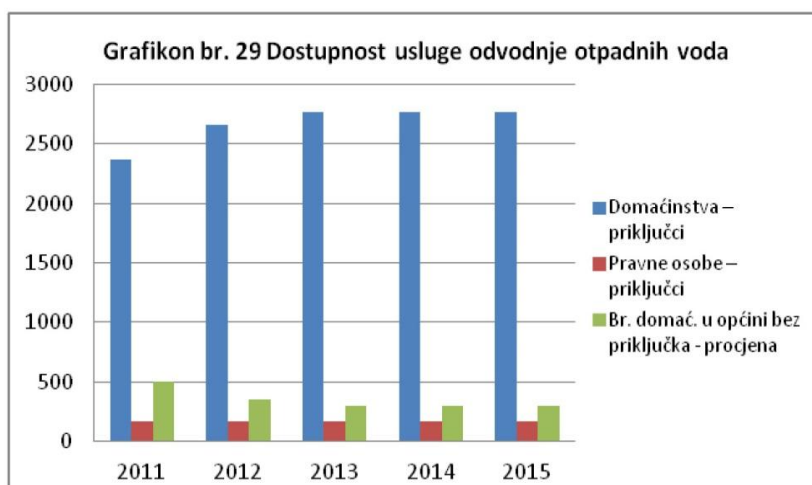
Kontrolu ispravnosti vode vrši Zavod za javno zdravstvo Zeničko-dobojskog kantona koji mjesečno uzima uzorke vode na određenim mjestima i o tome dostavlja izvješće JKP Vareš.

Postoji redovna kontrola kvaliteta vode za piće. Prema podacima o bakteriološkoj analizi vode u sistemu javnog snabdijevanja, u Općini Vareš za period 2013-2015. godina, može se reći da je kvaliteta vode iz vodovodne mreže, pod nadzorom JKP Vareš, na zadovoljavajućem nivou. Izvorišta koja

se nalaze izvan sistema javnog vodosnabdijevanja nisu obuhvaćena nikakvom kontrolom kvaliteta.

IV.1.6.2. Kanalizacija

Urbani razvoj nije praćen odgovarajućom izgradnjom sistema za prikupljanje i odvodnju otpadnih voda. Gradska kanalizacija na području Vareša i Vareš Majdana građena je bez ikakve projektne dokumentacije, sa osnovnom težnjom da se kanalizirane otpadne vode najkraćim putem svedu u rijeku Stavnju. Općina nema riješeno pitanje odvodnje otpadnih voda na zadovoljavajući način. Samo gradska naselja u Varešu i Vareš Majdanu imaju djelimično riješenu odvodnju otpadnih voda, tako da se sve otpadne vode svode u korito rijeke Stavnje, čime ono postaje glavni recipijent otpadnih voda, odnosno „glavni otvoreni kolektor“. Kanalizacionom mrežom upravlja JKP Vareš. Pored općinskog centra, kanalizaciju imaju naselja Slavin, Budoželje, Kadarići, D.Borovica, Mir, Mijakovići, Zubeta, Neprivaj i Ivančevo. U sistemu prikupljanja i odvodnje otpadnih voda na području Općine Vareš ima ukupno 4.300 m kanalizacione mreže.³²

Izvor podataka: Općina Vareš, septembar 2016

Prosječna cijena 1 m³ otpadne vode je 0,41 KM, a stepen naplate usluga prikupljanja i odvodnje otpadnih voda je 99%.³³ Broj domaćinstava priključen na sistem javne odvodnje u Općini Vareš je 2.766 (grafikon br. 29), odnosno cca 6.900 stanovnika (70 %).³⁴ Općina Vareš nema postrojenje za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda. U toku je izrada Glavnog projekta glavnog gradskog kolektora i postrojenja otpadnih voda.

³² Izvor: Podaci JKP d.o.o. Vareš, juli 2016. godine

³³ Izvor: Podaci JKP d.o.o. Vareš, juli 2016. godine

³⁴ Izvor: Podaci JKP d.o.o. Vareš, juli 2016. godine

Prečistači otpadnih voda ugrađeni su samo uz pogon DI "Zvijezda" u Ponikvi i sanitarni čvor bivšeg RiŽ Vareš, ali oni nisu u funkciji.

Postoji urađen projekat kanalizacione mreže u Varešu i Vareš Majdanu i u toku je realizacija izgradnje kanalizacione mreže po fazama. U posljednje četiri godine izgrađen je i završen veći dio kanalizacione mreže u Vareš Majdanu cca 80%, ostale su da se urade ulice u Trifkovića potoku i Prnjavoru, te naselje Rajčevac. Trenutno se radi dio kanalizacijske mreže na perifernom dijelu grada u Varešu naselje Selište, a uskoro će se krenuti i sa radovima za još dvije ulice u Varešu ukupne dužine cca 300 m. Uz manje izmjene u postojećem projektu kanalizacione mreže u Varešu, postoje realne pretpostavke da se veći dio posla na izgradnji kanalizacione mreže cca do 80% može uraditi do kraja 2021. godine.

IV.1.6.3. Javna rasvjeta

Postojeći sistem rasvjete na području Općine Vareš datira iz 50-ih godina. Procjenjuje se da je oko 60% stanovništva u općini pokriveno javnom rasvjetom.³⁵ Postojeći sistem javne rasvjete u užem gradskom jezgru Općine Vareš ima 197 svjetiljki, ukupne snage 275-300 W. Postojeći sistem u navedenom području opremljen je jednim dijelom stubovima od niskonaponske seoske mreže i oni su armirano-betonski, a jednim dijelom svjetiljke su na zasebnim čeličnim stubovima za uličnu rasvjetu, dok se manji broj svjetiljki nalazi montiran na objektima i na čeličnim rešetkastim stubovima. Na stubu se nalaze po jedna svjetiljka spomenutih snaga na visinama od 6 do 8 m, temperatura boje osvijetljenosti je oko 2900 K i razmakom između stubova od 35 do 50 m. Nepovoljne karakteristike postojeće javne rasvjete su: vrijeme grijanja koje iznosi nekoliko minuta (3-5) ovisno o starosti izvora, vrijeme od naglog isključenja do ponovnog postizanja punog sjaja koje iznosi do 10 minuta, velika potrošnja električne energije i velika emisija CO₂. Zbog nepovoljnih karakteristika i problema sa javnom rasvjetom, općina je financirala i izradu uvođenja energetski efikasnog sistema javne rasvjete tj. Analizu opravdanosti uvođenja novog sistema vanjske rasvjete bazirane na LED tehnologiji tokom 2014. godine. U ovoj analizi je dat prijedlog zamjene 36 postojećih svjetiljki u užem jezgru LED svjetiljkama koje su dizajnirane tako da imaju smanjenje potrošnje električne energije, smanjenje zagađenja atmosfere, te, zahvaljujući kontroliranoj distribuciji svjetlosti, i izbjegavanje svjetlosnog zagađenja. Trenutno nisu dostupni podaci o veličini emisija CO₂ iz postojećeg sistema javne rasvjete u općini. U periodu od 2011.-2015. godine iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u izgradnju i održavanje javne rasvjete bio je 70.421 KM. Za isti vremenski period iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi za funkcioniranje javne rasvjete bio je 128.224 KM.³⁶

Stanje javne komunalne infrastrukture nije potpuno zadovoljavajuće. Veliki broj stanovništva općine je priključen na lokalne seoske vodovodne sisteme koji su zastarjeli te je voda u tim sistemima upitnog kvaliteta. Prema pokazateljima za prethodnih 5 godina, na području općine Vareš se smanjuje broj domaćinstava koji nemaju pristup vodovodu. Takođe se manjuje broj priključaka na kanalizaciju u prethodnih 5 godina. Na području općine ne postoje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, već se one direktno ispuštaju u recipijent.

Da bi unaprijedila i razvila privredu na novim osnovama, Općina mora unaprijediti infrastrukturu, za šta su potrebna značajna ulaganja. Unaprjeđenje javne infrastrukture je s druge strane, uslov da bi se građanima općine osigurao kvalitetan život.

³⁵ Izvor: Podaci Općine Vareš, juli 2016. godine

³⁶ Podaci dobiveni iz Općine Vareš, septembar 2016. godine

IV.1.7. Stanje okoliša

Općina Vareš ima izrađen Lokalni ekološki akcioni plan – LEAP, koji je usvojen 02.07.2009. godine od strane općinskog vijeća Vareš. Urađeni su i izvještaji o provođenju mjera iz akcionog plana LEAPa za period 2013.—2015. godina. Ovakvi strateški dokumenti se obično rade za period od 5 godina, te bi isti trebalo inovirati. Potrebno je izraditi novi dokument u kojem bi se stanje okoliša dalo na bazi DPSIR³⁷ metode, a na osnovu koje je urađeno i stanje u Strategiji zaštite okoliša FBiH 2008. godine, te KEAP Ze-do kantona koji je trenutno u fazi izrade. Metoda DPSIR povezuje uzroke i pritiske, stanje i utjecaje, te odgovor društva/politika i njih opisuje pomoću D, P, S, I i R indikatora. Na ovaj način bi se postigla harmonizacija sa strateškim dokumentima višeg reda, te harmonizacija u indikatorima koji se koriste za izvještavanje, kako prema statistici, tako i prema nadležnim organima za okoliš i vode u FBiH.

IV.1.7.1. Zrak

Uzimajući u obzir vrstu goriva koje koristi stanovništvo za grijanje u zimskom periodu, te da je intenzitet prometa unutar urbanih naselja relativno slab, zagađujuće materije koje utiču na kvalitetu zraka su dominantno sumpordioksid i čvrste čestice, te nesagorjeli ugljikovodici.

U Općini Vareš ne postoji mjerna stanica za praćenje kvalitete zraka, te ne postoje podaci o osnovnim polutantima i kvalitetu istog. Na području općine nisu do sada vršena ni mjerenja putem mobilnih mjernih stanica koja bi dala trenutne vrijednosti aero-polutanata i bar okvirnu sliku kvalitete zraka. Pretpostavka je da je poslije rata, nakon gašenja proizvodnje i prerade željezne rude, došlo do poboljšanja kvaliteta zraka u gradskoj sredini.

U ruralnim naseljima, kvalitet zraka je bio i ostao na visokoj razni kojoj pridonosi udaljenost od bilo kakvih postrojenja koja emitiraju štetne materije. Na prostoru lokaliteta Kota, gdje poduzeće „B.B.M.“ d.o.o. radi na iskopu i drobljenju kamena, dolazi do čestog podizanja veće količine kamene prašine u atmosferu, ali ne postoje mjerenja ni pokazatelji o kvalitetu zraka, kao i uticaju ovog privrednog subjekta na isti.³⁸

Općina Vareš nema izgrađenu gradsku kotlovnicu. Podaci o broju domaćinstava i postrojenja i pogona koji koriste eko-goriva (plin i dr.) u općini nisu dostupni.

Samo 4 poduzeća u Općini Varešu imaju važeću okolišnu dozvolu izdatu od Federalnog ministarstva okoliša i turizma³⁹. Ukupno 8 poduzeća ima izdatu okolišnu dozvolu od strane Ministarstva za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoline Zeničko-dobojskog kantona. Od njih 8, dva poduzeća su u međuvremenu prestala sa radom.⁴⁰

Za područje općine ne postoje podaci o emisijama kiselih gasova prekursora ozona, primarnih suspendovanih čestica PM_{2,5} i PM₁₀ i sekundarnih prekursora čestica, te stakleničkih gasova. Na području Općine Vareš u protekle tri godine nije bilo uvoza supstanci koje oštećuju ozonski omotač (CFC - hloroflorougljici, HCFC - halogenirani hloroflorougljikovodici, BFC - bromoflorougljici,

³⁷ DPSIR metoda je originalno razvijena od strane Europske agencije za okoliš EEA , u svrhu integralnog pristupa izvještavanju o stanju okoliša

³⁸ LEAP za Općinu Vareš, srpanj/juli 2009. godine

³⁹ Podaci iz FMOiT-a- Izdate okolinske dozvole u FBiH u periodu 2004. - februar 2016. godine

⁴⁰ Podaci iz nadležne službe u Ministarstvu za prostornog uređenja, promet i komunikacija i zaštite okoline Zeničko-dobojskog kantona

HBFC - halogenirani bromofluorouglikovodici i metil-bromid). Također, ne postoje podaci o kiselosti padavina, te o sadržaju teških metala u ukupnim lebdećim česticama.

Trenutno nisu dostupni podaci iz općine o kompanijama koje su već certificirane ili su u proceduri prema standardu ISO 14001.

IV.1.7.2. Vodni resursi

Rijeke s prostora Općine Vareš pripadaju slivu rijeke Bosne. Mnogobrojni potoci, slijevajući se s planine Zvijezde, čine glavne vodotoke koji kroz duboke kotline odvođe te vode posredno i neposredno u rijeku Bosnu. Glavni vodotoci na području općine su:

- Rijeka Stavnja s pritocima Mala rijeka i Žalja – utječe u rijeku Bosnu na prostoru Općine Ilijaš;
- Rijeka Bukovica s pritokom Borovički potok – utječe u rijeku Trstionicu na prostoru Općine Kakanj;
- Rijeka Duboštica – utječe u rijeku Krivaju na prostoru Općine Olovo;
- Rijeka Tribija s pritokom Vijačicom, utječe u rijeku Krivaju (jedini vodotok čiji se kompletan sliv nalazi na području Općine Vareš);
- Rijeka Očevija – utječe u rijeku Krivaju na prostoru Općine Olovo;
- Rijeka Misoča sa pritokom Blažom – utječe u rijeku Bosnu na prostoru Općine Ilijaš.

Vodotoci na prostoru općine najviši prosječni vodostaj imaju u proljeće (zbog topljenja snijega), a najniži u 9. mjesecu. Prostor obiluje velikim kapacitetima izvorišta pitke vode (Mala rijeka, Očevija, Stavnja, Bukovica, Misoča, Stijene). Zbog karakteristika geološke građe, duž sinklinala javljaju se izvori tople vode (Očevija, Kamenolom) i izvori mineralne vode (Okruglica, Dabravine). Još jedna specifičnost prostora Općine Vareš su umjetna jezera stvorena ili eksploatacijom rude ili odlaganjem jalovine. Takva jezera se nalaze na dnevnom kopu „Smreka“ (površine cca 20 ha), jalovištu „Veovača“ (cca 9 ha) i jalovištu „Mala rijeka“ (cca 1 ha). Također, karakteristična je i pojava bujica na području Općine Vareš (Bukovi potok, Striježevski potok i dr.).⁴¹

Osnovni pokazatelji hidrografske mreže površinskih tokova, na području općine, imaju sljedeći bilans površina:

- rijeke 76,96 ha;
- potoci 66,68 ha;
- jazovi 0,40 ha;
- močvare 0,29 ha.

U dolini rijeke Stavnje kod Dabravina, južno od Vareša, na kontaktu cenoman-turonske i turon-senonske flišne serije, nalaze se dva izvora kisele vode izdašnosti 0,04 i 0,1 l/s. Kiselu vodu koristi lokalno stanovništvo. Pored ovog utvrđena su još dva izvora termalnih voda na sjevernom izlazu iz Vareša u koritu rijeke Stavnje, te u Očeviji. Mineralna voda do sada nije ispitivana. U selu Okruglica (naselje Likići) nalazi se izvor „Kiseljak“, gdje je mineralna voda kaptirana kao spomen česma. Temperatura izvora je 10,6°C, a pH vrijednost vode iznosi 6,2. Na potezu Vareš-Ponikve nalazi se izvor „Banja“ koji je stalni termalni izvor. Izvor se rashlađuje potočnim vodama, tako su podaci o temperaturi ovog izvora orijentacioni. Temperatura je 17°C, pH je 7,80, a izdašnost je preko 2 l/s. Ovo izvorište se ne koristi iako postoji perspektivna namjena za balneološke i rekreacijske svrhe. Izdašnost termalne vode u Očeviju je 5 l/s (dva izvorišta), a temperatura se kreće od 18-25°C.

⁴¹ Strategija razvoja Općine Vareš za period od 2006-2015. godine, decembar/prosinac 2005. godine

Monitoring površinskih voda u FBiH vrši laboratorija Agencije za vodno područje rijeke Save (AVPRS). Na području FBiH se provode tri vrste monitoringa površinskih voda: nadzorni, operativni i istraživački monitoring. U periodu 2005. – 2010. monitoring površinskih voda je rađen uglavnom na lokacijama prijeratnih monitoring stanica duž rijeke Bosne i ušćima njenih većih pritoka, uključujući i rijeku Stavnju. Od 2011. godine program monitoringa se počeo postepeno prilagođavati zahtjevima Okvirne direktive o vodama. U periodu 2011–2013. monitoring se realizovao na rijeci Stavnji (na 2 mjerna mjesta) i Misoči (na jednom mjernom mjestu).

Ukupni teret zagađenja u podslivu rijeke Bosne, po vodnim tijelima koji obuhvataju vodotoke Misoče i Stavnju dat je u nastavku⁴².

Podsliv rijeke Bosne								
R.br.	Naziv VT	Vodotok	BPK 5	SM	N	P	Q _{sr}	Q _{min}
			t/god.	t/god.	t/god.	t/god.	m ³ /s	m ³ /s
50	BA_BOS_MIS_1	Misoča	417,29	365,04	75,61	15,04	2,12	0,37
58	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	591,62	712,73	126,84	22,49	2,95	0,51
59	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	186,07	143,14	90,69	6,22	2,31	0,4

Status vodnih tijela po osnovu realizovanog monitoringa na navedenim profilima dat je u nastavku⁴³.

R.br.	Vodno tijelo	Vodotok	Bilogija	Hidro-morfologija	Fizičko-hemijski parametri	Specifične materije	Ukupni ekološki status	Hemijski status	Ukupan status
38	BA_BOS_MIS_1	Misoča	SLAB	DOBAR	UMJEREN	-	SLAB	DOBAR	SLAB
46	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	SLAB	DOBAR	UMJEREN	-	SLAB	DOBAR	SLAB
47	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	DOBAR	DOBAR	DOBAR	-	DOBAR	DOBAR	DOBAR

Ukupni status vodnih tijela na navedenim profilima dat je u nastavku⁴⁴.

R.br.	Naziv VT	Vodotok	BIOTIP COD	Površina	Dužina	Status
				km ²	km	
50	BA_BOS_MIS_1	Misoča	Tip 5	7,01	4,60	SLAB
58	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	Tip 5	29,28	8,67	SLAB
59	BA_BOS_STAV_1	Stavnja	Tip 6	144,12	26,75	DOBAR

Podaci o kvalitetu podzemnih voda ne postoje, s obzirom da se ne obavlja sistematsko praćenje na području Općine Vareš. Postoje podaci o kvaliteti podzemnih voda koje se koriste za vodosnabdijevanje, a za koje zakonska regulativa nalaže kontrolu higijenske ispravnosti vode za piće. Kontrolu ispravnosti vode vrši Zavod za javno zdravstvo Zeničko-dobojskog kantona koji mjesečno uzima uzorke vode na određenim mjestima i o tome dostavlja izvješće JKP „Vareš“.

⁴² IPA Program Europske Unije 2011, Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u FBiH, Prateći dokument br. 10, Ocjena statusa i procjena rizika za površinska vodna tijela, august 2015. godine

⁴³ IPA Program Europske Unije 2011, Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u FBiH, Prateći dokument br. 10, Ocjena statusa i procjena rizika za površinska vodna tijela, august 2015. godine

⁴⁴ IPA Program Europske Unije 2011, Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u FBiH, Prateći dokument br. 10, Ocjena statusa i procjena rizika za površinska vodna tijela, august 2015. godine

IV.1.7.3. Rudničke vode

Specifičnost prostora Općine Vareš su umjetna jezera stvorena ili eksploatacijom rude ili odlaganjem jalovine. Takva jezera se nalaze na kopu Smreka (površine cca 20 ha). Kada voda otiče površinski ili podzemno i pri tome obstrujava rudno tijelo koje sadrži sulfide, u kontaktu sa zrakom i vodom nastaje sumporna kiselina, odnosno pospješiće se proces prirodnog nastanka kiselih voda. Kada voda dostigne određenu razinu kiselosti, prirodno prisutna bakterija pospješuje reakciju, ubrzavajući proces oksidacije i acidifikacije, kao i proces procjeđivanja veće količine metala iz rudnog tijela. Kiselina koja sa sobom nosi metale će se ocjeđivati sve dok je stijena izložena zraku i vodi, te dok se prisutni sulfidi ne procijede. Površinskim oticanjem i podzemnim cirkuliranjem voda, nastala kiselina i rastvoreni teški metali s lokaliteta rudnika dospijevaju u obližnje potoke, rijeke, jezera i izvorišta podzemne vode. Rudničke vode zagađene teškim metalima ugrožavaju vodne resurse, zemljište, ljude i građevine koji se nalaze na ugroženom području. Kisele rudničke vode predstavljaju jednu od najozbiljnijih prijetnji vodnom okolišu, ali se na žalost rijetko tako i tretiraju. Okolinska dimenzija procjednih tj. drenažnih voda iz rudarskih okana je zanemarljiva u odnosu na sigurnosnu dimenziju koja se ovom aspektu pridaje. Površinski kopovi rudnika Smreka i rudnika olova, cinka i barita imaju najveće količine jalovine sa značajnom zapreminom akumulirane vode izdvojene nakon taloženja.⁴⁵

Tokom 2015. godine započeo je EU projekat „Održivi alternativni operativni rudarski sistem“ („Viable and Alternative Mine Operating System“ - VAMOS) koji realizuju partneri iz 9 evropskih zemalja. Iz BiH učestvuju Fondacija za obnovu i razvoj regije Vareš i Federalni zavod za geologiju Sarajevo. Jedna od opitnih lokacija istraživanja u ovom projektu je vještačko jezero Smreka (dubine 105 m) nastalo kao rezultat eksploatacije željezne rude na površinskom kopu. Ovaj višegodišnji razvojni projekat treba da pomogne u ostvarenju potencijalne mogućnosti korištenja još neeksploatiranih evropskih mineralnih resursa ili onih koji su napušteni. Neki od ciljeva ovog projekta su: razvoj revolucionarnog sistema podvodnog rudarenja pomoću robotiziranih uređaja, projektiranje i konstrukcija prototipa robota za podvodnu eksploataciju rude, razvoj elektroničkog sistema pozicioniranja i navigacije robota, opitna ispitivanja uređaja na odabranim evropskim rudničkim lokacijama koje su zatvorene (uključujući i Vareš), ali su potencijalno interesantne za buduće reaktiviranje. Probna istraživanja su planirana za 2018. godinu.

IV.1.7.4. Zemljište

U području općine je zastupljen mali broj pedoloških tipova zemljišta. Na formiranje malog broja pedoloških vrsta tla presudan uticaj je imao geološki supstrat terena. Na temelju tri formirane osnovne pedosekvence (%B, 5B i 3A) formirala su se osnovna pedološka tla, opisana u nastavku.

Tlo na pjescima, šljuncima i barskim sedimentima: Ovo tlo se nalazi u dolinama rijeka Stavnje, Misoče, Duboštica, rijeke Blaža i Kunosića potoka. Ovo su najmanje rasprostranjena tla. Često su tijekom godine plavljena, pa nisu pogodna za poljoprivredu. U ovom tlu postoji mogućnost zagađivanja vodom i posredno i mineralima željeza, aluminija i olova.

Tlo na trošnim karbonatnim stijenama: Ovo se tlo formiralo na flišnim rastresitim naslagama laporaca, pješčara, krečnjaka i pjeskovitih laporovitih mikrita. Ovo je tlo najviše zastupljeno na teritoriju općine. Zauzima skoro čitav južni dio općinskog teritorija i dijeli se na nekoliko podtipova : rendzine, rankere, eutrična i distrična smeđa tla. Ova tla kao i njegovi podtipovi predstavljaju značajna tla za poljoprivrednu i šumsku proizvodnju.

⁴⁵ LEAP za Općinu Vareš, srpanj/juli 2009. godine

Tlo na nekarbonatnim stijenama: Sav ostali dio teritorija općine otpada na ovu grupu tala. Može se podijeliti na dvije podvrste: na čistim slikatnim stijenama i na silikatnim stijenama u kojima ima krečnjaka. Druga grupa tala obuhvata područja Borovice, zatim preko Semizove Ponikve i Vareša, gdje se proširuje u pravcu Zabrezja i Diknjića, da bi se u području Daštanskog i područja Zvijezde nešto suzila. Ova tla imaju znatan stupanj oruđenja – mineralizacije (aluminij, olovo, barij, antimon, živa). Ova tla su uglavnom pod šumskom vegetacijom i djelomično pod pašnjacima.⁴⁶

Na području općine nedostaje precizan i redovan monitoring stanja i korištenja zemljišta, ne postoje podaci o emisijama u zemljište, kao ni o nivou kontaminacije zemljišta teškim metalima i ostalim hemijskim agensima. Nedostaju i podaci o zdravstvenom stanju zemljišta, tj. o količini pesticida, organskih i anorganskih đubriva, te drugih hemikalija koje dopijevaju u tlo na godišnjem nivou. Ne postoje podaci o problemu zbijenosti tla, te fizičkom gubitku poljoprivrednog zemljišta na teritoriji Općine Vareš. Fizički gubitak zemljišta uslijed rudarskih aktivnosti u Općini Vareš iznosi 438,32 ha.⁴⁷

U prostoru općine postoje znatni štetni izvori koji mogu izazvati kontaminaciju zemljišta. Dva su osnovna faktora te kontaminacije: geološki supstrat i kontaminirana voda koja dopire i zadržava se u zemljištu. Sadržaj teških metala u zemljištu jednim je dijelom posljedica njihovog visokog sadržaja u geološkoj podlozi, a drugim, većim dijelom, rezultat je zagađivanja iz rudarstva i industrije. Prema dosadašnjim istraživanjima prirodne i vještačke zagađenosti u području oko Vareša izdvojena je zona s povišenim sadržajima Pb, Sb, Hg, Ba, Zn, Cu, Fe i Cd. Otpad iz proizvodnje olova i cinka deponiran pored sela Pržići (površine oko 5 ha) prepoznat je kao izrazito toksičan.⁴⁸ Na lokalitetu Veovača prosječan nivo kontaminiranosti zemljišta teškim metalima iznosi: Pb 500mg/kg, Cd 10 mg, As 50 mg, Zn 1.00 mg, dok na lokalitetu Smreka je Zn 1,115 mg/kg SM. Na području Općine Vareš ima 25.114,13 ha divljeg zemljišta, te oko 10 ha močvarnog zemljišta.⁴⁹

Uticaj koji rudarske aktivnosti imaju na okoliš javlja se u gotovo svim fazama rudarskog ciklusa. Zagađivanje okoliša rudarskim aktivnostima podrazumijeva zagađivanje kiselim rudničkim vodama, teški metalima, kemijskim reagensima iz procesa proizvodnje, suspendiranim materijama i procjednim i prelivnim vodama iz jalovišta. Uslijed površinske eksploatacije mineralnih sirovina došlo je do degradacije zemljišta na površini od oko 440 ha. Prestankom rudarskih aktivnosti ne prestaje i problem zagađivanja, naprotiv, on može trajati stoljećima i nakon zatvaranja rudnika.

Značajan problem u općini je i bespravna gradnja čiji je jedan od uzroka i nedostatak uređenih lokacija za gradnju što je posljedica neusklađenosti prioriteta razvoja, te je neophodno korištenje prostora staviti u službu kvalitete življenja.

IV.1.7.5. Biljni i životinjski svijet

Na području Općine Vareš nalaze se 23 biljna taksona koji su registrovani na Crvenoj listi flore u FBiH. U nastavku se prezentiraju ugroženi biljni taksoni na području općine, uključujući narodni naziv, vrstu, status, pripadnost IUCN crvenoj listi, te lokaciju na kojoj je rasprostranjena.⁵⁰

⁴⁶ LEAP za Općinu Vareš, srpanj/juli 2009. godine

⁴⁷ Izvor: Podaci Općine Vareš, juli 2016. godine

⁴⁸ Procjena zaštite okoliša od opasnog otpada, ožujak 2002. godine

⁴⁹ Izvor: Podaci Općine Vareš, juli 2016. godine

⁵⁰ Projekat Šumskih i planinskih zaštićenih područja, Izrada crvene liste ugroženih biljaka, životinja i gljiva u FBiH, Knjiga 3 CRVENA LISTA FLORE U FBiH, Nactr izvještaja, april 2012. – mart 2013. godine

- Serpentina slezenica (*Asplenium cuneifolium* Viv), ranjiva (rasprostranjena u Varešu)
- Sjeverna slezenica (*Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm), ranjiva (rasprostranjena oko rijeke Stavnje kod Vareša),
- Šumska tisa, tisovina, tisa, čemika plodna (*Taxus baccata* L), ranjiva (rasprostranjena oko Vareša),
- Jetrenka, jetrenik, jetrenka trokrpa, očesa mačkina, trojica, ditelina velika zlatna (*Hepatica nobilis* Schreb), ranjiva (rasprostranjena oko Vareša),
- Hainaldova nevesika (*Athamanta haynaldii* Borb. ex Uechl.), ugrožena (rasprostranjena u srezu Vareš),
- Dinarska večernica (*Hesperis dinarica* G. Beck. in Dorner), ugrožena (rasprostranjena u kotaru Vareš),
- Stjenoviti karanfil (*Dianthus petreus* Waldst. et Kit.), najmanje zabrinjavajuća (rasprostranjena oko Vareša),
- Bosanska divizma (*Verbascum bosnense* K. Maly), ugrožena (rasprostranjena u Varešu)
- Uskolisni strupnik, žalosni strupnik (*Scrophularia tristis* K. Maly), ugrožena (rasprostranjena u dolini Duboštica kod Vareša),
- Skopolijev strupnik (*Scrophularia scopolii* Hoppe in Pers.), (rasprostranjena u Pajtovom Hanu kod Vareša),
- Hermanijeva urodica (*Melampyrum hoermannianum* K. Maly), (rasprostranjena u Zaruđu kod Vareša),
- Pčelija trava (*Stachys anisochila* Vis. et Panč), najmanje zabrinjavajuća, (rasprostranjena između Vareša i Kraljeve Sutjeske),
- Uspravni čistac (*Stachys recta* L. (aggr.)), kritično ugrožena, (rasprostranjena na području Duboštica-Vareš),
- Močvarna trolistica, crepulica, cerefolj divji (*Menyanthes trifoliata* L), ranjiva, LC (rasprostranjena planini Zvijezda u Varešu),
- Maslačak, planinski maslačak (*Taraxacum alpinum* Hegetschw), ugrožena (rasprostranjena u Kopalište-Vareš),
- Pančičeva mliječ (*Cicerbita pancicii* (Vis.) Beauv.), ranjiva (rasprostranjena na planini Zvijezda i u Pajtovom Hanu u Varešu),
- Valdštajnova runjika (*Hieracium waldsteinii* Tausch), ugrožena, (rasprostranjena u srezu Vareš),
- Bosanska perunika (*Iris bosniaca* G. Beck), najmanje zabrinjavajuća, (rasprostranjena u Varešu),
- Crni šaš (*Carex nigra* All), (rasprostranjen po močvarnim livadama kod Hana Potoci blizu Vareša),
- Pančičeva vlasulja (*Festuca panciciana* (Hack) K. Richt.), gotovo ugrožena (rasprostranjena u Vilenci kod Vareša),
- Muški kačun, mledac (*Orchis maculata* L), ranjiva (rasprostranjena u okolini Vareša),
- Vrcena vratiželja (*Anacamptis pyramidalis* (L.) Rich), gotovo ugrožena, LC, (rasprostranjena u okolini Vareša),
- Zelenkasti dvolist, zelenkasti vimenjak (*Platanthera chlorantha* (Custer) Rchb.), gotovo ugrožena, LC, (rasprostranjena u okolini Vareša).

Na području općine Vareš nalazi se 8 životinjskih vrsta koje su registrovane na Crvenoj listi faune u FBiH. U nastavku se prezentiraju ugrožene životinjske vrste na području općine, uključujući narodni naziv, vrstu, status, pripadnost IUCN crvenoj listi, te lokaciju na kojoj je rasprostranjena.⁵¹

- Kukurijica (*Tyto alba* (Scopoli, 1769) , ranjiva , LC, (rasprostranjena na području Vareša),
- Plecoptera (*Leuctra digitata* Kempny, 1899), ranjiva, NE -ugrožene vrste, (rasprostranjena oko rijeke Stavnje iznad Vareša),
- Plecoptera (*Leuctra hippopoides* Kacanski & Zwick, 1970), ranjiva, NE, (rasprostranjena oko rijeke Stavnje iznad Vareša),
- Trichoptera (*Drusus bosnicus* Klapalek 1900), ugrožena, NE, (rasprostranjena oko rijeke Stavnje i Majdana u Varešu),
- Trichoptera (*Chaetopteryx gonospina* Marinković-Gospodnetić 1966), ugrožena, NE, (rasprostranjena oko rijeke Stavnje u Varešu),
- Trichoptera (*Vareshiana singularis* Klapalek 1902), ugrožena, NE, (rasprostranjena izvoru rijeke Stavnje i u Zarudanima iznad Vareša),
- Dnevni leptir (*Nymphalis l-album* (Esper, 1780), ranjiva, LC-najmanje zabrinjavajuće vrste, (rasprostranjen u Varešu),
- Balegara (*Osmoderma eremita* (Scopoli, 1763), ugrožena, NT-niskorizična vrsta, (rasprostranjen u Varešu)

IV.1.7.6. Stanje šumskih eko sistema

Šume i šumska zemljišta u prostoru općine Vareš zauzimaju 28.758,4 ha ili 74 % ukupnih površina. Površine šumskih zemljišta, tj. površine koje su pokrivene šumom, prema odgovarajućim kriterijima za procjenu uporabne vrijednosti, razvrstane su u 5 kategorija, od kojih su zastupljene IV, V, VI, VII i VIII kategorija.

Šumama gospodari JP „ŠPD ZDK“ Zavidovići preko Šumarija Olovo i Vareš. U Općini Vareš najmanje je zastupljena IV kategorija šumskog zemljišta i najviše površina ove kategorije pripada kompleksu planine Zvijezde. Ograničavajući faktor ovog zemljišta je klizište (soliflukcija) u kombiniranom svojstvu s padom terena i dreniranost zemljišta, što i uvjetuje pojavu klizišta. V kategorija je dobro zastupljena i ova kategorija ima ograničenja koja uvjetuju klizišta, zatim dubina i kamenitost, a sa stanovišta razvoja šuma ova kategorija je najbolja za sve vrste šumskih staništa. Na ovoj kategoriji su, zbog toga, zastupljene mješovite šume bukve, jele, smrče, mješovitih asocijacija jele i smrče, i čistih bukovih šuma. Hrastove šume su na ovoj kategoriji rijetke.

VI kategorija šuma definirana je na oko 50 lokaliteta. Ograničavajući faktor intenzivnom razvoju šuma je nagib terena, skeletnost i kamenitost tla, kao i pojave erozije i kliženja. U ovoj kategoriji su zastupljene mješovite šume: borove, hrastove i bukove šume, s ostalim termofilnim lišćarima. VII kategorija šuma skoro dominira na peridotitima. Ima kamenita i skeletoidna tla. Pored opasnosti od klizišta u ovoj kategoriji opasnost predstavljaju razni iskopi, nasipi koji se prave. Kategorizacija je pokazala da Općina Vareš raspolaže s vrlo ograničenim kategorijama poljoprivrednog zemljišta.

⁵¹ Projekat Šumskih i planinskih zaštićenih područja, Izrada crvene liste ugroženih biljaka, životinja i gljiva u FBiH, Knjiga 3

CRVENA LISTA FAUNE FBiH, Nacrt izvještaja, april 2012. – mart 2013. godine

IV.1.7.7. Lovstvo⁵²

Lovačka organizacija Vareša nazvana je „Zvijezda“, što nije samo simbolika, već je duboko ukorijenjeno u ime planine Zvijezde koja s istoka, sjevera i zapada okružuje grad Vareš. Davne 1919. godine zabilježeni su prvi oblici organizovanja lovaca iz Vareša, da bi 26. augusta 1923. godine bila organizirana i održana Osnivačka skupština Lovačkog društva iz Vareša. Poslije nepune tri godine organizovanog rada i djelovanja, društvo postaje članicom Saveza lovačkih društava Bosne i Hercegovine u Sarajevu, i to 11. jula 1926. godine a čiji je član neprekidno do današnjeg dana. Područje Općine Vareš oduvijek je imalo bogat i raznovrstan životinjski svijet, ali je, kao ratna posljedica, smanjena njegova brojnost. To se naročito odnosi na plemenitu srneću divljač. Od ostale divljači zastupljeni su medvjed, vuk, divlja svinja, zec i dr. što predstavlja realnu osnovu za razvoj lovnog turizma. Prema Katastru lovišta stanje u općini Vareš je sljedeće :

- a) Ukupna površina lovišta je 35.775 hektara (od toga je 31.777 ha lovna , a 3.998 ha nelovna površina)
- b) Nadmorska visina 550 – 1472 m
- c) Objekti u lovištu
 - Lovno-uzgojni (106 hranilišta, 140 solila, 20 pojila)
 - Lovno-tehnički (22 visoke čeke, 2 doma, 8 lov. kuća, 18,5 km staza)
- d) Vrsta divljači (brojno stanje)
 - Srna (381)
 - Divlja svinja (126)
 - Zec (195)

U lovištu su još i kuna zlatica, vidra, tetrijeb, jastreb i sivi soko. Postoji nekoliko zaštićenih revira koji su označeni posebnim tablama upozorenja.

IV.1.7.8. Upravljanje otpadom

Količina otpada koja je prikupljena u općini Vareš u 2014. godini iznosila je 3.888,33 tone⁵³. Područje Općine Vareš, prema procjenama, ima prosječno nastajanje komunalnog otpada od 0,7 kg/stanovniku na dan.⁵⁴ Komunalno poduzeće ne pokriva sva domaćinstva odvozom otpada, tako da jedan dio otpada završi na divljim (ilegalnim) deponijama. 85% stanovništva u Općini Vareš je pokriveno uslugom prikupljanja i odvoza otpada od strane JKP Vareš, odnosno u 21 MZ je organizovana ova usluga. Ukupan broj korisnika usluga (pravna i fizička lica) prikupljanja i odvoza otpada u 2015. godini iznosio je 7.850.⁵⁵

Aktivnosti na prikupljanju, transportu i deponiranju otpada vrše se putem JKP „Vareš“. Prema uvjetima terena otpad se odlaže u kesama, kućnim kantama, željeznim buradima od 200 litara i kontejnerima zapremine 1.100 litara. Na prostoru općine postavljeno je 315 kontejnera⁵⁶. Problem predstavlja često lokacija kontejnera za koje građani često imaju alternativu, kao i dezinfekcija istih.

⁵² Izvor: Podaci Općine Vareš, septembar 2016. godine

⁵³ Izvor: Podaci Općine Vareš, septembar 2016. godine

⁵⁴ Projektni zadatak za Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada Općine Vareš, novembar 2012. godine

⁵⁵ Izvor: Podaci Općine Vareš, septembar 2016. godine

⁵⁶ Plan upravljanja otpadom Općine Vareš, 2014-2019, april 2014. godine

Tijekom godine (dva puta godišnje) se vrši odvoz kabastog otpada, a problem predstavlja komunalna nekultura stanovništva koji taj otpad gotovo svakodnevno ostavljaju na raznim mjestima. Jedan od većih problema je stvaranje divljih deponija, osobito uz prometnice i na šumskim zemljištima. Nemogućnost uklanjanja i otkrivanja nosioca aktivnosti uklanjanja, kao i njihovog financiranja predstavlja ozbiljan problem za pojavu zaraze i općenito zdravlje ljudi.

U Općini Vareš trenutno se ne vrši reciklaža otpada, niti postoje kompanije koje se bave reciklažom. Postrojenja za MBO obradu otpada, kao ni spalionica za komunalni otpad, nema na području općine. Otpad sa područja općine se odlaže na deponiju komunalnog otpada Kota. Deponija se nalazi sa sjeverne strane napuštene industrijske jalovine površinskog kopa željezne rude „Smreka“ i sjeverozapadno od Vareša. Deponija je u funkciji na osnovu Odluke općinskog vijeća Vareš o lokaciji deponije, te posjeduje pripremljen Plan prilagođavanja. Lokacija deponije je na 1.040 metara nadmorske visine i brdom je odvojena od gradskog jezgra, a nalazi se na napuštenom odlagalištu jalovine površinskog kopa Smreka. Udaljenost od općinskog centra je oko 3 km sjeverozapadno. U samoj blizini deponije nema naseljenih mjesta, najbliže je naselje Semizova ponikva, udaljeno 2 km od deponije, a od najbližeg vodotoka, rijeke Stavnje, je udaljena oko 1 km. Površina na kojoj je smještena deponija je veličine oko 3,4 ha, a slobodni prostor za odlaganje se procjenjuje na 1.700.000 m³. Deponija nije ograđena, ne sanitarnog je karaktera, ali posjeduje ulaznu rampu koja osigurava određeni stepen nadzora nad lokalitetom. Također, deponija posjeduje mehanizaciju za rad sa otpadom.

U 2015. godini ukupan broj nelegalnih odlagališta bio je 15, a u istoj godini sanirano ih je 14⁵⁷. Pretpostavlja se da se oko 30 m³ otpada godišnje odlaže nekontrolirano na području općine⁵⁸. Na divljim deponijama se nekontrolirano odlaže komunalni otpad, a često i ostale vrste otpada kao što su životinjski otpad, građevinski otpad ili opasni otpad.

U Zeničko-dobojskom kantonu, kojem pripada Općina Vareš trenutno postoji regionalna sanitarna deponija Moščanica u Zenici. Ova deponija je dosta udaljena od općine i procjenjuje se da je neisplativo otpad iz općine odvoziti na istu. Općina Vareš zajedno sa općinama Olovo, Breza, Visoko, Fojnica, Kiseljak i Kreševo traži rješenja za prihvatljiviju lokaciju za regionalni koncept sanitarnog odlaganja otpada.

Na prostoru općine Vareš nalaze se značajne količine „drvenog otpada“ a koji nastaje tokom procesa iskorištavanja/sječe šuma od nadležnih šumsko-privrednih poduzeća. Tokom 2013. godine započete su aktivnosti u općini na pripremi prijedloga projekta za iskorištenje biološkog otpada od sječe šuma. Međutim, ovaj projekat još uvijek nije realizovan

IV.1.7.9. Zelene površine

Urbano zelenilo, odnosno zelena područja i koridori u općini su ugroženi nelegalnom gradnjom i razvojem. Mala je zastupljenost visokog rastinja. Veliki je nedostatak prostora za sport i igru djece. Mnogi javni prostori su neuređeni. Na zelenim površinama se odlažu drva koja se koriste za zagrijavanje stanova jer gradske kotlovnice nisu u funkciji. Javne zelene površine obuhvataju površine pokrivene prirodno ili vještački podignutim zasadima drveća, šibljem, cvijećem i travom, a koje su organizirane kao jedna cjelina sa mrežom staza, puteva i platoa, specijalnim objektima i vrtno-parkovskim elementima namijenjene odmoru i rekreaciji stanovnika. Ukupna površina uređenih parkovskih površina na području općine Vareš u 2015. godini iznosio je 5.887 m².

⁵⁷ Izvor: Podaci Općine Vareš, septembar 2016. godine

⁵⁸ Plan upravljanja otpadom na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2009-2029, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, br. 1/2009“

Ne postoji registar urbanog zelenila u kojem se jasno preciziraju sve lokacije pojedinačno sa pratećom infrastrukturom. U periodu od 2011-2015. godini iz općinskog budžeta izdvojeno je ukupno 20.066,26 KM za uređenje zelenih površina⁵⁹.

IV.1.7.10. Uticaj okoliša na javno zdravlje

Opasnost od okoliša (voda, zemljište i zrak) na zdravlje ljudi je stalno prisutna, zbog nekontroliranog zbrinjavanja i odlaganja tečnih i čvrstih otpadnih tvari i emisija u okoliš. Najveći rizici po zdravlje ljudi na području Općine Vareš predstavlja ispuštanja velikih količina otpadnih rudničkih voda koje su zagađene teškim metalima. Sustav javnog zdravstva ne radi ispitivanja praćenja utjecaja teških metala po ljudsko zdravlje. Iako postoje indicije koje ukazuju na povećanje nekih bolesti, ne postoje egzaktni pokazatelji. Neke studije ukazuju na povezanost nastanka karcinoma pluća s izloženošću velikim količinama kadmija. Podaci o rizicima od epidemija, kao i uticaju kvaliteta okoliša na zdravlje ljudi u općini za 2015. godinu nisu dostupni.

IV.1.7.11. Energetska efikasnost

Na polju povećanja energetske efikasnosti na području Općine Vareš je u periodu 2012-2014. godine realizovan je značajan broj projekata, a koji se daju u nastavku:

- Utopljanje objekta MSŠ Nordbat-2. Ukupna vrijednost projekta bila je 86.533,20 KM, od čega je Federalno ministarstvo prostornog uređenja učestvovalo sa 50.000 KM a Općina Vareš sa 36.533,20 KM.⁶⁰
- Rekonstrukcija vatrogasnog tornja. Ukupna vrijednost projekta bila je 27.001,16 KM, a financijer je bila općina.
- Zamjena stolarije na zgradi općine. Ukupna vrijednost projekta bila je 44.308,31 KM, a financijer je bila općina.
- Zamjena stolarije na zgradi doma kulture u Vijaci. Ukupna vrijednost projekta bila je 800,00 KM, a financijer je bila općina.
- Zamjena stolarije na zgradi doma kulture u MZ Strica-Zaruđe. Ukupna vrijednost projekta bila je 4.163,00 KM, a financijer je bila općina.
- Centralno grijanje za džamiju na Budoželju. Sufinancijer je bila općina u iznosu od 2.610,40 KM.
- Postavljanje solarnih panela na PD Javorje. Ukupna vrijednost projekta bila je 1.500,00 KM, a financijer je bilo Udruženje za razvoj ruralnog turizma.

Nisu dostupni podaci o veličini emisija CO₂ nakon realizovanih prethodnih projekata povećanja energetske efikasnosti u općini.

Financijskih ulaganja u povećanje energetske efikasnost na području Općine Vareš u 2015. godini nije bilo nikako. U LEAP-u, prethodnoj Strategiji razvoja Općine Vareš, te katalogu projekata iz 2013. godine jedan od značajnijih predloženih projekata za realizaciju bio je „Energetska efikasnost stambenih objekata“ sa ciljem povećanja energetske efikasnosti objekata E1-E4. Osnovni smisao projekta je smanjenje potrošnje drveta koje se koristi za zagrijavanje stanova u zimskim mjesecima. U Varešu je većina zgrada urađena bez mogućnosti grijanja preko toplana, a na većini objekata nije urađena adekvatna toplinska izolacija. Najbolji primjer takve gradnje su E-blokovi. Zgrade E1-E4, nalaze se u strogom centru grada pored glavne regionalne saobraćajnice.

⁵⁹ Izvor: Podaci Općine Vareš, juli 2016. godine

⁶⁰ Realizovani investicioni projekti na području Općine Vareš u periodu 2011-2015. godina, Služba za prostorno uređenje, urbanizam, privredu i financije, 09.06.2016. godine

Fasade na sva 4 objekta su u veoma lošem stanju i svakodnevno se obrušavaju. To predstavlja opasnost kako za stanare tako i za ostale građane jer se u prizemljima zgrada nalaze poslovni prostori (dvije apoteke, trgovine itd) koje svakodnevno posjeti veliki broj ljudi. Osim sigurnosnog aspekta tu je i onaj vizuelni, tj. kako su zgrade smještene u samom centru ostavljaju veoma loš vizuelni utisak za sve građane i posjetitelje Vareša. Trenutna fasada, i da nije oštećena, ne pruža dovoljnu toplinsku izolaciju jer nije rađena po europskim standardima za energetska efikasnost. Na E-blokovima postoje ravni krovovi (terase) na kojima nije urađena adekvatna toplinska izolacija. Stanari ovih zgrada griju se loženjem drveta, a obzirom da se veliki postotak energije rasipa, potrošnja drveta je izrazito velika što svjedoče i zalihe drveta svuda oko zgrade pa i na samom krovu. Procjenjena vrijednost radova za jednu zgradu iznosi oko 80 000 KM, odnosno oko 320.000 KM za sve četiri zgrade.

Nažalost, ovaj projekat još uvijek nije realizovan. Njegovom realizacijom postiglo bi se smanjenje potrošnje ogrijevnog drveta, unaprijedila bi se energetska efikasnost u objektima, smanjile emisije u zrak, poboljšala bi se sigurnost građana, a sam centar grada bi vizuelni bio ljepši.

Iako područje općine Vareš, sa svojim visokim šumama, bogatstvom vodotokova, lijepom prirodom, u principu ima sve preduslove da se smatra zdravom i ekološki čistom sredinom, nekvalitetno riješena pitanja zaštite okoliša mogu dovesti do njenog ugrožavanja. Najveće prijetnje okolišu predstavljaju degradirane površine napuštenih rudnika, odnosno, zagađenje rudničkim vodama, zatim nesanitarno odlaganje otpada, te neprečišćavanje otpadnih voda. Pored toga, nedovoljna pažnja se posvećuje uređenju gradskog područja općine odnosno gradskog zelenila.

U tom smislu je strateška opredijeljenost Općine da preduzme sve neophodne mjere na očuvanju i zaštiti okoliša, kao što je, npr., izgradnja sanitarne deponije čvrstog otpada, rješenje problema otpadnih voda, da bi se očuvala zdrava i čista sredina, ugodna za život stanovništva.

IV.1.7.12. Planska dokumentacija

Općina Vareš posjeduje samo Prostorni plan koji je usvojen za period 2000–2015. godine. Odluka o pristupanju izradi Urbanističkog plana općine Vareš za period od 10 godina donešena je 25.04.2013. godine ali se još nije pristupilo realizaciji. Postoji prostorno-planska dokumentacija općine Vareš iz 2000. godine i još je na snazi, kao i prostorni plan Zeničko-dobojskog kantona.

Urbanističkim planom potrebno je da se definišu stambene i poslovne zone kako bi općina svakom potencijalnom investitoru dala jasnu sliku o mogućnosti za poslovanje.

Od strateških dokumenata općina Vareš je izradila: Strategiju razvoja i unapređenja socijalne zaštite općine Vareš za period 2014–2017. godine, Strategiju razvoja poljoprivrede općine Vareš (2014–2018. godine), Strategiju prema mladima juni 2013 – juni 2016. godine, Strategiju razvoja lokalnih cesta i ulica u gradu i naselja, Lokalni ekološki akcijski plan općine Vareš, 2009. godine, Plan upravljanja otpadom općine Vareš 2014–2019. godine i Strategiju partnerstva između Općine Vareš i građana 2008. godina.

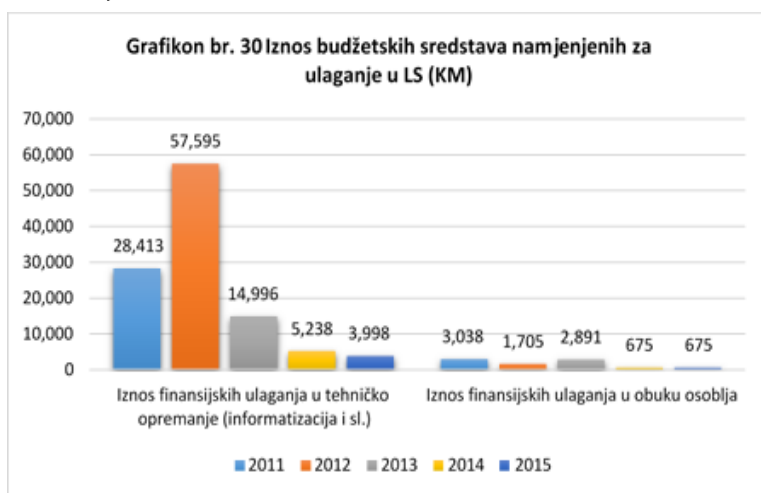
Od ostalim planskih i strateških dokumenata Općina Vareš je izradila Studiju izvodljivosti za zaštitu područja planine Zvijezda i Analizu opravdanosti uvođenja novih sistema vanjske rasvjete bazirane na LED tehnologiji. U saradnji sa Općinom Kakanj, izrađen je Master plan razvoja turizma i očuvanja prirodnih vrijdnosti i kulturno-historijskih spomenika na području općine Vareš i Kakanj 2008. godine.

IV.1.8. Lokalna samouprava

Poslovi lokalne samouprave i upravni poslovi iz samoupravnog djelokruga općine obavljaju se unutar jedinstvenog općinskog organa uprave, odnosno u okviru tri općinske uprave službe: Služba za prostorno uređenje, urbanizam, privredu i financije, Služba za opću upravu, društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu i Služba za civilnu zaštitu.

Općinsko vijeće Vareš je zastupničko – predstavničko tijelo građana koje odlučuje u okviru svojih nadležnosti i odgovornosti. Vijeće radi u skladu sa Ustavom, Zakonom, Statutom Općine i Poslovníkom o radu Općinskog vijeća Vareš. Općinsko vijeće Vareša ima 19 vijećnika. Općina ima 26 mjesnih zajednica, od kojih su 24 aktivne.

U Općinskoj upravi, u administraciji zaposleno je 52 radnika, od kojih 22 imaju visoko ili više obrazovanje. Najveći broj radnika zaposleno je u Službi za prostorno uređenje, urbanizam, privredu i financije – 18.

Izvor: Izvršenja budžeta općine Vareš

Općina ima uslužni centar koji je osnovan u okviru projekta GAP (Governance Accountability Project) a financiran je od strane USAID-a, SIDA i Vlade Kraljevine Holandije. Centar ima matičara, protokol, referenta za privredu, referenta za boračko-invalidsku zaštitu, usluge geometra u okviru dijela za urbanizam i info desk za sve informacije građana.

Izdvajanje za tehničko opremanje u 2015. godini iznosilo je 3.998 KM, što je znatno niže u odnosu 2012. godinu, dok je za ulaganje u obuke izdvojeno 675 KM. Sva odjeljenja su IT opremljena, ali na

postojećim uređajima malo je prostora za nadogradnju novim programima.

Općina ima zvaničnu internet stranicu, ali još uvijek nisu uspostavljene elektronske usluge, kao što su pravo na žalbu, 48 sati ili elektronski matičar. Građani imaju priliku da putem sajta postavljaju pitanja, ali ovu uslugu uglavnom koristi dijaspora. Građani se više opredjeljuju za komunikaciju sa načelnikom popunjavanjem zahtjeva na info desku, putem kojeg obrazlože zbog čega bi se sreli sa načelnikom. Najveći broj građana dolazi zbog socijalnih pitanja. Četvrtkom od 9 do 14h je vrijeme za prijem građana kod načelnika.

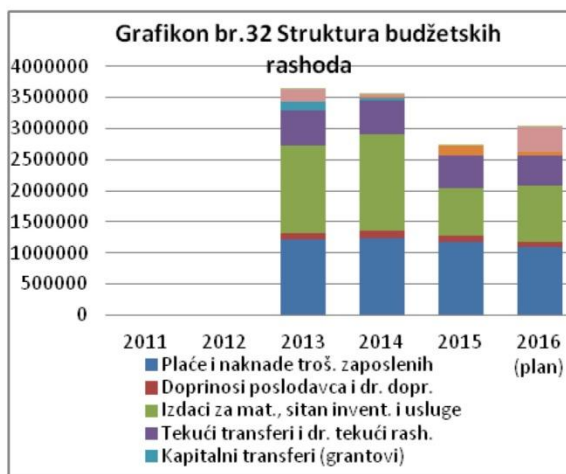
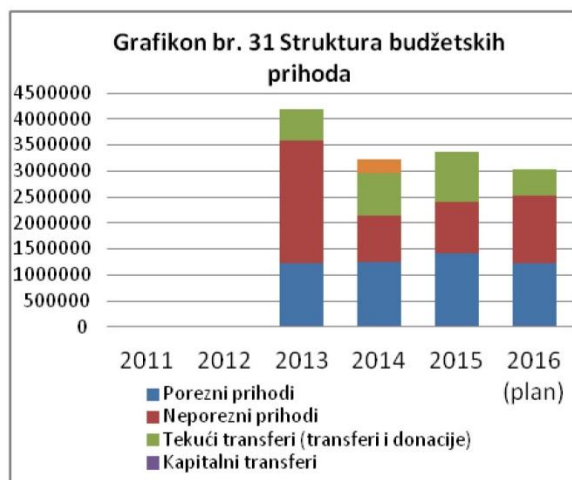
Iako je budžet općine Vareš opterećen dugom, općina nalazi mehanizme da bude na usluzi privredi i građanima, kroz mjere koje ne zahtijevaju dodatne troškove. Ključno je da se pitanje financijske nelikvidnosti riješi na strateški način u naredne dvije, do tri godine.

Opremljenost općine IT opremom je na zadovoljavajućem nivou, a ne postoji ni sistemska softverska uvezanost. Neophodna je i modernizacija internet prezentacije općine, u cilju boljeg i svrsishodnijeg unaprjeđenja informisanja građana i privatnog sektora.

Potrebno je ulagati u ljudske resurse, kako bi zaposleni imali dodatna znanja i vještine u komunikaciji sa potencijalnim investitorima, civilnim sektorom i građanima, Od naročitog je značaja da se sistematski radi na unaprjeđenju javno-privatnog dijaloga i jačanju mehanizama za učešće civilnog sektora i svih građana u planiranju razvoja i donošenju odluka.

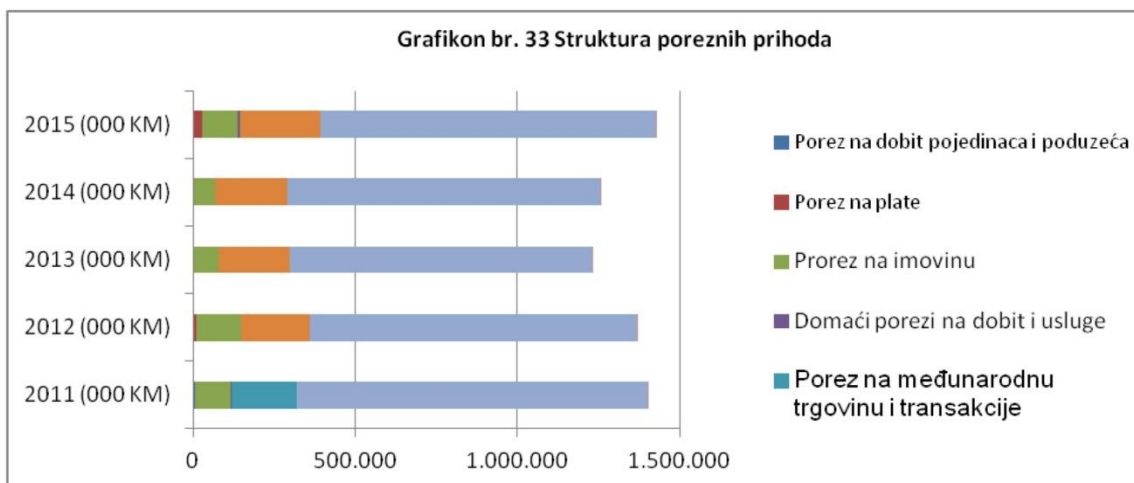
IV.1.9. Analiza budžeta

Analize budžeta pokazuju da budžet općine ima trend pada u posljednjih pet godina. Poreski prihodi blago osciliraju, sa osjetnim padom u 2014. godini, zbog znatnog smanjenja neporeskih prihoda u istoj godini. Neporeski prihodi bilježe znatan pad u 2014. godini zbog drastičnog smanjenja prihoda od davanja prava na eksploataciju prirodnih resursa i prihoda od iznajmljivanja

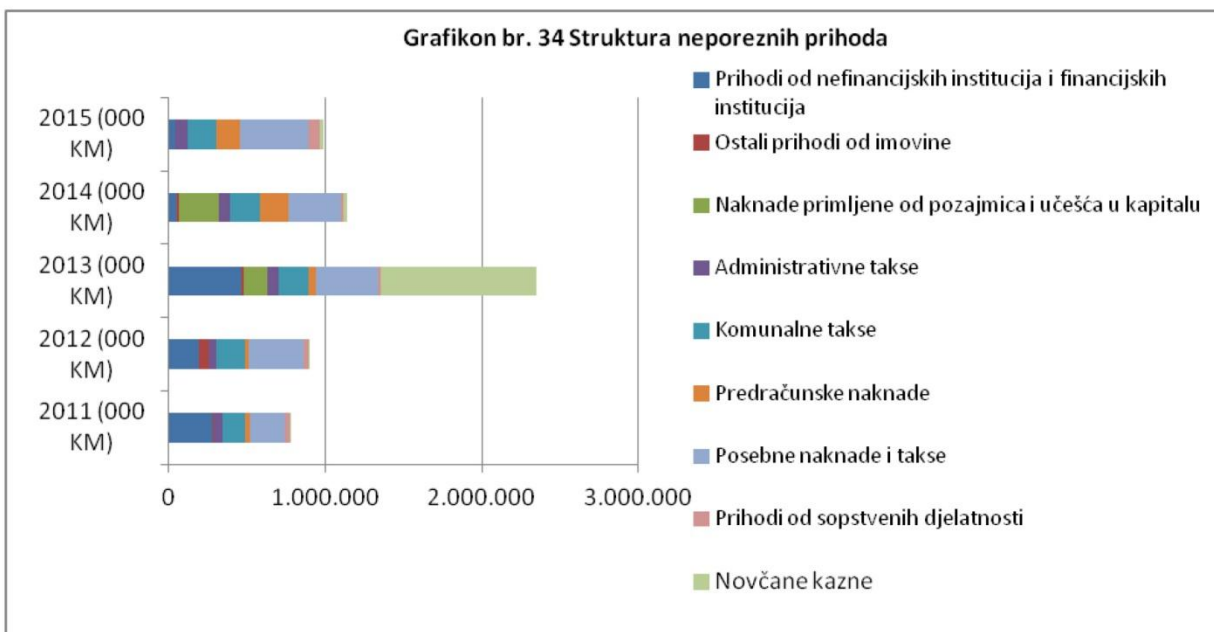
Izvor: Izvršenja budžeta općine Vareš

zemljišta. U strukturi rashoda, plaće i naknade zaposlenima se nisu značajnije mijenjale u posljednjih 5 godina. U 2015. godini značajno su smanjeni izdaci za materijal i usluge, za oko 56% u odnosu na 2014. godinu, zbog završetka obaveza za učešće u izradi projektne dokumentacije i smanjenja izdataka za tekuće održavanje.

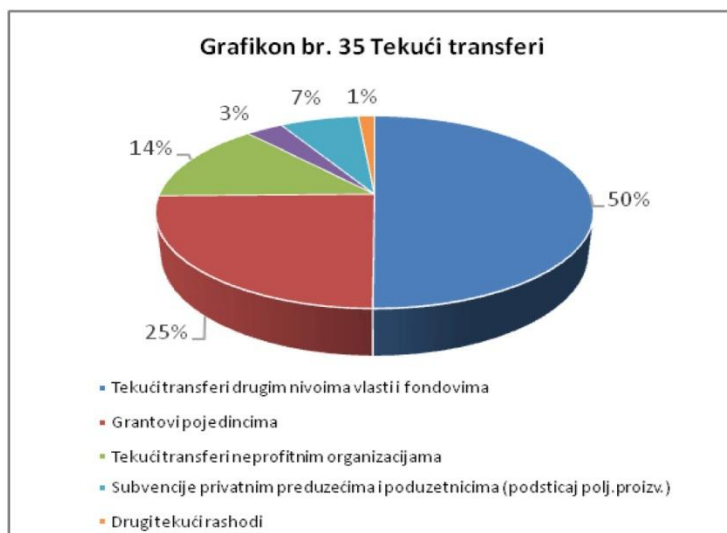
Izvor: Izvršenja budžeta općine Vareš

U grafikonu br. 33 vidi se da su u strukturi poreskih prihoda tokom prethodne 4 godine dominantni prihodi od indirektnih poreza koji uključuju porez na dodatu vrijednost (PDV), carinske dažbine, akcizne dažbine i naknadu za puteve. Od 2012. godine rastu prihodi od poreza na dohodak. Što se tiče neporeznih prihoda prikazanih u grafikonu br. 34, njih čine prihodi od nefinancijskih javnih poduzeća i financijskih javnih institucija, ostali prihodi od imovine, administrativne takse, komunalne naknade i takse, ostale budžetske naknade i takse, naknade i takse po Federalnim zakonima i drugim propisima, prihodi od pružanja javnih usluga i vlastiti prihodi i novčane kazne. Primjetan je skok u neporeznim prihodima u 2013. godini kada su ostvareni povećani prihodi od novčanih kazni i iznosili su 997.955 KM

Izvor: Izvršenja budžeta općine Vareš

U strukturi tekućih transfera koji su u 2015. godini iznosili 489.400 KM, 50% su iznosili transferi drugim nivoima vlasti⁶¹ i fondovima (tekući grantovi mjesnim zajednicama, namjenski grantovi drugim nivoima vlasti i transfer za Centar za socijalni rad), od čega je najveći dio isplaćen Centru za

Izvor: Izvršenje budžeta za 2015. godinu

socijalni rad, a zanemarljiv dio za kulturu, sport, izborne aktivnosti i dr. 25% sredstava upućeno je pojedincima u obliku grantova (najvećim dijelom su namijenjeni vojnim invalidima, ranjenim borcima i porodicama poginulih boraca, te za isplatu stipendija). Po podacima iz Izvršenja budžeta općine Vareš za posljednjih 5 godina, općina Vareš nije imala kapitalnih izdataka, ali je u budžetu za 2016. godinu planiran izdatak od 400.000 KM za otplatu unutaršnjeg duga za obaveze zaposlenima⁶².

Po pitanju budžeta, Općina Vareš je već nekoliko godina u veoma teškoj poziciji. Budžet je opterećen dugom za neplaćene doprinose za zdravstveno i mirovinsko osiguranje koji se nagomilao na iznos viši od općinskog budžeta.

⁶¹ U Budžetu općina Vareš za 2015. godinu ova linija financiranja zove se upravo „tekući transferi drugim nivoima vlasti“, ekonomski kod 614100, a odnosi se na tranfere budžetskim korisnicima u koje spadaju Centar za socijalni rad, Centar za kulturu, mjesne zajednice, kao i troškove članarina općine u udruženjima i transfer za izbore.

⁶² Budžet za 2016., Općina Vareš

Takođe, Poreska uprava je na ime duga skidala sa općinskih računa i namjenska sredstva, kao što su sredstva za pomoć i sanaciju šteta nastalih u poplavama, stipendije đacima, novac namijenjen za zaštitu životne sredine, čime su oštećeni mnogi korisnici budžeta.

U budžetu za 2015. godinu planirano je da se isplati dug u iznosu od 717.500 KM, međutim općina nije uspjela to da ostvari, s obzirom na to da je u toku 2015. godine izvršena blokada svih općinskih računa od strane Porezne uprave FBiH, čime je isplaćen jedan dio obaveza za PIO i zdravstveno osiguranje iz ranijeg perioda. Zbog blokiranja tekućih prihoda koji su iskorišteni za zatvaranje ranijih obaveza, pristupilo se rebalansu budžeta radi uspostave budžetske ravnoteže za 2015. godinu. Za 2016. godinu planirano je 400.000 KM za otplatu duga, ali taj dug nije izmiren do III kvartala 2016. godine, zbog slabog punjenja budžeta općine Vareš za 2016. godinu⁶³.

Budžet općine Vareš je već godinama opterećen dugom za neplaćene doprinose za zdravstveno i mirovinsko osiguranje, koji koči ionako teško funkcionisanje općine, a posebno eventualne razvojne aktivnosti. Potrebno je iznaći mehanizam koji će pomoći općini da konsoliduje budžet I u narednom periodu riješi ovo opterećenje, kao i da se poboljša procenat izvršenja budžeta, koji u ovom trenutku nije zadovoljavajući.

IV.2. Strateško fokusiranje

SWOT analiza predstavlja most između sadašnjeg stanja, koje je utvrđeno analizom, i željenog, budućeg stanja koje se definiše strateškim planom razvoja. Ovaj koncept daje sistematsku analizu prijetnji i prilika, kao i njihovo usaglašavanje sa jakim i slabim stranama općine. SWOT analiza obezbjeđuje informacije korisne za usklađivanje kapaciteta i sposobnosti sa okruženjem u kojem općina djeluje.

Najvažnije snage koje općini Vareš pružaju konkurentne prednosti, čineći ovo područje atraktivnim mjestom za život i poslovanje su značajni hidro potencijali (pitka voda, termalne i mineralne vode, hidroenergija, potencijali rijeke Stavnje i Tribije) i drugi prirodni resursi kojima općina obiluje (voda, šuma, rude), zatim izuzetno prirodno naslijeđe koje ima raritetnu vrijednost (tresetna područja na Zvijezdi, izvor rijeke Stavnje, vodopad rijeke Očevice, pećina Ponikve, stare lipe u Očeviji, Donjoj Borovici i Ivančevu, ponor rijeke Bukovice, prašumski prostor u slivu Mijakovske rijeke, itd.), kao i kulturno-historijsko naslijeđe. Jedna od prednosti Vareša je i postojanje važećih strateških dokumenata kao osnove za dalji društveni razvoj (socijalna zaštita, mladi, bezbjednost) kao dijela integralnog razvoja općine, kao i postojanje institucionalnih kapaciteta i dobre saradnja ključnih aktera na lokalnom nivou u oblasti socijalne zaštite (Centar za socijalni rad; Mala škola, Pučka kuhinja, NVO, Crveni krst). U Varešu je izražen volonterski duh NVO sektora i stanovništvo je motivisano za unaprjeđenje zajednice u oblasti socijalne politike i kulture. Vareš je općina koja ima vjekovnu tradiciju vađenja i obrade ruda i tradicionalno iskustvo u metalnom sektoru, koje se može iskoristiti u planiranju daljeg razvoja.

S druge strane, moraju se uzeti u obzir i brojne slabosti općine Vareš. U Varešu je već decenijama konstantno zaostajanje privredne aktivnosti, otežano neuspješnim privatizacijama, kao i potpunom deindustrijalizacijom općine zatvaranjem svih proizvodnih poduzeća. Općina se suočava i sa nemogućnošću povezivanja primarne poljoprivrede i prerađivačke industrije, usljed nedostatka prerađivačkog kapaciteta i skromnog asortimana finalnih proizvoda. Poljoprivredna proizvodnja pati od niskih prinosa, loše infrastrukture, veoma usitnjenih posjeda i neorganizovanog bavljenja

⁶³ Izvor: Podaci općine Vareš

tom izuzetno važnom granom privrede, koja je zastupljena u skoro svim domaćinstvima, barem kao usputna djelatnost. Problem koji tišti općinu Vareš u smislu privrednog razvoja je svakako i nepostojanje tradicije u oblasti privatnog sektora, kao i nepovoljna klima za razvoj MSP sektora. Primjetno je i iseljavanje stanovništva, pogotovo mladih i obrazovanih, loša struktura tržišta rada, niska informatička i jezička pismenost radno aktivnog stanovništva, te loše stanje u samoj općinskoj administraciji koja ne uspijeva da apsorbira sredstva dostupna iz međunarodnih i domaćih fondova, kao i sprovede ključne strateške dokumente u oblasti društvenog razvoja i pokrene uspavanu privredu. Loše stanje komunalne i vodovodne infrastrukture i nedovoljno i neadekvatno snabdijevanje vodom, kao i odvod otpadnih voda predstavljaju te velike opasnosti po okoliš koje se moraju prioritarno rješavati. Loše stanje putne infrastrukture takođe otežava dalji razvoj, a ponekad onemogućava građanima pristup zdravstvenim centrima. Ove slabosti bi trebalo minimizirati ili, ako je moguće, potpuno eliminisati, kako bi se konkurentske prednosti iskoristile na najbolji mogući način.

Najvažnije prilike, koje omogućavaju i olakšavaju realizaciju razvoja konkurentskih prednosti općine Vareš su povoljan geografski položaj i blizina velikih potrošačkih centara, izuzetni prirodni uslovi za razvoj turizma, radna snaga koja bi uz dokvalifikaciju postala itekako konkurentna, motiviranost dijaspore za uključivanje u razvojne aktivnosti općine, veliki broj ideja i mogućnosti za rješavanje problema otpadnih voda, koje bi doprinijelo postavljanju kvalitetne baze za dalji napredak i razvoj, kao i pokretanje organske i eko proizvodnje čija je ekspanzija i potražnja u toku, te postojanje međunarodnih, nacionalnih i kantonalnih strateških prioriteta i fondova koji podržavaju njihovu implementaciju (prije svega međunarodnih fondova za zemlje pristupnice i kandidate za pristup EU). Ove, kao i druge prilike bi trebalo maksimalno iskoristiti kako bi se konkurentske prednosti iskoristile na najbolji mogući način.

Najvažnije prijetnje za razvoj općine Vareš su: politička nestabilnost u BiH i okruženju, smanjenje broja stanovnika uslijed niskog prirodnog priraštaja i migracije stanovništva, ugrožena sigurnost građana od mina, te pojava poplava i klizišta, kao i nepostojanje zakonske regulative o šumama, koje su jedan od najvećih resursa općine, a općina nema nadležnosti nad tim resursom. Važno je ovdje napomenuti i neriješene imovinsko pravne odnose nekadašnjeg rudnika rude željeza, čija je sudbina i danas neizvjesna. Slično kao i slabosti, ove prijetnje bi trebalo minimizirati ili, ako je moguće, potpuno eliminisati.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Značajni hidro potencijali (pitka voda, termalne i mineralne vode, hidroenergija, potencijali rijeka Stavnje i Triblje) • Značajni prirodni resursi (voda, šuma, rude) • Značajno prirodno naslijeđe koje ima raritetnu vrijednost (tresetna područja na Zvijezdi, izvor rijeke Stavnje, vodopad rijeke Očevice, pećina Ponikve, stare lipe u Očevju, Donjoj Borovici i Ivančevu, ponor rijeke Bukovice, prašumski prostor u slivu Mijakovske rijeke, itd.) • Kulturno-istorijsko naslijeđe – Vareš kao mitska pozornica • Potencijal za razvoj proizvodnje građevinskih materijala zasnovan na raspoloživim prirodnim resursima • Nacionalna i kulturna različitost • Blizina velikih potrošačkih centara • Postojanje strateških dokumenta u oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Decenijsko zaostajanje privrede i poljoprivrede u razvoju • Neuspješna privatizacija • Deindustrijalizacija općine • Nedovoljno izgrađena vertikalna integracija između primarne poljoprivrede i prerađivačke industrije, uslijed nedostatka prerađivačkog kapaciteta i skromnog asortimana finalnih proizvoda. • Usitnjeni posjedi sa niskim nivoom intenziteta. • Poljoprivreda je najčešće samo dodatno zanimanje, što usporava modernizaciju i tržišnu orijentaciju gospodarstva. • Nezadovoljavajući obrazovni i stručni nivo znanja proizvođača za bavljenje poljoprivredom kao biznisom • Nedovoljno izgrađena infrastruktura na selu • Mala sposobnost privrede da apsorbuje obrazovnu i stručnu radnu snagu

<p>društvenog razvoja (socijalna zaštita, mladi, bezbjednost)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljeni institucionalni kapaciteti i dobra saradnja ključnih aktera na lokalnom nivou u oblasti socijalne zaštite (Centar za socijalni rad; Mala škola, Pučka kuhinja, NVO, Crveni krst) • Izražen volonterski duh NVO sektora; volonterski rad i motivisanost stanovništva za unaprjeđenje zajednice u oblasti socijalne politike i kulture • Aktivna udruženja žena • Postojanje Pučke kuhinje za materijalno ugroženo stanovništvo • Udruženja građana i NVO sektor su pokretač kulture u općini • Tradicionalne kulturne manifestacije (umjetničke kolonija Borovica, kulturna manifestacije Vašerško leto) • Uključenost djece bez roditeljskog stanja u kreiranje kulturne ponude općine • Dostupnost primarne socijalne zaštite, motivisanost i stručnost zaposlenih u Domu zdravlja • Tradicija u metalnom sektoru • Važeći LEAP • Povoljni klimatski uslovi za korištenje sunčeve energije 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna financijska sredstva i nepostojanje odgovarajućih namjenskih fondova za razvoj privrede • Nepostojanje tradicije u oblasti privatnog sektora • Nizak nivo upotrebe informaciono – komunikacijskih tehnologija (ICT) i niska informatička i jezička pismenost • Nepovoljna i destimulativna poslovna klima za razvoj malih i srednjih poduzeća • Nedovoljno snažan financijski sektor da udovolji zahtjevima za kredite u poljoprivredi • Nedostatak sredstava općine za socijalne potrebe i nedovoljna financijska i tehnička podrška NVO-ima i CZS • Nedovoljno razvijeni kapaciteti općine i NVOa za apsorpciju sredstava iz međunarodnih i nacionalnih fondova • Nedovoljno iskorišteni postojeći kapaciteti nevladinog sektora u projekte socijalne zaštite • Nedostatak mehanizama za implementaciju strateških dokumenta u oblasti društvenog razvoja • Veliki odliv obrazovnog mladih ljudi i nizak nivo omladinskog aktivizma (nepostojanje omladinskih organizacija) • Nepostojanje van institucionalnih usluga u zajednici kojima bi se omogućilo jačanje njihovih kapaciteta i veća socijalna uključenost • Nedostupnost sekundarne zdravstvene zaštite i velika udaljenost od zdravstvenih centara • Nedovoljna iskorištenost postojećih infrastrukturnih kapaciteta od značaja za unaprjeđenje kulturne ponude i sportskih sadržaja uslijed nedostatka sredstava • Mali broj udruženja građana i NVO koje djeluju u oblasti zaštite okoliša • Zastarjela vodovodna i kanalizaciona infrastruktura i veliki gubici u vodovodnoj mreži • Veliki gubici u vodovodnoj mreži • Zastarjela postojeća dokumentacija za rekonstrukciju vodovodnog sistema • Neredovna kontrola vode u seoskim područjima • Nepostojanje adekvatnog rješenja odvoda otpadnih voda • Cestovna izoliranost • Divlje deponije • Nepostojanje ažurnih podataka o kvalitetu zraka, vode i zemljišta • Nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa • Regionalna sanitarna deponija za odlaganje komunalnog otpada Mošćanica dosta udaljena od općine, te se ne koristi • Prostorno planska dokumentacija još uvijek nije usvojena • Nepostojanje tehničkog znanja i iskustva u pripremi projekata • Općina nema pripremljene lokacije za investitore
---	--

	<p>(radna zona, industrijska zona, itd.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neuređenost vodova i korita rijeka • Nizak nivo ekološke svijesti • Nepovoljna prirodna konfiguracija terena • Nerazvijena infrastruktura na teritoriji cijele općine • Veliki broj nezaposlenih na teritoriji općine • Odljev stručnih kadrova i trend imigracije mladih • Velike količine jalovine i rudničkih voda zagađenih teškim metalima • Nedovoljno razvijena svijest građana o zaštiti okoliša • Područja zagađena minama • Zaštita od štetnog djelovanja voda parcijalna i nedovoljna za sigurnu odbranu od poplava • Nema prečišćavanja komunalnih otpadnih voda
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Postojeći zakonski propisi koji uređuju oblasti društvenog razvoja • Postojeće federalne i kantonalne strategije • Podrška viših nivoa vlasti • EU fondovi • Motiviranost i angažiranost građana za suradnju i učestvovanje u određenim aktivnostima • Konkurentna radna snaga • Prekvalifikacija i dokvalifikacija postojeće radne snage • Uključivanje dijaspore u razvojne projekte • Osnivanje općinske razvojne agencije • Izrada idejnog projekta glavnog gradskog kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda • Postojanje dobrog zakonodavstva iz oblasti zaštite okoliša • Postojanje fonda za zaštitu okoliša • KEAP Zeničko-dobojskog kantona u nacrtu • Postojanje zakona o javnom-privatnom partnerstvu • Potražnja turističkog tržišta za specifičnim granama turizma • Povezana potražnja za organski ili eko uzgojenim poljoprivrednim proizvodima • Međuopćinska i regionalna saradnja • Izgradnja malih zaštitnih brana na bujičnim vodotokovima i potocima • Međuopćinska i regionalna saradnja 	<ul style="list-style-type: none"> • Ne postojanje zakona o šumama • Klimatske promjene • Nedovoljno stimulatívna politika države u pogledu razvoja poduzeća • Nemogućnost dobijanja finansijskih sredstava pod povoljnim uvetima za pokretanje i osnivanje poduzeća • Nekontrolisana sječa i uništavanje šuma • Loša obrazovna politika (nadležnost kantona) • Otežano provođenje zakonskih propisa zbog nedostatka programa i sredstava za njihovu provedbu • Nepovoljna starosna struktura stanovništva i niska stopa nataliteta • Nedovoljna zainteresovanost viših nivoa vlasti za probleme općine, • Preusmjerenje sredstava za ekonomski oporavak u druge regije jugoistočne Evrope • Politička nestabilnost šireg prostora • Prirodni resursi u nadležnosti viših nivoa vlasti • Nerešeni imovinsko-pravni odnosi nekadašnjeg rudnika željezne rude

Strateški fokusi:

Izdvajanjem jedinstvenih konkurentskih prednosti i njihovim spajanjem sa vanjskim prilikama, s jedne strane, i povezivanjem slabosti i prijetnji, s druge strane, izvlače se odgovarajući fokusi na koje treba koncentrisati resurse u narednom strateškom periodu. Razvojni tim općine Vareš se opredijelio za sljedeće strateške fokuse:

1. Podrška i kreiranje uslova za razvoj malih i srednjih poduzeća i obrtništva

Situaciona analiza je pokazala da je prirodni priraštaj stanovnika u Varešu negativan. Analiza starosne strukture ukazuje na manje učešće mladih, a veće učešće starih u ukupnom broju stanovnika, u odnosu na federalni prosjek, kao i preovladavanje teže zapošljivih kategorija stanovništva. Imajući u vidu činjenice da se privreda općine Vareš zasniva na prerađivačkoj djelatnosti u kojoj je i najviše zaposlenih, te da općina ima pozitivan trgovinski bilans, strateška opredijeljenost općinske uprave je da stimulira privatni sektor za investiranje i izgradnju prerađivačkih kapaciteta, poboljša uslove za razvoj obrtništva, i olakša funkcionisanje sektoru malih i srednjih poduzeća provođenjem niza mjera koje bi pozitivno uticale na infrastrukturu, obrazovanost radne snage, kreiranje niza usluga od strane općine, i kreiranje sveukupno boljeg poslovnog okruženja.

2. Intenziviranje poljoprivredne proizvodnje

Ono što se može istaći kao potencijal općine Vareš svakako je razvoj poljoprivrede i ruralnog turizma, zbog izuzetnih prirodnih potencijala. Općina već provodi brojne projekte u oblasti razvoja poljoprivrede, ali je potrebno intenzivirati napore u oblasti povećanja prinosa i grla, ukрупnjavanju posjeda, jačanju zadruživanja i poboljšanju poljoprivredne infrastrukture. Jačanje poljoprivrede će direktno doprinijeti poboljšanju uslova za ostanak stanovništva na selu, što je itekako važno za održivi razvoj općine. Takođe, općina se opredjeljuje ka razvijanju ruralnog turizma, uvezivanjem seoskih smještajnih kapaciteta i prirodnih bogatstava u jedinstven turistički proizvod.

3. Iskorištavanje dostupnih prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije

Općina Vareš je izuzetno bogata prirodnim bogatstvima, rudama, šumama, visokim hidropotencijalom, kao i brojem sunčanih dana. Općina je odlučna u namjeri da iskoristi što više od dostupnih bogatstava, obezbjeđujući osnovu za dalju eksploataciju ruda, regulišući u svom domenu eksploataciju šume i sektor drvoprerađivačke, definisanju uslova za eksploataciju obnovljivih izvora energije, prije svega bogatstvo vodotoka, i podsticanje proizvodnje sunčeve energije.

4. Razvoj turističkih potencijala

I pored svih demografskih i infrastrukturnih poteškoća sa kojima se suočava općina Vareš općenito, pa tako i sektor turizma, pretpostavke za oživljavanje seoskog turizma su sve realnije, pa i u područjima u kojima prije rata taj vid turizma nije bio razvijen, a velike su mogućnosti i za razvoj vjerskog turizma, koje svakako treba istražiti. Postepeno se stvaraju i uslovi za valorizovanje turističke djelatnosti u Varešu i okolini putem markiranja, kategorizacije, konzervacije i revitalizacije kulturno-historijskih spomenika kojima obiluje općina Vareš i razvoj turizma je svakako jedan od najjačih potencijala za razvoj ovog kraja.

5. Poboljšanje kvaliteta života građana

Kvaliteta života građana ogleda se kako u zdravoj sredini tako i kvalitetnim javnim i društvenim uslugama koje život u općini Vareš čine ugodnijim. Strateška opredijeljenost općine je da preduzme sve neophodne mjere na očuvanju i zaštiti okoliša, te da postigne zadovoljstvo građana javnim uslugama i društvenim sadržajima.

IV.3. Vizija i strateški ciljevi razvoja

Dobra vizija ima vanjsku i unutarnju dimenziju, koje su međusobno usklađene. Vanjska dimenzija se izražava u vidu konkurentne pozicije koju lokalna zajednica namjerava zauzeti u svom okruženju.

Unutarnja dimenzija se izražava u vidu zajedničke perspektive lokalnih aktera o tome kakvu zajednicu namjeravaju graditi u narednom strateškom periodu.

Vizija općine Vareš temelji se na sljedećim vrijednostima:

- Poduzetna općina sa prepoznatljivim proizvodnim poslovanjem,
- Općina sa visokim iskorištenjem prirodnih potencijala,
- Općina sa razvijenom poljoprivredom i zadrugarstvom,
- Sredina poželjna za unosno poslovanje i investiranje,
- Sredina u kojoj mladi prepoznaju perspektivu razvoja,
- Sredina ujednačenog urbanog i ruralnog razvoja,
- Općina razvojno povezana sa susjednim lokalnim sredinama,
- Općina sa razvijenom jedinstvenom i prepoznatljivom turističkom ponudom,
- Ekološki osviještena sredina,
- Sredina sa prepoznatljivim kulturnim i sportskim identitetom.

Strateški ciljevi proizlaze iz vizije i strateških fokusa i predstavljaju prvu transformaciju i konkretizaciju vizije i fokusa. Strateški ciljevi predstavljaju glavne pravce dostizanja vizije i izražavaju krajnje rezultate koje namjeravamo postići do kraja planiranog perioda.

Strateški cilj 1: Stvoreni uslovi za razvoj MSP i obrtništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma

Općina Vareš suočena je sa teškim stanjem u ekonomiji, gdje prijeratna privreda oslonjena na rudarstvo, šumarstvo i drvoprerađivanje ne funkcioniše, a sektor malih i srednjih poduzeća nije dovoljno razvijen. Strateška je odluka općine da temelji svoj budući razvoj upravo na sektoru MSP i obrtnika, jačanju drvoprerađivačkih i rudarskih kapaciteta, intenziviranju poljoprivredne proizvodnje i, posebno, razvijanju izuzetno perspektivnog turizma i ruralnom razvoju.

Ključne pretpostavke za postizanje ovog cilja jesu izgradnja pozitivnog poslovnog ambijenta, izgradnja saobraćajne i komunalne infrastrukture, kao i jačanje kapaciteta lokalne samouprave, kako bi bolje funkcionisala kao servis razvoju privrede. Ulaganje u razvoj MSP, obrtnika i poljoprivrednih proizvođača podrazumijeva i set sistemskih mjera, uključujući različite poticaje, jačanje udruživanja i zajedničkog nastupanja na tržištu.

Za ostvarenje ovog strateškog cilja definirani su sljedeći indikatori:

- U toku posljednjih 5 godina implementacije strategije stopa povećanja broja zaposlenih za 10% veća u odnosu na stopu povećanja/promjene broja zaposlenih tokom 5 godina koje prethode implementaciji strategije.
- Do 2026. godine je došlo do povećanja BDP-a za 20% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine. prosječna bruto plata u općini uvećana je za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine došlo je do povećanja ukupnih prihoda u privredi za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine došlo je do povećanja iznosa investicijskih projekata na teritoriji općine za 50% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine je došlo do povećanja broja poduzeća na 1000 stanovnika za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine, povećan broj poljoprivrednih gazdinstava na 1000 stanovnika za 15% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine, došlo je do povećanja prihoda od poljoprivrede za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine godine je došlo do povećanja broja registriranih turističkih posjeta i noćenja za 85% u odnosu na 2016. godinu.

Strateški cilj 2: Društvena zajednica ugodnog življenja za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija

Općina Vareš shodno prikazanom stanju u ekonomiji, ima izražen problem sa staračkim stanovništvom koje je u velikoj mjeri materijalno ugroženo, dok je sve veći broj mladih koji zbog nemogućnosti pronalaženja zaposlenja i adekvatnih uslova života napuštaju ovu lokalnu zajednicu. Strateška je odluka da se kroz unaprjeđenje zdravstvene i socijalne zaštite, obezbjeđenje kvalitetnog i dostupnog obrazovanja usklađenog sa potrebama tržišta rada, osiguran pristup sportskim i kulturnim sadržajima, unaprjeđenje kapaciteta lokalne zajednice za smanjenje rizika od katastrofa i unaprjeđenje kapaciteta lokalne samouprave za saradnju sa privredom, civilnim sektorom i građanima, unaprijede uslovi života svih građana. Osnovni pravci strateškog razvoja ukazuju da su u ovim prioritarnim oblastima najpotrebniji projekti podizanja infrastrukturnih kapaciteta kroz opremanje objekata i nabavku opreme i unaprjeđenje i uvođenje novih usluga za potrebe stanovništva.

Za ostvarenje ovog strateškog cilja definirani su sljedeći indikatori:

- Do 2026. godine migracija građana iz općine smanjena za 20% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine broj korisnika zdravstvene zaštite/1000 stanovnika povećan za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine povećan broj korisnika socijalne zaštite/1000 stanovnika za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine 10% korisnika socijalne zaštite obuhvaćeno vaninstitucionalnim uslugama socijalne zaštite.
- Do 2026. godine broj građana koji učestvuju u sportskim i kulturnim manifestacijama i događajima uvećan za 20% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine smanjen prosječni iznos šteta na objektima od prirodnih i drugih opasnosti za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine smanjen broj lica kojima je direktno ugrožen život prirodnim i drugim opasnostima za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine uvećani prihodi budžeta za najmanje 10% kao posljedica uspostavljene saradnje sa predstavnicima dijaspore Vareša i udružena građana u realizaciji zajedničkih projekata u odnosu na 2016. godinu

Strateški cilj 3: Očuvani prirodni resursi, iskorišteni obnovljivi izvori energije i izgrađena ključna komunalna infrastruktura

U svrhu bolje zaštite, očuvanja i održivog iskorištenja prirodnih resursa, uz obavezno smanjenje štetnih uticaja na okoliš, strateško je opredjeljenje općine Vareš da usmjeri aktivnosti u narednom desetogodišnjem periodu ka očuvanju i zaštiti prirode i prirodnih bogatstava, izgradnji adekvatne komunalne infrastrukture, obezbjeđenju osnova za dalju eksploataciju ruda, vodeći računa o zaštiti okoliša, daljoj održivoj eksploataciji šumskih bogatstava, te ka većem korištenju obnovljivih izvora energije kojima je općina bogata (hidropotencijal i sunčeva energija), kao i povećanju stepena energetske efikasnosti i smanjenju zagađivanja u svim sferama života i privređivanja.

Za ostvarenje ovog strateškog cilja definirani su sljedeći indikatori:

- Do 2026. godine količina zahvaćene vode po glavi stanovnika smanjena za 10% u odnosu na 2016. godinu.
- Do 2026. godine 96% stanovništva priključeno na javnu vodovodnu mrežu.
- Do 2026. godine 80% stanovništva priključeno je na javnu kanalizacionu mrežu.
- Do 2026. godine 99% stanovništva pokriveno odvozom čvrstog otpada.
- Do 2026. godine najmanje 20% od ukupnih prikupljenih količina otpada se selektira.
- Do 2026. godine najmanje 18% površine Općine stavljeno pod određeni stepen zaštite po IUCN i kategorijama zaštite prema Zakonu o zaštiti prirode FBiH.
- U 2026. godine količine emitiranog CO₂/glavi stanovnika manje za minimalno 10% u odnosu na 2016. godinu.

V. SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI

V.1. Usklađenost, komplementarnost i međusobni uticaj sektorskih planova

Sektorski planovi općine Vareš su usklađeni, kako horizontalno – sa prostorno-planskom dokumentacijom i drugim postojećim sektorskim strategijama, tako i vertikalno, sa strateškim ciljevima kojima pripadaju. Razvojni tim općine Vareš mapirao je pripadajuće sektorske ciljeve za sva tri strateška cilja, vodeći računa i o njihovoj međusektorskoj povezanosti, usklađenosti i komplementarnosti.

Ostvarenjem sektorskih ciljeva **ekonomskog razvoja**, osiguraće se i direktan doprinos ostvarenju strateškog cilja „Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građenje svih životnih dobi i svih društvenih kategorija“. Investiranjem dodatnih sredstava u privredu od domaćih i stranih investitora (sektorski cilj 1 u dijelu ekonomskog razvoja) i stvaranje uslova za osnivanje, rast i razvoj MSP i poduzetništva (sektorski cilj 2, u okviru istog strateškog cilja) kreiraju se mogućnosti za nova zapošljavanja i poboljšanje sveukupnog životnog standarda svih građana Vareša. Osnivanje Jedinice za upravljanje razvojem (JURA) i jačanje javno-privatnog dijaloga, planirano u okviru istog cilja, je od ključnog značaja, jer se na taj način obezbjeđuje ne samo institucionalni okvir za sistematsko upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem i stvaranje povoljnog poslovnog okruženja, već i za koordiniranu podršku društvenom razvoju, uz uvažavanje principa zaštite okoliša.

Izgradnjom i rekonstrukcijom saobraćajne infrastrukture za poslovne subjekte, omogućit će se bolji protok ljudi, dobara i usluga, što direktno utiče na kvalitetniji ekonomski i društveni razvoj. Kroz različite poticaje, planirane za MSP i poljoprivredne proizvođače, razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje i jačanje konkurentnosti MSP, obrtnika i poljoprivrednih proizvođača (treći cilj u okviru sektora ekonomskog razvoja), poboljšat će se ekonomska sigurnost građana, podržat će se razvoj porodičnih gazdinstava i malog biznisa, posebno u ruralnim sredinama. Ovo može imati veliki uticaj na smanjenje migracije stanovništva, naročito ako se ima u vidu izrazito starenje vareške društvene zajednice i odlazak mladih tokom posljednjih decenija. Kao što su pokazali rezultati posljednjeg popisa, broja stanovnika Vareša je gotovo prepolovljen.

Na kraju, veliki potencijal Vareša ogleda se i u razvoju turizma, zasnovanom na korištenju izvanrednih prirodnih resursa, uz puno uvažavanje principa zaštite okoliša i podršku društvenom razvoju, kroz bolje angažovanje teško zapošljivih kategorija, uključujući žene i mlade u ruralnom području, kao i osobe sa invaliditetom.

U okviru **sektora društvenog razvoja**, stvaraju se uslovi za bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu i kvalitetnije formalno i neformalno obrazovanje, što doprinosi kako unaprjeđenju sveukupnog životnog standarda, tako i boljem poslovnom okruženju. Integrirani pristup razvoju ogleda se kroz direktnu povezanost sektorskog cilja 1 u okviru društvenog razvoja „Obezbijeđeno kvalitetno i dostupno obrazovanje usklađenog sa potrebama tržišta rada“ sa planiranim usklađivanjem obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, u okviru sektora ekonomskog razvoja. Obogaćivanjem kulturnih i sportskih sadržaja, planiranim u okviru trećeg sektorskog cilja društvenog razvoja, osigurava se i bolja turistička ponuda i stvaraju uslovi za veću ekonomsku korist od turizma.

U okviru sektora društvenog razvoja, posebna pažnja posvećena je i smanjenju rizika od prirodnih katastrofa (sektorski cilj 4), naročito poplava i klizišta, koja su u prethodnom periodu nanijela veliku ekonomsku štetu cjelokupnoj zajednici, što direktno povezuje ovaj cilj i sa druga dva sektorska cilja (ekonomski razvoj i sektor okoliša).

U okviru **sektora okoliša**, posebna pažnja posvećena je poboljšanju kvaliteta pružanja komunalnih usluga i unaprjeđenju komunalne infrastrukture. Rekonstrukcija vodovodne i kanalizacione mreže (sektorski cilj 1) i smanjenje rizika po okoliš i zdravlje ljudi kroz integrirano upravljanje otpadom (sektorski cilj 2), doprinosi boljem životnom standardu građana, ali i većoj mogućnosti za razvoj gospodarstva u urbanom i ruralnom području i privlačenje investicija.

Zaštita prirodnih resursa i unaprjeđenje zelenih javnih površina (sektorski cilj 4), osim što čini da Vareš bude zajednica ugodnog življenja za sve građane, značajno doprinosi i kreiranju boljih uslova za poslovanje i razvoj turizma.

Primjena mjera energetske efikasnosti u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama (sektorski cilj 4), osim što omogućava bolje uslove za obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, dugoročno će uticati na zaštitu okoliša kroz sve veće korištenje obnovljivih izvora energije, što će doprinijeti i značajnim ekonomskim uštedama.

Jedan od motiva koji prožima sva tri sektorska plana jeste osnaživanje i animacija građanske uključenosti, akcija i obrtništva, što kroz osnivanje udruženja civilnog društva, podršku suradnji udruženja, edukaciju građana i podizanje svijesti o zaštiti okoliša, i kroz niz projekata edukacije i ekonomskog osnaživanja građana iz ruralnih predjela.

Iz prethodnih primjera se može uočiti veza i međusobni uticaj, kao i sinergija sektorskih planova, koji zajedno treba da doprinesu razvoju općine Vareš u sva tri prepoznata strateška cilja: ekonomski razvoj, društveni razvoj i zaštita okoliša.

V.2. Plan lokalnog ekonomskog razvoja

Sektorski plan lokalnog ekonomskog razvoja općine Vareš izrađen je na osnovu rezultata socio-ekonomске analize, definisane vizije razvoja i strateških ciljeva kao i analize snaga, slabosti, prilika i prijetnji u sektoru ekonomije. U skladu sa definisanom vizijom i strateškim ciljevima ekonomski razvoj općine Vareš se temelji na investiranju dodatnih sredstava domaćih i stranih investitora u privredu, obezbjeđivanju uslova za osnivanje, rast i razvoj MSP i obrtništva, stvaranju povoljnih uslova za razvoj poljoprivredne proizvodnje i unaprjeđenju turističke ponude.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Značajni hidro potencijali (pitka voda, termalne i mineralne vode, hidroenergija, potencijali rijeke Stavnje i Tribije) • Značajni prirodni resursi (voda, šuma, rude) • Značajno prirodno naslijeđe koje ima raritetnu vrijednost (tresetna područja na Zvijezdi, izvor rijeke Stavnje, vodopad rijeke Očevice, pećina Ponikve, stare lipe u Očeviji, Donjoj Borovici i Ivančevu, ponor rijeke Bukovice, prašumski prostor u slivu Mijakovske rijeke, itd.) • Kulturno-historijsko naslijeđe – Vareš kao mitska pozornica • Potencijal za razvoj proizvodnje građevinskih materijala zasnovan na raspoloživim prirodnim resursima • Blizina velikih potrošačkih centara • Tradicija u metalnom sektoru • Važeći LEAP • Povoljni klimatski uslovi za korištenje sunčeve energije 	<ul style="list-style-type: none"> • Decenijsko zaostajanje privrede i poljoprivrede u razvoju • Neuspješna privatizacija • Deindustrijalizacija općine • Nedovoljno izgrađena vertikalna integracija između primarne poljoprivrede i prerađivačke industrije, uslijed nedostatka prerađivačkog kapaciteta i skromnog asortimana finalnih proizvoda • Usitnjeni posjedi sa niskim nivoom intenziteta • Poljoprivreda je najčešće samo dodatno zanimanje, što usporava modernizaciju i tržišnu orijentaciju gospodarstva • Nezadovoljavajući obrazovni i stručni nivo znanja proizvođača za bavljenje poljoprivredom kao biznisom • Nedovoljno izgrađena infrastruktura na selu • Mala sposobnost privrede da apsorbuje obrazovnu i stručnu radnu snagu • Nedovoljna finansijska sredstva i nepostojanje odgovarajućih namjenskih fondova za razvoj privrede • Nepostojanje tradicije u oblasti privatnog sektora • Nizak nivo upotrebe informaciono – komunikacijskih tehnologija (ICT) i niska informatička i jezička pismenost • Nepovoljna i destimulativna poslovna klima za razvoj malih i srednjih poduzeća • Nedovoljno snažan finansijski sektor da udovolji zahtjevima za kredite u poljoprivredi • Zastarjela vodovodna i kanalizaciona infrastruktura i veliki gubici u vodovodnoj mreži • Zastarjela postojeća dokumentacija za rekonstrukciju vodovodnog sistema • Cestovna izoliranost • Nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa • Prostorno planska dokumentacija još uvijek nije usvojena

	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje tehničkog znanja i iskustva u pripremi projekata • Općina nema pripremljene lokacije za investitore (radna zona, industrijska zona, itd.) • Nerazvijena infrastruktura na teritoriji cijele općine • Veliki broj nezaposlenih na teritoriji općine • Odljev stručnih kadrova i trend imigracije mladih • Područja zagađena minama
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Postojeće federalne i kantonalne strategije • Podrška viših nivoa vlasti • EU fondovi • Konkurentna radna snaga • Prekvalifikacija i dokvalifikacija postojeće radne snage • Uključivanje dijaspore u razvojne projekte • Osnivanje općinske razvojne agencije • Postojanje zakona o javnom-privatnom partnerstvu • Potražnja turističkog tržišta za specifičnim granama turizma • Povećana potražnja za organski ili eko uzgojenim poljoprivrednim proizvodima • Međuopćinska i regionalna saradnja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno stimulativna politika države u pogledu razvoja poduzeća • Nemogućnost dobijanja finansijskih sredstava pod povoljnim uslovima za pokretanje i osnivanje poduzeća • Loša obrazovna politika (nadležnost kantona) • Otežano provođenje zakonskih propisa zbog nedostatka programa i sredstava za njihovu provedbu • Nepovoljna starosna struktura stanovništva i niska stopa nataliteta • Nedovoljna zainteresovanost viših nivoa vlasti za probleme općine • Preusmjeravanje sredstava za ekonomski oporavak u druge regije jugoistočne Evrope • Politička nestabilnost šireg prostora • Prirodni resursi u nadležnosti viših nivoa vlasti • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi nekadašnjeg rudnika željezne rude

Kako bi se definisali sektorski fokusi, konkurentske prednosti se izdvajaju i povezuju se sa prilikama, a takođe se povezuju i slabosti i prijetnje. Za potrebe strateškog fokusiranja u okviru sektora ekonomskog razvoja su, pored povezivanja prednosti i prilika i slabosti i prijetnji, razmatrani i uzeti u obzir i strateški ciljevi koji su primarno usmjereni na oblast lokalnog ekonomskog razvoja. Razvojni tim općine Vareš definisao je sljedeće fokuse ekonomskog razvoja koji proističu iz strateškog cilja *Stvaranje uslova za razvoj MSP i obrtništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma:*

- Privlačenje domaćih i stranih investicija. Potrebno je investiranje dodatnih sredstava domaćih i stranih investitora u privredu do 2021. godine, jer u prethodnom razdoblju investicije nisu dostigle željenu razinu, a takođe u općini Vareš postoje brojne mogućnosti za investiranje privatnog sektora. Prije svega treba ojačati kapacitete za upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem i kreiranjem povoljnog poslovnog okruženja nizom mjera, a zatim i stvoriti uslove za privlačenje novih domaćih i stranih investicija u općinu Vareš. Neophodno je i izgraditi i rekonstruisati saobraćajnu infrastrukturu koja je od ključnog značaja za poslovne subjekte koji posluju ili planiraju da posluju na teritoriji općine Vareš.

- Razvoj malih i srednjih poduzeća i obrtništva kroz obezbjeđivanje uslova za osnivanje, rast i razvoj MSP i obrtništva do 2021. godine unaprjeđenjem rada i jačanjem lokalne privrede, a prije svega malih i srednjih poduzeća. Poticajnim i drugim mjerama treba podstaći razvoj obrtništva, odnosno malih i srednjih poduzeća zbog toga što ona predstavljaju temelj lokalne ekonomije, pa se samim tim i razvoj čitave općine temelji na rastu obrtništva, odnosno MSP.
- Razvoj poljoprivrede kroz stvaranje povoljnih uslova za razvoj poljoprivredne proizvodnje do 2021. godine. Općina Vareš će unaprijediti primarnu poljoprivrednu proizvodnju i pružiti podršku i usluge poljoprivrednim proizvođačima u cilju jačanja njihove konkurentnosti na tržištu i na taj način će se pokušati da se barem neke od brojnih pogodnosti za rast poljoprivrede koje postoje na teritoriji općine Vareš iskoriste.
- Razvoj turizma kroz unaprjeđenje turističke ponude do 2021. godine. Potrebno je uspostaviti organizacioni okvir za razvoj turizma i marketinga, unaprijediti turističku infrastrukturu i razviti seoski turizam kako bi cjelokupna tursitička ponuda općine Vareš bila na boljem nivou. Općina Vareš pruža brojne mogućnosti za razvoj turizma, ali su one neiskorištene pa s toga postoji i velika šansa za unaprjeđenje turističke ponude i infrastrukture na teritoriji općine Vareš.

V.2.1. Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima

Sektorski cilj	Očekivani ishod	Indikator
Sektorski cilj 1.1. Investirana dodatna sredstva u privredu od domaćih i stranih investitora do 2021 godine.	<ul style="list-style-type: none"> □ Ishod 1: Do 2021. godine realizirano najmanje 2.000.000 KM stranih i domaćih investicija u privredi na području općine. □ Ishod 2: Do 2021. godine dobiven BFC standard i općina je pozicionirana kao povoljno poslovno okruženje. □ Ishod 3: Do 2021. godine privučene najmanje 2 domaće ili strane direktne investicije. 	<ul style="list-style-type: none"> □ Iznos uložениh domaćih investicija u KM; □ Iznos uložениh stranih investicija u KM; □ Broj uložениh domaćih investicija; □ Broj uložениh stranih investicija; □ BFC SEE certifikat.
Sektorski cilj 1.2. Obezbijedeni uslovi za osnivanje, rast i razvoj MSP i obrtništva do 2021. godine.	<ul style="list-style-type: none"> □ Ishod 1: Do 2021. godine osnovano najmanje 10 novih MSP. □ Ishod 2: Do 2021. godine osnovano najmanje 15 novih obrtničkih radnji. □ Ishod 3: Do 2021. godine, najmanje 5 postojećih MSP i obrtnika proširilo poslovanje, putem 	<ul style="list-style-type: none"> □ Broj MSP; □ Broj obrtnika; □ Broj MSP i obrtnika koji su imali dodatne investicije u poslovanje (na osnovu godišnje ankete); □ Broj poduzeća sa porastom broja uposlenih po godinama; □ Broj novouposlenih u privatnom sektoru.

	<p>uvođenja novih tehnologija, proizvoda, proizvodnih standarda i standarda kvaliteta i proširenja tržišta.</p> <p>☐ Ishod 4: Do 2021. godine najmanje 10 postojećih MSP i obrtnika omogućilo novo zapošljavanje.</p> <p>☐ Ishod 5: Do 2021. godine povećan izvoz za 5% u odnosu na 2016. godinu.</p>	
<p>Sektorski cilj 1.3. Stvoreni povoljni uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje do 2021.godine.</p>	<p>☐ Ishod 1: Do 2021. godine ukupni prihodi od plasmana poljoprivrednih proizvoda na domaćem i stranom tržištu povećani za 15% u odnosu na 2016. godinu</p> <p>☐ Ishod 2: Do 2021. godine povećani ukupni prinosi od najviše uzgajanih poljoprivrednih kultura za 5%.</p> <p>☐ Ishod 3: Do 2021. godine, povećan broj poljoprivrednih gazdinstava na 1000 stanovnika za 20% u odnosu na 2016. godinu.</p>	<p>☐ Prihodi od poljoprivrede.</p>
<p>Sektorski cilj 1.4. Unaprjeđena turistička ponuda do 2021. godine.</p>	<p>☐ Ishod 1: Do 2021. godine povećani prihodi od turizma za najmanje 30% u odnosu na 2016. godinu.</p>	<p>☐ Prihodi od turizma;</p> <p>☐ Broj domaćih i stranih posjetilaca.</p>

V.2.2. Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi ekonomskog razvoja temelje se na dokumentima strategija, planova i zakona sa viših nivoa. Ciljevi ekonomskog razvoja u skladu su sa sljedećim ciljevima sa viših nivoa vlasti:

1. Prvi ekonomski cilj u skladu je sa Srednjoročnim planom rada 2017 – 2019. godine Agencije za unapređenje stranih investicija u Bosnu i Hercegovinu (FIPA), a pored toga usklađen je i sa Strategijom razvoja BiH u dijelu koji se odnosi na zapošljavanje, razvoj malih i srednjih poduzeća i stvaranje novih radnih mjesta.

2. Drugi ekonomski cilj usklađen je sa Strategijom razvoja BiH u okviru strateškog cilja koji se odnosi na zapošljavanje, a koji predviđa razvoj malih i srednjih poduzeća i otvaranje novih radnih mjesta kroz: razvoj instrumenata finansijske podrške razvoju MSP, osiguravanje finansijske podrške osnivanju MSP, te podsticanje razvoja inkubatora. Ovaj cilj je usaglašen i sa Strategijom razvoja FBiH za period 2010. do 2020 godine, koja u okviru jačanja konkurentnosti predviđa: poboljšavanje poslovne okoline; modernizaciju i standardizaciju poslovanja; unaprjeđenje javno-privatnog partnerstva; suradnja univerziteta i privrede; rekonstrukciju Razvojne banke (otvaranje novih kreditnih linija za MSP i farmere). Između ostalog, strateški dokument Federacije ističe potrebu da se u Federaciji Bosne i Hercegovine razvijaju i podržavaju lokalne razvojne agencije, poduzetnički centri, poduzetnički inkubatori, tehnološki parkovi i male poslovne zone. Plan ekonomskog razvoja, odnosno drugi cilj ekonomskog razvoja, općine Vareš usklađen je i sa strateškim dokumentom „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i sa odredbama Zakona o poticanju razvoja male privrede, što pruža mogućnosti osiguravanja finansijskih sredstava za implementaciju projekata u okviru drugog cilja ekonomskog razvoja općine Vareš.
3. Treći ekonomski cilj takođe je u skladu sa Strategijom razvoja BiH, odnosno sa strateškim ciljem koji ističe potrebu daljeg razvoja poljoprivrede kao i modernizacije poljoprivredne proizvodnje radi povećanje njene efikasnosti, konkurentnosti i koncepta održivog razvoja ruralnog područja. U okviru ovog cilja se navodi i potreba poboljšanja konkurentnosti u proizvodnji, preradi i trgovini uz podizanje nivoa kvaliteta i sigurnosti domaćih proizvoda kroz: investicije u poljoprivredna gazdinstva i investicije u modernizaciju postojećih i izgradnju novih kapaciteta za preradu i doradu poljoprivrednih proizvoda; uređenje poljoprivrednog zemljišta; uspostavljanje i unaprjeđenje suradnje u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda; podršku za uvođenje sistema kontrole i kvaliteta i podršku organizacijama poljoprivrednih proizvođača.
4. Četvrti ekonomski cilj u skladu je sa smjernicama, odnosno ciljevima Federalne Strategije razvoja turizma koji obuhvataju ekonomske i socio-kulturne ciljeve, te zaštitu okoliša.

V.2.3. Inicijative međuopćinske saradnje

U oblasti ekonomskog razvoja postoje brojne mogućnosti za ostvarivanje međuopćinske saradnje na polju teritorijalnog marketinga u cilju zajedničke promocije investicionih i turističkih potencijala. Mogućnosti se ogledaju u intenziviranju saradnje sa regionalnim razvojnim agencijama (REZ Zenica, SERDA Sarajevo), kao i susjednim općinama sa sličnim razvojnim potencijalima. Korisno bi bilo da se razmotre već postojeći modeli međuopćinske saradnje, kao na primjer Business Excellence Region (BEAR) – Tešanj -Teslić – Žepče (usmjeren na zajedničko privlačenje investicija), međuopćinska saradnja na polju turizma koju razvijaju općine Konjic, Jablanica i Prozor Rama ili u oblasti poljoprivrede (npr., *Sava Garden* – Gradiška, Kozarska Dubica, Laktaši i Srbac), U tom smislu, u narednom periodu je potrebno ostvariti saradnju sa ovim grupama općina, u cilju razvoja sličnog modela sa susjednim općinama (Kakanj, Breza, Ilijaš, Visoko, itd.)

Međuopćinsku saradnju je moguće razvijati i u oblasti unaprjeđenja poslovnog okruženja, kroz predlaganje zajedničkih inicijativa, dobijenih putem javno-privatnog dijaloga, za izmjene i dopune zakona i propisa koji se odnose na razvoj MSP i obrtništva. Takođe će biti veoma korisno da se razmotre i primjene postojeći modeli javno-privatnog dijaloga (npr. Vijeće za konkurentnost u Konjicu, Savjet za ekonomski razvoj u Tešnju ili Lokalni ekonomski forum u Žepču).

Razmjena iskustava i saradnja moguća je i u cilju preslikavanja funkcionalnih modela udruživanja MSP i obrtnika, kao i poljoprivrednih proizvođača, naročito u smislu dobre saradnje lokalne uprave i tih udruženja, kao što je na primjer sistemska podrška Udruženju MSP i Savezu poljoprivrednih proizvođača od strane razvojne agencije *Prvi korak* u Konjicu.

S obzirom na potrebu za usklađivanjem obrazovnih programa i tržišta rada sa iskazanim potrebama privatnog sektora za radnom snagom, pored redovnog obrazovanja u srednjim stručnim školama, potrebno je razvijati i mehanizme neformalnog obrazovanja, koji su skupi i kompleksni, te ih je nemoguće razvijati na općinskom nivou. Zbog toga je kreiranje zajedničkog sistema za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju radne snage, u koji bi bilo moguće uključiti više susjednih općina vredno razmotriti u narednih pet do deset godina.

Međuopćinsku saradnju, takođe, treba njegovati u oblasti izgradnje saobraćajne infrastrukture radi boljeg povezivanja susjednih općina i obezbjeđivanja kvalitetnijeg protoka ljudi, dobara i usluga.

Identificirane oblasti za međuopćinsku saradnju obuhvataju:

1. Teritorijalni marketing u cilju privlačenja investicija;
2. Razmjena znanja i iskustava sa drugim JLS u cilju unaprjeđenja kapaciteta za lokalni ekonomski razvoj;
3. Provođenje zajedničkih inicijativa za izmjenu i unaprjeđenje propisa koji utiču na povoljnost poslovnog okruženja;
4. Uspostavljanje međuopćinske saradnje u oblasti turizma i poljoprivrede;
5. Razvoj međuopćinskih mehanizama za unaprjeđenje radne snage;
6. Zajedničko ulaganje u saobraćajnu infrastrukturu u cilju boljeg protoka ljudi, dobara i usluga.

V.2.4. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana ekonomskog razvoja općine Vareš definirano je 79 projekata i mjera grupisanih u 10 programa:

PROGRAM	MJERA/PROJEKAT
PROGRAM 1.1.1. JAČANJE KAPACITETA ZA UPRAVLJANJE LOKALNIM EKONOMSKIM RAZVOJEM I KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG OKRUŽENJA	P.1.1.1.1. Osnivanje jedinice za upravljanje razvojem (i u okviru nje, poslova koji se odnose na LER)
	P.1.1.1.2. Osnivanje Centra za investitore
	P.1.1.1.3. Uvođenje BFC SEE standarda
	P.1.1.1.4. Unapređenje sadržaja i uspostavljanje općinske web stranice na engleskom jeziku
	M.1.1.1.5. Obuka zaposlenih na poslovima LER-a
	M.1.1.1.6. Uspostavljanje baze podataka u okviru Jedinice za upravljanje razvojem
	M.1.1.1.7. Unaprjeđenje sistema informisanja građana o razvojnim pitanjima
	M.1.1.1.8. Uspostavljanje i vođenje javno-privatnog dijaloga (JPD)
	P.1.1.1.9. Usvajanje Plana kapitalnih investicija

	M.1.1.1.10. Mapiranje gospodarskih sektora sa potencijalima za razvoj i održavanje redovnih sektorskih sastanaka
PROGRAM 1.1.2. STVARANJE USLOVA ZA PRIVLAČENJE NOVIH INVESTICIJA	P.1.1.2.1. Promocija poslovnih zona Šijakovo, Prnjavor i Kram
	P.1.1.2.2. Detaljno mapiranje i popisivanje svih <i>brownfiled</i> lokacija
	P.1.1.2.3. Izrada Urbanističkog plana za gradsko područje općine Vareš
	P.1.1.2.4. Izrada Plana za upravljanje općinskom imovinom
	P.1.1.2.5. Povezivanje sa dijasporom i kreiranje baze podataka o potencijalnim investitorima iz dijaspore
	P.1.1.2.6. Priprema marketing i promotivnog materijala (Investirajte u Vareš / Invest in Vareš)
PROGRAM 1.1.3. IZGRADNJA I REKONSTRUKCIJA SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE ZA POSLOVNE SUBJEKTE	P 1.1.3.1. Rekonstrukcija lokalnog puta Podtisoenci – Bijelo Borje – Stupni Do
	P 1.1.3.2. Rekonstrukcija puta Vareš – Strica – Zaruđe
	P 1.1.3.3. Rekonstrukcija puta Lovački dom – Očevija (II faza)
	P.1.1.3.4. Završetak rekonstrukcije lokalnog puta Pajtov Han - Budoželje
	P.1.1.3.5. Stvaranje uslova za revitalizaciju transporta - vraćanje pruge na relaciji Vareš – Sarajevo u funkciju
	P.1.1.3.6. Provođenje javnog poziva za uređenje urbane javne infrastrukture od strane privatnog sektora
	P.1.1.3.7. Rekonstrukcija puta Planinica - Perun
PROGRAM 1.2.1. UNAPREĐENJE RADA I JAČANJE LOKALNOG MSP SEKTORA	P.1.2.1.1. Izrada sektorske studije za oblast drvoprerade
	P. 1.2.1.2. Unapređenje usluga za privatni sektor
	P.1.2.1.3. Uspostavljanje baze podataka o MSP i obrtnicima
	M.1.2.1.4. Jačanje Udruženja MSP i obrtnika
	M.1.2.1.5. Uspostavljanje sistema za edukaciju za MSP i obrtnike
	M.1.2.1.6. Podrška učešću na gospodarskim sajmovima u zemlji i inostranstvu
	M.1.2.1.7. Uklanjanje administrativnih barijera za rad MSP i obrtnika
	P.1.2.1.8. Formiranje i redovno ažuriranje internet stranice za MSP i obrtništvo
	P.1.2.1.9. Anketiranje MSP i obrtnika
	P.1.2.1.10. Podrška razvoju MSP i obrtnika u oblasti građevinarstva
PROGRAM 1.2.2. POTICAJNE I DRUGE MJERE ZA MSP I OBRRTNIŠTVO	M.1.2.2.1. Priprema Programa poticaja za MSP i obrtništvo
	M.1.2.2.2. Definisane i primjena poticajnih mjera za zapošljavanje

	M.1.2.2.3. Definisanje i primjena poticajnih mjera za inovativne djelatnosti
	M.1.2.2.4. Usklađivanje obrazovnog programa sa potrebama privatnog sektora za zapošljavanjem
PROGRAM 1.3.1. UNAPREĐENJE PRIMARNE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE	P.1.3.1.1. Priprema godišnjih akcionih planova za razvoj poljoprivrede, na osnovu Strategije razvoja poljoprivrede
	P.1.3.1.2. Podrška formiranju udruženja poljoprivrednih proizvođača
	P.1.3.1.3. Povećanje proizvodnje malina
	P.1.3.1.4. Podrška investiranju u izgradnju objekta za otkup i skladištenje voća i povrća
	P.1.3.1.5. Analiza lanca vrijednosti za bobičasto i jagodičasto voće
	P.1.3.1.6. Analiza potencijala za prikupljanje, otkup i preradu ljekovitog bilja
	P.1.3.1.7. Analiza potencijala za prikupljanje i otkup gljiva i drugih šumskih plodova
	P.1.3.1.8. Analiza potencijala za uzgoj sitne stoke
	P.1.3.1.9. Unapređenje pasminskog sastava goveda
	P.1.3.1.10. Unapređenje uslova za otkup mlijeka
	P.1.3.1.11. Podrška investiranju u skladišne i rashladne kapacitete za voće i povrće, gljive i ljekovito bilje
	P.1.3.1.12. Unapređenje proizvodnje meda
	P.1.3.1.13. Povećanje broja peradi
	P.1.3.1.14. Podrška uzgoju ovaca i koza
PROGRAM 1.3.2. PODRŠKA I USLUGE ZA POLJOPRIVREDNE PROIZVOĐAČE U CILJU JAČANJA KONKURENTNOSTI	P.1.3.2.1. Rekonstrukcija lokalnih puteva u MZ Striježevo, Kokošćići, Očevija, Ligatići, Ravne, Zubeta, Pogar, Sjenekos, Daštansko, Brgule, Duboštica, Dabravine, Kadarići, Pobrln Han, Semizova Ponikva
	M.1.3.2.2. Anketiranje poljoprivrednih proizvođača na godišnjem nivou
	P.1.3.2.3. Ponovno uvođenje politike i programa poticaja u oblasti poljoprivrede
	M.1.3.2.4. Edukacija poljoprivrednih proizvođača vezano za trenutne aktivnosti u poljoprivredi
	M.1.3.2.5. Unaprjeđenje savjetodavnih usluga za poljoprivredne proizvođače
	M.1.3.2.6. Podrška učešću na poljoprivrednim sajmovima
	M.1.3.2.7. Poticanje registracije poljoprivrednih gazdinstava
	P.1.3.2.8. Promocija ulaganja u poljoprivredu
PROGRAM 1.4.1. USPOSTAVLJANJE ORGANIZACIONOG OKVIRA ZA RAZVOJ TURIZMA I MARKETING	P.1.4.1.1. Osnivanje turističkog ureda
	P.1.4.1.2. Edukacija turističkih vodiča
	P.1.4.1.3. Promocija turističke ponude općine Vareš preko različitih medijskih servisa
	P.1.4.1.4. Izrada web stranice za promociju turističkih potencijala

	P.1.4.1.5. Izrađena analiza trenutnog stanja smještajnih kapaciteta i kategorizacija objekata
	P.1.4.1.6. Obnavljanje i ponovno puštanje u rad Turističkog info-centra
	P.1.4.1.7. Priprema kalendara značajnih datuma i manifestacija u Varešu
	P.1.4.1.8. Uspostavljanje baze podataka o turizmu
PROGRAM 1.4.2. UNAPREĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE	P.1.4.2.1. Održavanje postojeće i unaprjeđenje turističke signalizacije na području općine
	P.1.4.2.2. Rekonstrukcija postojećeg sanitarnog čvora na lokalitetu Bobovac
	P.1.4.2.3. Podrška u rekonstrukciji i adaptaciji planinarskih domova na rutama biciklističkih staza na planini Zvijezda
	P.1.4.2.4. Usvajanje idejnog rješenja i izrada projekta za rekreativni objekat na izvorištu Tople Vode na lokalitetu Očevija
	P.1.4.2.5. Markiranje i uređenje staza za pješaćenje na rutama E6 i E12
PROGRAM 1.4.3. RAZVOJ SEOSKOG TURIZMA	P.1.4.3.1. Edukacija stanovništva o pozitivnim efektima turističke djelatnosti na selu
	P.1.4.3.2. Priprema Programa za oživljavanje seoskih domaćinstava
	P.1.4.3.3. Definiranje Programa poticaja za razvoj seoskog turizma
	P.1.4.3.4. Uspostavljanje oglednog seoskog domaćinstva sa turističkim sadržajima
	P.1.4.3.5. Razvoj ugostiteljstva u ruralnim područjima.
	P.1.4.3.6. Konzervacija i revitalizacija značajnih vjerskih objekata u svrhu razvoja turizma
	P.1.4.3.7. Izrada Studije o potencijalima Vareša kao vazdušne banje

Ukupna očekivana ulaganja za realizaciju **sektorskog plana ekonomskog razvoja** su: **2.722.700 KM.**

V.3. Plan društvenog razvoja

Sektorski plan društvenog razvoja općine Vareš se izrađuje na osnovu rezultata socio-ekonomske analize, definisane vizije razvoja i strateških ciljeva kao i analize stanja, slabosti, prilika i prijetnji u oblasti društvenog razvoja. Na osnovu utvrđene vizije i strateških ciljeva evidentno je da se problemi u oblasti društvenog razvoja rješavaju kroz unapređenje infrastrukture i opremljenosti postojećih javnih institucija, unapređenje usluga u oblasti društvenog razvoja, kroz proces uključivanja građana u rad lokalne samouprave i podizanje kapaciteta civilnog sektora, kao i kroz kreiranje boljih uslova za unapređenje položaja mladih.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Kulturno-historijsko naslijeđe – Vareš kao mitska pozornica • Nacionalna i kulturna različitost • Uspostavljeni institucionalni kapaciteti i dobra saradnja ključnih aktera na lokalnom nivou u oblasti socijalne zaštite (Centar za socijalni rad; Mala škola, Pučka kuhinja, NVO, Crveni krst) • Izražen volonterski duh NVO sektora; volonterski rad i motivisanost stanovništva za unapređenje zajednice u oblasti socijalne politike i kulture • Aktivna udruženja žena • Postojanje Pučke kuhinje za materijalno ugroženo stanovništvo • Udruženja građana i NVO sektor su pokretač kulture u općini • Tradicionalne kulturne manifestacije (umjetničke kolonija Borovica, kulturna manifestacije Vareško ljeto) • Uključenost djece bez roditeljskog stanja u kreiranje kulturne ponude općine • Dostupnost primarne socijalne zaštite, motivisanost i stručnost zaposlenih u Domu zdravlja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak sredstava općine za socijalne potrebe i nedovoljna finansijska i tehnička podrška NVO-ima i CZS • Nedovoljno razvijeni kapaciteti općine i NVOa za apsorpciju sredstava iz međunarodnih i nacionalnih fondova • Nedovoljno iskorišteni postojeći kapaciteti nevladinog sektora u projekte socijalne zaštite • Nedostatak mehanizama za implementaciju strateških dokumenta u oblasti društvenog razvoja • Veliki odliv obrazovnih mladih ljudi i nizak nivo omladinskog aktivizma (nepostojanje omladinskih organizacija) • Nepostojanje vaninstitucionalnih usluga u zajednici kojima bi se omogućilo jačanje njihovih kapaciteta i veća socijalna uključenost • Nedostupnost sekundarne zdravstvene zaštite i velika udaljenost od zdravstvenih centara • Nedovoljna iskorištenost postojećih infrastrukturnih kapaciteta od značaja za unapređenje kulturne ponude i sportskih sadržaja uslijed nedostatka sredstava • Mali broj udruženja građana i NVO koje • Odljev stručnih kadrova i trend imigracije mladih • Nedostatak novčanih sredstava za opremanje kabineta, učionica i nabavku osnovnih učila i pribora • Neusklađenost srednjoškolskog obrazovnog sistema sa prioritetima općine • Nedovoljna uključenost mladih u vannastavne aktivnosti, volonterski i društveno korisni rad. • Postojanje minskih područja na teritoriji općine • Izostanak efikasne inspekcijske kontrole, • Nizak nivo informisanja građana o posljedicama nekontrolisane sječe šuma i otklanjanja otpada.

	<ul style="list-style-type: none"> • Neriješen problem regulisanja voda na području gdje su geološke formacije stijenskog materijala dosta nepovoljne.
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Postojeći zakonski propisi koji uređuju oblasti društvenog razvoja • Postojeće federalne i kantonalne strategije • Podrška viših nivoa vlasti • EU fondovi • Motiviranost i angažiranost građana za suradnju i učestvovanje u određenim aktivnostima • Uključivanje dijaspeore u razvojne projekte 	<ul style="list-style-type: none"> • Loša obrazovna politika (nadležnost kantona) • Otežano provođenje zakonskih propisa zbog nedostatka programa i sredstava za njihovu provedbu • Nepovoljna starosna struktura stanovništva i niska stopa nataliteta • Nedovoljna zainteresovanost viših nivoa vlasti za probleme općine,

Na osnovu izvršenih analiza, utvrđeno je da su ključne promjene i poboljšanja potrebna u smislu 1) razvoja infrastrukture u obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i sportskim institucijama, 2) unapređenja postojećih i uvođenja novih usluga socijalne zaštite i 3) kreiranja dodatnih mehanizama za uključivanje civilnog društva i mladih u razvoj društvene zajednice.

U skladu sa ovim nalazima, Razvojni tim općine Vareš identifikovao je sljedeće fokuse u oblasti društvenog razvoja:

1. **Podizanje kapaciteta javnih ustanova kroz infrastrukturno unapređenje i opremanje postojećih objekata.** Institucijama koje djeluju u oblasti društvenog razvoja potrebna je bolja infrastrukturna opremljenost. Ova potreba je naročito naglašena kod obrazovnih institucija, posebice kada su u pitanju područne škole, kao i terenske ambulante. Bolja opremljenost objekata potrebna je za većinu objekata u oblasti obrazovanja. Potrebna je rekonstrukcija objekata u oblasti kulture i sporta, prije svega stavljanje u funkciju Radničkog doma i izgradnja sportskih objekata i terena, što će doprinijeti kako kvalitetu života građana, a tako i razvoju sadržaja za potencijalne posjetioce Vareša
2. **Unapređenje kvaliteta pružanja usluga u oblasti društvenog razvoja** (lokalna samouprava, obrazovanje, socijalna i zdravstvena zaštita, bezbjednost, sportski i kulturni sadržaji). Kvalitet pružanja usluga se ogleda u obezbjeđivanju boljih uslova za formalno i neformalno obrazovanje, obezbjeđivanju pristupa kulturnim i sportskim sadržajima, uspostavljanju novih usluga i poboljšavanju postojećih usluga u oblasti socijalne zaštite, uključivanju civilnog sektora u oblast socijalne zaštite, unapređenju rada lokalne samouprave i pobošljavanju uslova života kroz preventivno djelovanje protiv prirodnih nepogoda, sanaciju ugroženih područja i podizanju znanja u oblasti reagovanja u vanrednim situacijama.
3. **Aktivno uključivanje građana u rad lokalne samouprave kroz unaprjeđenje rada i održivosti civilnog sektora i poboljšanje uslova života mladih u općini.** Podizanje kapaciteta civilnog sektora ima za cilj obezbjeđivanje održivosti organizacija kroz pronalaženje dodatnih izvora financiranja van lokalne samouprave, kao i stvaranje uslova za razvoj omladinskih organizacija i bolji život mladih kroz dostupnije neformalno

obrazovanje, kvalitetnije kulturne i sportske sadržaje, zapošljavanje, volontiranje i uključivanje u rad civilnog sektora. Uključivanje civilnog sektora u rad javnog sektora ima i za cilj preuzimanje bitne uloge u procesu vaninstitucionalnog pružanja usluga u oblasti socijalne zaštite.

V.3.1. Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima

Sektorski cilj	Očekivani ishod	Indikator
Sektorski cilj 2.1. Obezbijedeno kvalitetno i dostupno obrazovanje usklađenog sa potrebama tržišta rada	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do 2021. godine povećan obuhvat djece predškolskim obrazovanjem za 50% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do 2021. god 100% djece predškolskog uzrasta obuhvaćeno programom obaveznog predškolskog obrazovanja. ☐ Ishod 3: Do 2021. godine povećan obuhvat djece sa smetnjama u razvoju i djece sa invaliditetom programom osnovnog obrazovanja 50 %. ☐ Ishod 4: Do kraja 2021. godine uspjeh učenika osnovnih škola poboljšan za 50% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 5: Do kraja 2021. godine povećan broj učenika srednje škole u Varešu za 20% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 6: Do kraja 2021. godine nezaposlenost smanjena za 15% u odnosu na 2016. godinu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Broj djece predškolskog uzrasta obuhvaćenih predškolskim obrazovanjem i vaspitanjem; ☐ Broj djece predškolskog uzrasta obuhvaćenih programom obaveznog predškolskog obrazovanja i vaspitanja; ☐ Broj učenika osnovnih škola; ☐ Broj učenika srednje škole; ☐ Broj nezaposlenih; ☐ Broj građana uključenih u sportske klubove; ☐ Broj građana/posjetilaca sportskih i kulturnih manifestacija.

<p>Sektorski cilj 2.2. Unaprijeđena zdravstvena i socijalna zaštita do 2026. godine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do 2021. godine broj obrađenih zahtjeva za pomoć Centra za socijalni rad uvećan za 20% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj korisnika socijalne zaštite koji koriste vaninstitucionalne usluge u zajednici za 20% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 3: Najmanje 75% ruralnog stanovništva opštine obuhvaćeno zdravstvenim uslugama. ☐ Ishod 4: Povećana energetska efikasnost Doma zdravlja za najmanje 15% u odnosu na 2016. godinu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Broj obrađenih zahtjeva za pomoć Centra za socijalni rad; ☐ Broj korisnika vaninstitucionalnih mjera socijalne zaštite; ☐ Broj lica obuhvaćenih uslugama mobilnog medicinskog tima; ☐ Iznos budžetskih sredstava DZ za materijalne troškove.
<p>Sektorski cilj 2.3. Osiguran pristup sportskim i kulturnim sadržajima</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do 2021. god. povećan broj sportskih sadržaja za 50% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj kulturnih sadržaja za 50% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 3: Do 2021. godine povećan broj korisnika sportskih aktivnosti za najmanje 30% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 4: Do 2021. godine povećan broj građana uključenih u društvene i kulturne aktivnosti za najmanje 25% u odnosu na 2016. godinu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Broj sportskih sadržaja; ☐ Broj kulturnih sadržaja; ☐ Broj korisnika sportskih aktivnosti; ☐ Broj korisnika društvenih i sportskih aktivnosti

<p>Sektorski cilj 2.4. Unaprijeđeni kapaciteti lokalne zajednice za smanjenje rizika od katastrofa</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: U periodu 2017-2021. godine smanjen iznos šteta u privredi, infrastrukturi, javnim i privatnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti u odnosu na štete u periodu 2011-2015. godine za 10% ☐ Ishod 2: U periodu od 2018 do 2021 .godine smanjen prosječan broj stradalih i povrijeđenih osoba od prirodnih i drugih opasnosti u odnosu na 2016. godinu za 10% 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Prosječni iznos šteta u privredi od prirodnih i drugih opasnosti; ☐ Prosječni iznos šteta na javnoj infrastrukturi i javnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti; ☐ Prosječni iznos šteta na stambenim i privatnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti; ☐ Broj stradalih od prirodnih i drugih opasnosti; ☐ Broj povrijeđenih od prirodnih i drugih opasnosti.
<p>Sektorski cilj 2.5. Unaprijeđeni kapaciteti lokalne samouprave za saradnju sa privredom, civilnim sektorom i građanima do 2021. godine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do kraja 2021. godine broj građana koji su ostvarili svoja prava garantovana postojećim zakonima povećan za 50% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do kraja 2021. godine povećan broj investicija u opštinu za 30%. ☐ Ishod 3: Do kraja 2021. godine povećana apsorpcija sredstva obezbijedenih iz kantonalnih i međunarodnih izvora za 20% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 4: Do 2021. godine uvećani prihodi budžeta za najmanje 10% kao posljedica uspostavljene saradnje sa predstavnicima dijaspore Vareša. ☐ Ishod 5: Do 2021. godine smanjene migracije mladih za najmanje 10 % u odnosu na 2016.godinu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Broj zahtjeva građana za ostvarivanje prava; ☐ Visina općinskih prihoda ostvarenih od domaćih i stranih investicija; ☐ Broj novoformiranih udruženja građana; ☐ Broj projekata udruženja građana i mjesnih zajednica; ☐ Iznos sredstava ostvarenih putem projekata podržanih iz kantonalnog budžeta i međunarodnih fondova; ☐ Broj posjeta opštinskom sajtu.

V.3.2. Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi u oblasti društvenog razvoja imaju svoje uporište u strategijama viših nivoa vlasti:

Sektorski cilj 1. Obezbijeđeno kvalitetno i dostupno obrazovanje usklađeno sa potrebama tržišta rada u skladu je sa Strategijom razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2010–2020, u okviru koje je definisana prioritetna oblast 6. Socijalna uključenost; sa Strategijom socijalnog uključivanja Bosne i Hercegovine 2010–2020. godina kao i Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016–2020, u okviru kog je definisan Strateški cilj 3. Unaprijediti kvalitet življenja kroz stvaranje održivog i pravičnog društvenog okruženja.

Sektorski cilj 2. Unaprijeđena zdravstvena i socijalna zaštita do 2026. godine u skladu je sa Strategijom razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2010–2020, u okviru koje je definisana prioritetna oblast 6. Socijalna uključenost; sa Strategijom socijalnog uključivanja Bosne i Hercegovine 2010–2020. godina, u okviru koga je definisan Podcilj 2. Poboljšati položaj porodica s djecom i Podcilj 4. Poboljšati zdravstvenu zaštitu. Strateški cilj 2 je i u skladu sa Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona u okviru koga je definisan Strateški cilj 3: Unaprijediti kvalitet življenja kroz stvaranje održivog i pravičnog društvenog okruženja sa prioritetnim ciljevima: Unaprijediti kvalitet življenja stanovnika ZDK kroz dimenziju zdravlja i povećati kvalitet i efikasnost usluga i podržati reformske aktivnosti u oblasti socijalne zaštite.

Sektorski cilj 3. Osiguran pristup sportskim i kulturnim sadržajima u skladu je sa Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona u okviru koje je definisan strateški cilj 3: Unaprijediti kvalitet življenja kroz stvaranje održivog i pravičnog društvenog okruženja, sa Strategijom razvoja sporta ZD kantona 2013–2017. godine kao i sa Strategijom kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2014–2020.

Sektorski cilj 4. Unaprijeđeni kapaciteti lokalne zajednice za smanjenje rizika od katastrofa u skladu je sa Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona, u kome je u okviru Strateškog cilja 3. definisan prioritetni cilj: Unaprijediti kvalitet usluga javne uprave i jačati segment pravde i sigurnosti. Sektorski cilj 4. je u skladu i sa NEAP-om u okviru prioritetne oblasti Deminiranje – uklanjanje mina i u skladu sa prioritetnom oblasti Održivi razvoj ruralnog područja.

Sektorski cilj 5. Unaprijeđeni kapaciteti lokalne samouprave za saradnju sa privredom, civilnim sektorom i građanima do 2026. Godine, u skladu je sa Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016–2020. godine u okviru koje je u okviru Strateškog cilja 3 definisan prioritetni cilj Unaprijediti kvalitet usluga javne uprave i jačati segment pravde i sigurnosti.

V.3.3. Inicijative međuopćinske saradnje

Za općinu Vareš je od posebnog značaja pitanje zbrinjavanja starih lica. Obezbijeđivanje institucionalnog smještaja za stara lica, kao i razvoj mreže vaninstitucionalne podrške za ovu grupu korisnika bilo bi idealno rješavati na nivou međuopćinske saradnje. U tom smislu, Vareš će razmotriti mogućnosti za pokretanje zajedničke inicijative sa susjednim općinama za izgradnju objekta za smještaj starih lica na teritoriji svoje općine. Na taj način, pravilno bi bili raspodijeljeni troškovi ovog, inače, skupog projekta.

Na sličan način, kroz mrežu međuopćinske saradnje bi se moglo pristupiti i rješavanju pitanja trajnog i dnevnog boravka za djecu sa smetnjama u razvoju, mlade sa invaliditetom, djecu bez porodičnog staranja, odgojno zanemarenu i zapuštenu djecu i djecu čiji je razvoj ometen roditeljskim problemima.

U narednim godinama, sve aktuelnije će biti i pitanje uspostavljanja vaninstitucionalnih usluga za duševno oboljele osobe, koje trenutno borave u ustanovama zavodskog tipa, koje su u evropskom kontekstu nepopularno rješenje. Ovo podrazumijeva obezbjeđivanje usluga stanovanja za duševno oboljele osobe, uz neophodnu stručnu podršku i njegu. Uspostavljanje ovakvih usluga je proces kome se mora pristupiti sistematski, a najbolje bi bilo da se ovakve usluge razvijaju kroz međuopćinsku saradnju.

O mogućnostima za međuopćinsku saradnju u pogledu mehanizama za razvoj radne snage već je bilo govora u dijelu posvećenom sektoru ekonomskog razvoja. Usluge koje bi se mogle nuditi u zajedničkom Centru za cjeloživotno učenje (npr. po modelu koji je razvio grad Doboj sa susjednim općinama), mogle bi obuhvatiti i programe neformalnog obrazovanja za nezaposlene iz teško zapošljivih kategorija.

Kulturna i sportska razmjena, kao jedna od uobičajenih oblasti međuopćinske saradnje je jedna od oblasti međuopćinske saradnje koja bi se u narednom periodu, takođe, mogla dalje razvijati.

Na kraju, nedavne situacije sa poplavama su pokazale značaj međuopćinske saradnje u vanrednim situacijama. Nažalost, takva saradnja se do sada, uglavnom, svodila na traženje pomoći susjednih općina u uslovima reagovanja, odnosno, pružanja odgovora na prirodnu nepogodu. Sofisticirani mehanizmi međuopćinske saradnje bi trebalo da se formiraju kao dio preventivnog djelovanja, u cilju pripreme za adekvatniji odgovor, kroz razvoj adekvatnih mehanizama za razmjenu ljudi, dobara i usluga u vanrednoj situaciji. Međuopćinska saradnja u ovoj oblasti bi mogla započeti popisom inventara, opreme i ljudskih resursa koji bi se mogli učiniti dostupnim partnerskim općinama na udaru prirodnih katastrofa.

Na osnovu iskazanih potreba, definirane oblasti saradnje obuhvataju sljedeće oblasti:

1. Izgradnju kapaciteta za institucionalni i vaninstitucionalni smještaj starih lica;
2. Razvoj mreže vaninstitucionalne podrške za osjetljive grupe (djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, osobe sa invaliditetom, djecu bez porodičnog staranja, odgojno zanemarenu i zapuštenu djecu);
3. Razvoj modela deinstitutionalizacije i transformacije ustanova zavodskog tipa – uspostavljanje usluge stanovanja i podrške duševno oboljelim osobama, koje su trenutno smještene u takvim ustanovama;
4. Razvoj programa neformalnog obrazovanja, posebno za nezaposlene iz teško zapošljivih kategorija;
5. Realizaciju projekata od značaja za unapređenje regionalne kulturne i sportske ponude;
6. Projekt od značaja za povećanje bezbjednosti građana i smanjenje šteta od prirodnih i drugih opasnosti.

V.3.4. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana društvenog razvoja općine Vareš definisana su 63 projekta i mjere, grupisani u 11 programa:

PROGRAM	MJERA/PROJEKAT
PROGRAM 2.1.1. USPOSTAVLJENI INFRASTRUKTURNI KAPACITETI OBRAZOVNIH USTANOVA	P.2.1.1.1. Adaptacija učionice u okviru JPU „Dječije obdanište“ Vareš
	P.2.1.1.2. Adaptacija i opremanje igraonice za tjelesni odgoj
	P.2.1.1.3. Rekonstrukcija i opremanje predškolskog igrališta u JPU „Dječije obdanište“ Vareš
	P.2.1.1.4. Rekonstrukcija društvenog doma (objekata MZ) u kome se nalazi škola u Kokošćicima
	P.2.1.1.5. Opremanje učionica IT opremom u centralnim školama: OŠ Vareš (5 kabineta) i OŠ Vareš Majdan (5 kabineta)
	P.2.1.1.6. Nabavka muzičkih instrumenata za muzičko odjeljenje
	P.2.1.1.7. Izgradnja i opremanje dječijeg igrališta u P.Š. Dragovići
	P.2.1.1.8. Opremanje OŠ u Vareš Majdanu sportskim mobilijarom i spravama za vježbanje
	P.2.1.1.9. Izgradnja i opremanje jedne učionice u P.Š. u Dabrinama u svrhu tjelesnog obrazovanja
PROGRAM 2.1.2. UNAPREĐENJE KVALITETA FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA	P.2.1.2.1. Izrada elaborata o potrebnim zanimanjima za privredni i društveni sektor
	P.2.1.2.2. Izrada elaborata o mogućnostima saradnje relevantnih ustanova i organizacija u oblasti neformalnog obrazovanja
	P.2.2.2.3. Realizacija programa promocije zdravih životnih navika i zaštite okoliša u okviru Izviđačkog odreda „Zvijezda“
	M.2.1.2.4. Uspostavljeni obrazovni profili u srednjoj školi u skladu sa potrebama tržišta rada
	P.2.1.2.5. Nabavka učila za 12 područnih škola
	P.2.1.2.6. Nabavka sprava i opreme za fiskulturnu salu u Mješovitoj srednjoj školi NORDBAT II
PROGRAM 2.2.1. UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE U OBLASTI ZDRAVSTVENE I SOCIJALNE ZAŠTITE	P.2.2.1.1 Nabavka specijalizovanog vozila hitne medicinske pomoći za Dom zdravlja
	P.2.2.1.2. Nabavka vozila za terenski rad Centra za socijalni rad
	P.2.2.1.3. Otklanjanje arhitektonskih barijera u cilju omogućavanja pristupačnosti javnim objektima
	P.2.2.1.4. Dislokacija terenske ambulante u selu Vijaka u prostor osnovne škole
	P.2.2.1.5. Rekonstrukcija objekta terenske ambulante Pržići
	P.2.2.1.6. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Ligatići
	P.2.2.1.7. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Striježevo
	P.2.2.1.8. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Ravne
	P.2.2.1.9. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Dabravine

PROGRAM 2.2.2. USPOSTAVLJANJE NOVIH I UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE	P.2.2.2.1. Izrada Studije opravdanosti izgradnje Doma za zdravo starenje u DZ Vareš Majdan ili DZ Vareš
	P.2.2.2.2. Osigurati održivost Pučke kuhinje
	P.2.2.2.3. Uspostavljanje usluge pomoći u kući za stare u urbanom području
	P.2.2.2.4. Uspostavljanje usluge pomoći u kući za stare u ruralnom području
	M.2.2.2.5. Pružanje podrške u formiranju udruženja za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove roditelje
	P.2.2.2.6. Osnivanje Savjetovaništa za porodicu u okviru CSR Vareš i edukacija stručnih saradnika kako bi mogli pružati savjetodavnu pomoć i podršku bračnim partnerima i porodicama sa djecom
	P.2.2.2.7. Uspostavljen Dnevni centar za rani rast i razvoj na području općine Vareš
	M.2.2.2.8. Razvoj zajedničkih programa Male škole Vareš, CSR i udruženja građana
	M.2.2.2.9. Razvijati model deinstitucionalizacije i transformacije ustanova zavodskog tipa kroz uspostavljanje usluge stanovanja uz podršku za duševno oboljele osobe koje su smještene u zavode
	P.2.2.2.10. Podrška zapošljavanju/samozapošljavanju teško zapošljivih kategorija
	P.2.2.2.11. Osnivanje asocijacije udruženja u oblasti pružanja usluga socijalne zaštite
	P.2.2.2.12. Formiranje Centra za mentalno zdravlje u skladu sa normativima i standardima
PROGRAM 2.3.1. UNAPREĐENJE SPORTSKE I KULTURNE INFRASTRUKTURE	P.2.3.1.1. Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa stadiona NK Vareš
	P.2.3.1.2. Obezbeđivanje adekvatnog prostora neophodnom opremom za Karate klub
	M.2.3.1.3. Obezbeđivanje uslova za aktivnosti Izviđačkog odreda „Zvijezda“
	P.2.3.1.4. Plan izgradnje sportske dvorane (projektna dokumentacija)
	P.2.3.1.5. Rekonstrukcija Radničkog doma - III faza
	M.2.3.1.6. Unaprjeđenje rada općinske biblioteke
PROGRAM 2.3.2. OBOGAĆIVANJE SPORTSKIH I KULTURNIH SADRŽAJA	P.2.3.2.1. Izrada studije o zaštiti kulturno - historijske baštine
	P.2.3.2.2. Izrada i usvajanje općinske strategije kulturne politike
	M.2.3.2.3. Realizacija kulturnih programa u skladu sa definisanim Godišnjim planom kulturnih i sportskih aktivnosti
	M.2.3.2.4. Podrška udruženjima koja se bave tradicionalnim stvaralaštvom
	P.2.3.2.5. Izrada Strategije za mlade (2017-2021.)
PROGRAM 2.4.1. OPREMANJE I OBUČAVANJE SUBJEKATA ZAŠTITE I SPASAVANJA	P.2.4.1.1. Opremanje i obučavanje službe civilne zaštite
	P.2.4.1.2. Rekonstrukcija Vatrogasnog doma

	P 2.4.1.3. Opremanje i obučavanje vatrogasne jedinice
	P 2.4.1.4. Opremanje i obučavanje komunalnog preduzeća za odgovor na katastrofe
PROGRAM 2.4.2. ZAŠTITA OD PRIRODNIH NEPOGODA	M.2.4.2.1. Uspostavljen održiv mehanizam stalnog nadzora i redovnog održavanja riječnih korita
	P.2.4.2.2. III faza projekta sanacije kolektora Bukov potok
	P.2.4.2.3. Izrada katastra klizišta za područje općine Vareš
	P.2.4.2.4. Uklanjanje minskih polja na lokacijama definisanim Planom zaštite
PROGRAM 2.4.3. GRAĐANSKO UČEŠĆE OD ZNAČAJA ZA UNAPREĐENJE BEZBIJEDNOSTI GRAĐANA	M.2.4.3.1. Uspostavljanje Gorske službe u okviru kluba Perun
	P.2.4.3.2. Javne kampanje od značaja za podizanje nivoa svijesti o bezbjednosti
PROGRAM 2.5.1. MODERNIZACIJA LOKALNE SAMOUPRAVE U SVRHU BOLJE KOMUNIKACIJE SA GRAĐANIMA	P.2.5.1.1. Unaprjeđenje općinske internet prezentacije
	P.2.5.1.2. Uspostavljanje suvremenog sistema za komunikaciju i informisanje građana u cilju rješavanja komunalnih i drugih problema kroz Sistem 48
	P.2.5.1.3. Izrada Strateškog plana saradnje sa vareškom dijasporom
	P.2.5.1.4. Podrška uspostavljanju kapaciteta za kreiranje, implementaciju, monitoring i evaluaciju omladinske politike
PROGRAM 2.5.2. UNAPREĐENJE KAPACITETA LOKALNE SAMOUPRAVE ZA BOLJU SARADNJU SA NVO SEKTOROM I MJESNIM ZAJEDNICAMA	P.2.5.2.1. Uspostavljeni kapaciteti na nivou općine za transparentnu saradnju sa udruženjima građana i mjesnim zajednicama
	M.2.5.2.2. Kontinuirana promocija rada organizacija civilnog sektora i mjesnih zajednica na sajtu www.vares.info

Ukupna očekivana ulaganja za realizaciju **sektorskog plana društvenog razvoja** su: **2.411.300 KM.**

V.4. Plan zaštite okoliša

Plan zaštite okoliša služi kao instrument za zaštitu i unaprjeđivanje okoliša u lokalnoj zajednici. Njime se osigurava odgovorno upravljanje prirodnim resursima i okolinom, kojim će se uravnoteženo zadovoljiti potrebe sadašnje i budućih generacija u lokalnoj zajednici.

U domenu zaštite okoliša općina Vareš posebnu pažnju treba da posveti maksimiziranju svojih najbitnijih snaga koje čine bogato prirodno naslijeđe koje ima raritetnu vrijednost.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Značajni hidro potencijali (pitka voda, termalne i mineralne vode, hidroenergija, potencijali rijeka Stavnje i Triblje) • Značajni prirodni resursi (voda, šuma, rude) • Potencijal za razvoj proizvodnje građevinskih materijala zasnovan na raspoloživim prirodnim resursima • Važeći LEAP • Povoljni klimatski uslovi za korištenje sunčeve energije 	<ul style="list-style-type: none"> • Decenijsko zaostajanje privrede i poljoprivrede u razvoju • Mali broj udruženja građana i NVO koje djeluju u oblasti zaštite okoliša • Zastarjela vodovodna i kanalizaciona infrastruktura i veliki gubici u vodovodnoj mreži • Veliki gubici u vodovodnoj mreži • Zastarjela postojeća dokumentacija za rekonstrukciju vodovodnog sistema • Neredovna kontrola vode u seoskim područjima • Nepostojanje adekvatnog rješenja odvoda i prečišćavanja otpadnih voda • Divlje deponije • Nepostojanje ažurnih podataka o kvalitetu zraka, vode i zemljišta • Regionalna sanitarna deponija za odlaganje komunalnog otpada Moščanica dosta udaljena od općine, te se ne koristi • Neuređenost vodova i korita rijeka • Nizak nivo ekološke svijesti • Velike količine jalovine i rudničkih voda zagađenih teškim metalima • Zaštita od štetnog djelovanja voda parcijalna i nedovoljna za sigurnu odbranu od poplava
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Postojeće federalne i nacionalne strategije • Dostupnost EU fondova • Mogućnost izrade idejnog projekta glavnog gradskog kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda • Postojanje dobrog zakonodavstva iz oblasti zaštite okoliša • Postojanje Fonda za zaštitu okoliša • KEAP Zeničko-dobojskog kantona u nacrtu • Postojanje zakona o javnom-privatnom partnerstvu • Izgradnja malih zaštitnih brana na bujičnim vodotokovima i potocima 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje zakona o šumama • Klimatske promjene • Nekontrolisana sječa i uništavanje šuma, • Pojava klizišta • Štetan uticaj industrije na zemljište i vazduh • Nedovoljna zainteresovanost viših nivoa vlasti za probleme općine • Prirodni resursi u nadležnosti viših nivoa vlasti

U domenu zaštite okoliša općine Vareš, bitni fokusi su:

1. **Održivo koristiti i zaštititi vodne resurse.** SWOT analiza je pokazala da je vodovodna i kanalizaciona infrastruktura zastarjela te da je neophodno izvršiti njihovu rekonstrukciju. Rekonstrukcijom vodovodne mreže će se riješiti problem rasipanja vodnih resursa odnosno smanjit će se gubici vode u mreži. Također, značajan dio stanovništva nema pristup sigurnoj i kontroliranoj vodi za piće, te nema riješeno pitanje sistemske odvodnje otpadnih voda. Planiranim projektima će se povećati kako pokrivenost vodosnabdijevanjem, tako i kanalizacijom.
2. **Poboljšati stanje okoliša kroz smanjenje količina deponovanog otpada.** Provođenjem odgovarajućih projekata i mjera u Varešu će se povećati količine selektiranog otpada, plasirati dalje na tržište, te na taj način smanjiti ukupna količina deponovanog otpada. Također projektima rekultivacije postojećih deponija i nelegalnih odlagališta otpada, smanjit će se površine zemljišta kontaminirane otpadom.
3. **Zaštititi prirodno nasljeđe općine Vareš.** Općina Vareš je poznata po izrazitim prirodnim vrijednostima pejzažima koji imaju raritetnu vrijednost. U cilju zaštite prirode, Općina Vareš u narednom periodu planira pokrenuti dvije inicijative za pokretanje procedure za uspostavu zaštite prirodnih područja, i to planine Zvijezda i područje u slivu rijeke Bukovice.
4. **Povećati nivo energetske efikasnosti javnih objekata.** U narednom periodu Općina Vareš planira više projekata povećanja EE u zgradarstvu koji imaju za cilj racionalizaciju energetske potrošnje, te smanjenje negativnih globalnih učinaka. Također se planira izrada studija kojima bi se pokazale mogućnosti korištenja biomase, te korištenja OIE (energije vjetra, sunca i vode) na području općine Vareš.

V.4.1. Pregled sektorskih ciljeva sa očekivanim ishodima i indikatorima

Sektorski cilj	Očekivani ishod	Indikator
Sektorski cilj 3.1. Poboljšanje kvalitete pružanja komunalnih usluga do 2021. godine	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do 2021. godine smanjeni gubici vode u sistemu vodosnabdjevanja za najmanje 8% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj korisnika javnog vodovodnog sistema na 85%. ☐ Ishod 3: Do 2021. godine zadovoljstvo stanovništva uslugama odvodnje otpadnih voda veće je za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Procenat smanjenja gubitaka u sistemu vodosnabdjevanja; ☐ Broj domaćinstava priključenih na vodovodnu mrežu; ☐ Zadovoljstvo stanovništva uslugama odvodnje otpadnih voda
Sektorski cilj 3.2. Smanjen rizik po okoliš i zdravlje ljudi i uspostavljena prioritetna infrastruktura za integrirano upravljanje otpadom do 2021.godine	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ishod 1: Do 2021. godine smanjen rizik od epidemija za kategoriju niže u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do 2021. godine najmanje 10% selektiranog otpada plasirano na tržište i dalju obradu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Procjena rizika od epidemija; ☐ Količina selektivno prikupljenog otpada plasiranog na tržište i dalju obradu; ☐ Broj domaćinstava i poslovnih subjekata koji

	☐ Ishod 3: Najmanje 10% domaćinstava i poslovnih subjekata učestvuje u selektivnom prikupljanju otpada do 2021. godine	učestvuju u selektivnom prikupljanju otpada.
Sektorski cilj 3.3. Unaprijeđeno upravljanje prirodnim resursima i zelenim površinama	☐ Ishod 1: Do 2021. godine sistemski postavljeno rješavanje problema iz oblasti zaštite okoliša. ☐ Ishod 2: Do 2021. godine unaprijeđen vizuelni izgled općine, povećane uređene urbane zelene površine za 20% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 3: Do 2021. smanjene površine degradiranog zemljišta za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu.	☐ Površina općine pod zaštitom; ☐ Površina općine pod uređenim zelenim površinama; ☐ Površine degradiranog zemljišta.
Sektorski cilj 3.4. Povećano korištenje obnovljivih izvora energije i povećan nivo energetske efikasnosti	☐ Ishod 1: Do 2021. godine primjenom mjera EE smanjena emisija CO ₂ po glavi stanovnika za najmanje 5% u odnosu na 2016. godinu. ☐ Ishod 2: Do kraja 2021. godine za 15% smanjen iznos budžetskih izdvajanja za režijske troškove škola u odnosu na 2016. godinu.	☐ Emisija CO ₂ po glavi stanovnika; ☐ Godišnji iznos budžetskih izdvajanja za režijske troškove škola.

V.4.2. Usklađenost sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi zaštite okoliša imaju svoje jako uporište u dokumentima viših strategija, planova i zakona.

Strategijom razvoja BiH 2010–2014. su u okviru strateškog cilja koji se odnosi na održivi razvoj predviđeni sljedeći prioriteti: *razviti koncepciju mjerenja održivosti razvoja i razvoja okolinske infrastrukture; te podsticati razvoj svih obnovljivih izvora energije.*

Sektorski cilj imaju svoje uporište u **Strategiji razvoja FBiH 2010–2020.** odnosno u prioritetnom cilju *Ekologija i razvoj energetske potencijala, iz okvirnog cilja Održivi rast i razvoj.*

Sektorski cilj 1 svoje uporište nalazi u **Strategiji upravljanja vodama FBiH.** Naime, u okviru strateškog cilja Strategije upravljanja vodama FBiH koji se odnosi na vodosnabdijevanje predviđeno je *povećanje obuhvata javnim vodovodnim sistemima sa sadašnjih 60% na približno 80% na kraju planskog perioda i smanjenje gubitaka u javnim vodovodnim sistemima za oko 15%.* U okviru strateškog cilja koji se odnosi na zaštitu voda predviđeno je *smanjenje tereta zagađenja od urbanih/sanitarnih otpadnih voda; smanjenje količina zagađenja koje dopijeva u površinske i podzemne vode sa uređenih i 'divljih' deponija krutog otpada; kao i izgradnja sistema za prikupljanje, odvođenje i tretman otpadnih voda za naselja ispod 2.000 stanovnika.*

Sektorski cilj 2 je povezan sa ciljevima **Strategije zaštite okoliša FBiH 2008–2018. godina**. Naime, u ovoj Strategiji su za oblast upravljanja otpadom definirana dva relevantna strateška cilja, koji se odnose na *uspostavljanje prioritetne infrastrukture za integrirano upravljanje otpadom*, kao i na *smanjenje količina otpada za finalno odlaganje/zbrinjavanje*. U okviru ova dva strateška cilja definirani su operativni ciljevi: *povećati broj stanovnika obuhvaćen organiziranim prikupljanjem otpada; stvoriti uvjete za sanitarno odlaganje otpada; ukloniti općinska i nelegalna odlagališta i sanirati područja na kojem su se nalazila; uspostaviti sistem odvojenog prikupljanja otpada; prikupiti i reciklirati otpad od ambalaže; uspostaviti regionalne centre za upravljanje otpadom*. Takođe, svoje uporište u **Strategiji zaštite okoliša FBiH** pronalazi i sektorski cilj 3 ovog Plana zaštite okoliša. Naime, u Strategiji zaštite okoliša FBiH, strateški cilj zaštite biodiverziteta i geodiverziteta FBiH ima definiran, između ostalog, sljedeći operativni cilj: *uspostava mreže postojećih i novih zaštićenih područja*. Na kraju, sektorski cilj 4 ovog Plana zaštite okoliša se također vezuje za ciljeve **Strategije zaštite okoliša FBiH**. Naime, jedan od definiranih strateških ciljeva iz oblasti zaštite zraka je *unaprjeđenje korištenja energije*, a u okviru njega su operativni ciljevi: *smanjivanje energetske intenzivnosti i podsticanje korištenja obnovljivih izvora energije*.

U okviru **Strateškog plana i programa razvoja energetskog sektora u FBiH** izrađen je, između ostalog, Plan i program realizacije razvoja obnovljivih izvora energije, a jedna od predviđenih mjera ovog plana je: *izrada sektorske studije za OIE; izrada modela podrške za izgradnju objekata na bazi OIE; istraživanje mogućnosti grijanja na biomasu; ugradnja solarnih kolektora; te izgradnja MHE*.

Strategija razvoja ZDK 2016–2020. g. za oblast okoliša ima definiran sljedeći strateški cilj „*Poboljšati trenutno stanje okoliša, povećati energetske efikasnost i unaprijediti javnu infrastrukturu*“ sa prioritetnim ciljevima: *povećati energetske efikasnost postojećih potrošača; osigurati održivi sistem upravljanja prirodnim resursima i zaštitom okoliša; te razviti javnu infrastrukturu*. Sa ovim ciljevima su potpuno usklađeni sektorski ciljevi ovog Plana zaštite okoliša Vareša.

V.4.3. Inicijative međuopćinske saradnje

U sektoru okoliša identifikovano je nekoliko mogućnosti za međuopćinsku saradnju. Budući da je općina Vareš bogata vodom, ima je u dovoljnim količinama da obezbijedi snabdijevanje rubnih dijelova općina Visoko, Breza i Ilijaš vodom sa svog područja. Ovo bi mogla biti i značajna komercijalna djelatnost za općinu, kojom bi se obezbijedili dodatni prihodi za unapređenje vodovodne mreže i infrastrukture na teritoriji općine Vareš.

Budući da je odlaganje otpada jedan od ključnih problema općine Vareš, treba razmotriti mogućnosti korištenja usluga zajedničke deponije sa drugim gradovima i općinama u ZE-DO kantonu, na primjer korištenje regionalne deponije Mošćanica u Zenici. S obzirom da je strateški planirano zatvaranje divljih deponija, odlaganje otpada se u budućnosti mora riješiti na sistematski način. U tom smislu, u planu je i izrada projektne dokumentacije za izgradnju transfer stanice i reciklažnog centra za komunalni otpad.

Kao općina bogata prirodnim resursima, koja ima namjeru da ozbiljnije koristi turističke potencijale, Vareš ima u vidu i predlaganje inicijativa za zaštitu prirodnih vrijednosti, kroz međuopćinsku saradnju, za resurse koje dijeli sa susjednim općinama.

Međuopćinska saradnja je ključna i za dalje unapređenje energetske efikasnosti kroz korištenje obnovljivih izvora energije, u smislu razmjene iskustava i primjera dobre prakse sa drugim općinama, kao i zajedničkog apliciranja na projekte prekogranične saradnje u ovoj oblasti. Ovakva saradnja poželjna je i u domenu organizacije različitih zajedničkih programa edukacije u oblasti zaštite okoliša.

Inicijative međuopćinske saradnje u domenu zaštite okoliša obuhvataju:

1. Snabdijevanje rubnih dijelova općina Visoko, Breza i Ilijaš vodom sa područja općine Vareš;
2. Regionalna deponija (saradnja sa općinama ZE-DO kantona);
3. Međuopćinske inicijative za zaštitu prirodnih vrijednosti;
4. Prekogranična saradnja u projektima energetske efikasnosti i razmjene dobrih praksi;
5. Zajednički međuopćinski programi edukacije stanovništva u oblasti zaštite okoliša.

V.4.4. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana zaštite okoliša općine Vareš definisano je 35 projekata/mjera grupisanih u 9 programa:

PROGRAM	MJERA/PROJEKAT
PROGRAM 3.1.1. POBOLJŠANJE SISTEMA VODOSNABDIJEVANJA	P.3.1.1.1. Izrada idejnog rješenja za proširenje primarnog cjevovoda vodovoda Vareš za snabdijevanje rubnih dijelova općina Visoko, Breza i Ilijaš
	P.3.1.1.2. Rekonstrukcija vodovoda u Varešu
	P.3.1.1.3. Rekonstrukcija vodovoda u selima
	P.3.1.1.4. Izgradnja vodovoda u selima (II i III faza)
	P.3.1.1.5. Ugradnja vodomjera za registrirane korisnike koji nemaju vodomjer ili su na zajedničkoj potrošnji
PROGRAM 3.1.2. POBOLJŠANJE SISTEMA PRIKUPLJANJA I ODVODNJE OTPADNIH VODA	P.3.1.2.1. Rekonstrukcija kanalizacione mreže u Varešu
	P.3.1.2.2. Izgradnja nove kanalizacione mreže u Varešu
PROGRAM 3.2.1 SANACIJA DEPONIJA	P.3.2.1.1. Izrada projektno-tehničke dokumentacije za radove na sanaciji i rekultivaciji zemljišta postojeće deponije "Kota"
	P.3.2.1.2. Identifikacija i popis divljih deponija i smetljišta na području općine Vareš
	P.3.2.1.3. Sanacija zemljišta "divljih" deponija i smetljišta u urbanom i ruralnom dijelu općine
PROGRAM 3.2.2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA SELEKTIVNOG PRIKUPLJANJA OTPADA	P.3.2.2.1. Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i obezbjeđivanje lokacije za izgradnju transfer stanice i reciklažnog centra za komunalni otpad
	P.3.2.2.2. Izrada projektno-tehničke dokumentacije za izgradnju transfer stanice i reciklažnog centra za komunalni otpad
PROGRAM 3.2.3. EDUKACIJA STANOVNIŠTVA O SELEKTIVNOM PRIKUPLJANJU OTPADA	P.3.2.3.1. Izrada i distribucija promotivnog materija i organizacija edukativnih kampanja o unaprjeđenju i očuvanju okoliša
	P.3.2.3.2. Izrada i distribucija promotivnog materijala o sistemskom upravljanju komunalnim i ostalim otpadom i zaštiti okoliša
	P.3.2.3.3. Organizacija promotivnih - edukativnih kampanja na temu sistemskog odlaganja komunalnog i ostalog otpada i zaštite okoliša

	P.3.2.3.4. Organizacija edukativnih kampanja i radionica za građane o značaju i iskorištenosti sekundarnih sirovina iz komunalnog otpada i zaštiti okoliša
PROGRAM 3.3.1. ZAŠTITA PRIRODE	P.3.3.1.1. Izrada i usvajanje Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP)
	P.3.3.1.2. Općinska inicijativa za pokretanje procedure za uspostavu zaštite područja planine Zvijezda
	P.3.3.1.3. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju rudničkog jezera na području napuštenog rudnika Veovača
	P.3.3.1.4. Izrada studije opravdanosti na projektu proglašenje parkom prirode "Bobovačke doline" u slivu rijeke Bukovice
PROGRAM 3.3.2. UNAPREĐENJE STANJA JAVNIH ZELENIH POVRŠINA I ZEMLJIŠTA	P.3.3.2.1. Rekonstrukcija i izgradnja urbanih zelenih površina u općini
	P.3.3.2.2. Izrada studije hortikulturnog uređenja urbanih zelenih površina u općini i realizacija uređenja
	P.3.3.2.3. Izrada idejnog rješenja, projektno-tehničke dokumentacije i izgradnja autobuske stanice u Varešu
PROGRAM 3.4.1. PRIMJENA MJERA ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ZGRADARSTVU I JAVNOJ RASVJETI	P.3.4.1.1. Pобољшanje EE u područnoj PŠ Dabravine
	P.3.4.1.2. Pобољшanje EE u područnoj PŠ Dragovići
	P.3.4.1.3. Pобољшanje EE u područnoj PŠ u Vijaci
	P.3.4.1.4. Pобољшanje EE u u mješovitoj SŠ NORDBAT II
	P.3.4.1.5. Pобољшanje EE na objektu Doma zdravlja
	P.3.4.1.6. Pобољшanje EE na objektu terenske ambulante Budoželje
	P.3.4.1.7. Pобољшanje EE na objektu Centra za socijalni rad
	P.3.4.1.8. Pобољшanje EE na objektu Centra za kulturu i edukaciju
	P.3.4.1.9. Povećanje energetske efikasnosti objekata E1-E4
	P.3.4.1.10. Javna rasvjeta na području općine-izrada projekta rekonstrukcije i realizacija mjera na najkritičnijim lokacijama u općini (minimalno na 3 lokacije)
PROGRAM 3.4.2. KORIŠTENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE	P.3.4.2.1. Izrada Studije izvodljivosti o korištenju biomase na području Općine Vareš i realizacija pilot projekta
	P.3.4.2.2. Izrada Studije izvodljivosti o korištenju energije vjetrova, sunca i vode na području općine Vareš i realizacija pilot projekta

Ukupna očekivana ulaganja za realizaciju sektora zaštite okoliša su: **2.620.000 KM**

VI OPERATIVNI DIO

VI.1. Plan implementacije strateških projekata i mjera za 3 godine (1+2)

Sektor	Ukupni orijent. izdaci (do završetka projekta)	Ukupni predviđeni izdaci (za III godine)	Finansiranje iz budžeta JLS				Finansiranje iz ostalih izvora				Broj projekata
			Pregled po godinama				Pregled ostalih izvora po godinama				
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	
Ekonomski sektor	2.095.700	1.465.700	94.500	177.500	70.700	342.700	511.000	491.000	121.000	1.123.000	49
Društveni sektor	1.049.300	900.700	80.900	69.300	97.800	248.000	398.000	138.800	115.900	652.700	32
Sektor okoliša /zaštite životne sredine	1.580.000	1.236.000	16.900	16.900	39.500	73.300	402.500	464.700	295.500	1.162.700	24
UKUPNO	4.725.000	3.602.400	192.300	263.700	208.000	664.000	1.311.500	1.094.500	532.400	2.938.400	105

Detaljan Plan implementacije Strategije integriranog razvoja općine Vareš za period **2017–2019.** godine, dostupan je u Excel formatu i nalazi se u aneksu ovog dokumenta, dok je u nastavku dat sažet pregled planiranih sredstava po sektorima i izvorima finansiranja:

Ukupna planirana sredstva za realizaciju sektorskih ciljeva za period 2017–2019. godine iznose 3.602.400 KM. Najveći broj projekata/mjera planiranih za implementaciju u prvom trogodišnjem periodu (49) pripada ekonomskom sektoru, dok su za društveni sektor planirana 32, a za sektor zaštite okoliša 24 projekata/mjere. Za implementaciju ukupno 105 projekata/mjera u okviru sva tri sektora, za period 2017–2019. godine iz budžeta općine Vareš izdvojiće se 664.000 KM, dok će se sredstva u visini od 2.938.400 KM tražiti iz eksternih izvora (uglavnom sa kantonalnog i federalnog nivoa, kao i od raznih donatora). Imajući u vidu ograničenost budžetskih sredstava općine, ovo je maksimalan iznos koji se mogao oprijediti u svrhu realizacije Strategije integriranog razvoja u naredne tri godine.

Iako je u okviru **sektora ekonomskog razvoja** planiran veliki broj projekata i mjera, njihova implementacija ne iziskuje velika sredstva, jer će ih sprovesti uglavnom zaposleni u općinskoj upravi. Za realizaciju projekata/mjera ekonomskog razvoja planirano je ukupno 1.465.700 KM, od čega iz budžeta samo 342.700KM (oko 20%). Projekti i mjere se uglavnom odnose na unapređenje poslovnog okruženja i stvaranje uslova za implementaciju kompleksnijih projekata u periodu nakon prvog trogodišnjeg perioda (posle 2019. godine), kada se očekuje i poboljšanje budžeta općine. Jedan od ključnih preduslova za uspješnu realizaciju Strategije integriranog razvoja u cjelini jeste osnivanje Jedinice za upravljanje razvojem i jačanje kapaciteta zaposlenih u njoj za planiranje, praćenje, vrednovanje i izvještavanje o njenoj realizaciji, pa je ovo i prvi projekat na listi za implementaciju. Ilustrativno, ostali projekti i mjere odnose se na uređenje internet prezentacije općine i baze podataka, kao i sistema poticaja za MSP, obrtnike i poljoprivredne proizvođače, usvajanje neophodnih planskih dokumenata, podataka o dostupnim lokacijama za investiranje, pripremu promotivnih materijala za investitore, izradu sektorskih studija za oblasti ekonomije sa potencijalima za razvoj, itd. Svi projekti i mjere su komplementarni i doprinose sveukupnom poboljšanju ambijenta za investiranje, rast i razvoj MSP i obrtništva i unapređenje poljoprivredne proizvodnje. U okviru ekonomskog sektora planirana je i rekonstrukcija ključnih putnih pravaca koji omogućavaju pristup do značajnih lokacija za razvoj privatnog biznisa, kao i već postojećih MSP i obrtnika.

Za projekte i mjere u okviru **sektora društvenog razvoja** planirano je ukupno 900.700 KM, od čega iz budžeta 248.000 KM (oko 25% od ukupno planiranih sredstava). Planirani projekti odnose se na unapređenje obrazovnih ustanova, kroz rekonstrukciju objekata i nabavku opreme, podršku ključnim organizacijama civilnog društva, unapređenje sistema primarne i sekundarne zdravstvene zaštite, poboljšanje uslova života za mlade i stare, te osobe sa smetnjama u razvoju i drugih osjetljivih grupa. Centralno mjesto zauzima i podrška zapošljavanju teško zapošljivih kategorija, za šta već postoje opredjeljena donatorska sredstva. Osim toga, izdvojena su sredstva i za implementaciju projekata iz oblasti kulture i sporta, kao i unapređenje sistema civilne zaštite i kapaciteta za reagovanje u vanrednim situacijama (rješavanje klizišta, opremanje vatrogasnog doma, uspostavljanje gorske službe spasavanja, nastavak uklanjanja minskih polja, itd.). Značajno mjesto zauzima i jačanje saradnje sa vareškom dijasporom, kako u oblasti ekonomije, tako i u domenu društvenog razvoja.

U okviru sektora **zaštite okoliša**, za ukupno 24 projekta/mjere planirano je 1.236.000 KM, od čega samo 73.300 iz budžeta, zbog veoma ograničenih kapaciteta općine za financiranje kapitalnih projekata. Većina neophodnih sredstava za unapređenje vodovodne i kanalizacione mreže, sistema za odvodnju otpadnih voda i upravljanje otpadom, te poboljšanja energetske efikasnosti, uglavnom u područnim školama, intenzivno će se tražiti od federalnog i kantonalnog nivoa vlasti. U ograničenom obimu, planirana je rekonstrukcija i izgradnja vodovodne i kanalizacione mreže, kako u urbanom, tako i u ruralnom području. U okviru ovog sektora planirano je i podizanje svijesti građana o značaju zaštite okoliša i energetske efikasnosti, u vidu kampanja, izrade promotivnih materijala i saradnje sa školama.

U trogodišnjem planu implementacije (2017–2019.) uočava se da su sredstva za sva tri sektora planirana ravnomjerno, te da će se jednaka pažnja posvetiti razvoju ekonomije, društvenom razvoju i zaštiti okoliša na integriran način. Od ukupnih planiranih troškova za realizaciju projekata i mjera (3.602.400 KM), u prvoj godini predviđeni troškovi realizacije projekata su 1.503.800 KM (41.7% od ukupnog iznosa za tri godine); u drugoj godini 1.358.200 KM (37,7%), a u trećoj 740.400 KM (20.6%). S obzirom na nemogućnost dugoročnijeg predviđanja stanja budžeta, u drugoj i trećoj godini je moguće očekivati korekciju plana, u skladu sa dostupnošću sredstava za realizaciju strategije. U detaljnom indikativnom finansijskom planu, koji je u cijelosti dat u aneksu, može se vidjeti i da su za neke značajne projekte već obezbijedena sredstva iz republičkih izvora i od donatora, ali da ima i dosta projekata za koje se ne može sa sigurnošću odrediti izvor finansiranja.

U tabeli u nastavku data je rekapitulacija finansiranja po godinama, za svaki sektor posebno:

Rekapitulacija po godinama (Plan Implementacije I + II + III god.)			
Sektor	Ukupno I god.	Finansiranje iz budžeta JLS	Finansiranje iz ostalih izvora
Ekonomski sektor	605.500	94.500	511.000
Društveni sektor	478.900	80.900	398.000
Sektor okoliša / zaštite životne sredine	419.400	16.900	402.500
Ukupno	1.503.800	192.300	1.311.500
Sektor	Ukupno II god.	Finansiranje iz budžeta JLS	Finansiranje iz ostalih izvora
Ekonomski sektor	668.500	177.500	491.000
Društveni sektor	208.100	69.300	138.800
Sektor okoliša / zaštite životne sredine	481.600	16.900	464.700
Ukupno	1.358.200	263.700	1.094.500
Sektor	Ukupno III god.	Finansiranje iz budžeta JLS	Finansiranje iz ostalih izvora
Ekonomski sektor	191.700	70.700	121.000
Društveni sektor	213.700	97.800	115.900
Sektor okoliša / zaštite životne sredine	335.000	39.500	295.500
Ukupno	740.400	208.000	532.400
U K U P N O (I+II+III)	3.602.400	664.000	2.938.400

VI.2. Plan organizacionih i ljudskih kapaciteta za implementaciju, praćenje i vrednovanje strategije

Općinska uprava Vareš može se pohvaliti veoma kvalitetnim ljudskim resurima, koji poseduju većinu ključnih znanja, vještina i sposobnosti za upravljanje integriranim razvojem koji su, zajedno sa predstavnicima privatnog sektora i civilnog društva, veoma posvećeni razvoju zajednice. Općina Vareš organizirala je dostupne ljudske resurse u Općinski razvojni tim koji je iskazao visok kapacitet za planiranje razvoja i upravljanje projektima, kao i kompetentne predstavnike svih sektora, koji su dali značajan doprinos kreiranju Strategije integriranog razvoja, zasnovan na njihovim znanjima i iskustvima. Sam proces strateškog planiranja za općinu Vareš bio je i značajan proces učenja o značaju mobiliziranja i kontinuiranog učešća svih bitnih aktera iz cjelokupne zajednice kroz rad Partnerske grupe. Sasvim je sigurno da će se uspostavljeni mehanizmi dalje razvijati i unapređivati u procesu implementacije Strategije integriranog razvoja, kroz detaljniju analizu bitnih aktera, uključivanje većeg broja predstavnika privatnog sektora kroz planirano osnivanje Privrednog savjeta i uspostavljanje mehanizama za angažovanje volontera.

Značajno je napomenuti da postoji i velika predanost donosilaca odluka, kao i politički konsenzus o strateškim pravcima razvoja i sektorskim prioritetima. Kako prethodni, tako i sadašnji načelnik općine, koji su aktivno učestvovali u izradi Strategije, pokazali su čvrstu opredjeljenost da se institucionalizuju poslovi upravljanja razvojem, pa je osnivanje Jedinice za upravljanje razvojem (JURA), u skladu sa preporukama Razvojnog programa Ujedinjenih nacija, već u toku.

Do izrade Strategije, poslovi upravljanja razvojem bili su uglavnom obavljani u okviru Kabineta načelnika općine, od strane malog broja zaposlenih, na nesistematski način. Planiranim osnivanjem *Jedinice za upravljanje razvojem* osiguraće se adekvatna pokrivenost svih elemenata ove funkcije, uključujući planiranje, praćenje, vrednovanje i izvještavanje, u skladu sa zahtjevima MiPRO metodologije. Predviđeno je da se JURA sistematizuje u okviru Kabineta načelnika. JURU će činiti 3 zaposlena, u sljedećem sustavu:

- **Stručni saradnik za upravljanje razvojem, strateško planiranje i investicije – šef JURA-e**
- **Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata**
- **Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata**

Na osnovu pripremljenih opisa poslova, evidentno je da ova tri radna mjesta pokrivaju sve ključne elemente funkcije upravljanja razvojem, kao i da poslovi šefa JURA-e i stručnog saradnika podrazumijevaju visok nivo složenosti studijsko-analitičkih poslova, dok će viši referent koordinirati operativne poslove koji se odnose na pripremu projektnih aplikacija i biti zadužen za praćenje, vrednovanje i izvještavanje o implementaciji Strategije integriranog razvoja. Činjenica da će se JURA nalaziti u okviru Kabineta načelnika osigurava kontinuiranu podršku načelnika u svim fazama realizacije Strategije.

Osim zaposlenih u JURA-i, ključnu ulogu u procesu upravljanja razvojem imaju i druge službe, koordinisane od strane:

- Pomoćnika Općinskog načelnika za prostorno uređenje, urbanizam, privredu i financije
- Pomoćnika Općinskog načelnika za opću upravu, društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu i
- Pomoćnika Općinskog načelnika za civilnu zaštitu

U opise poslova pomoćnika radnih mjesta i drugih relevantnih službenika dodaće se stavke koje se odnose na njihovu ulogu i odgovornosti u procesu planiranja, praćenja, vrednovanja i izvještavanja o implementaciji Strategije integriranog razvoja. Način protoka informacija i koordinacije će se definisati u *Pravilniku o planiranju, praćenju, vrednovanju i izvještavanju*, koji će se na godišnjem nivou operacionalizovati kroz planove rada JURA-e i unutrašnjih organizacionih jedinica.

U nastavku je dat pregled osnovnih aktivnosti i odgovornosti za implementaciju Strategije integriranog razvoja općine Vareš.

Pregled osnovnih aktivnosti i odgovornosti za implementaciju strategije

Osnovne uloge i odgovornosti za implementaciju , praćenje, vrednovanje i izvještavanje		
Aktivnosti(*)	Nadležnost (ko?)	Rok (okvirno kada?)
Definisanje prioriteta za <u>narednu godinu</u> na osnovu strateško-programskih dokumenata i izrada Plana implementacije (1+2)	<p>Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e, Koordinator razvojnog tima (RT)</p> <p>Nosioci i učesnici u procesu:</p> <p>Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata</p> <p>Pomoćnici načelnika</p> <p>Kolegijum načelnika</p> <p>Ostali službenici JURA/RT</p>	Prvi kvartal tekuće godine (po rokovima iz entitetskih Zakona o budžetu)
Priprema planova službi za <u>narednu godinu</u> , uključujući projekte iz Strategije razvoja i redovne poslove	<p>Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e, Koordinator razvojnog tima (RT)</p> <p>Nosioci i učesnici:</p> <p>Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata</p> <p>Koordinator RT</p> <p>Pomoćnici načelnika</p> <p>Ostali službenici JURA-e i drugih službi</p>	01.09-30.09. tekuće godine
Uključivanje strateških projekata i mjera u plan budžeta <u>za narednu godinu</u>	<p>Inicijator i vlasnik procesa: Rukovodilac zadužen za budžet i financije</p> <p>Nosioci i učesnici procesa:</p> <p>Šef JURA-e i Koordinator RT-a</p> <p>Kolegijum načelnika JLS</p>	01-31.10 (prvi nacrt); 01-30.11 (drugi nacrt) 01-15.12 (treći nacrt) tekuće godine
Usklađivanje planova rada službi/odjeljenja JLS sa usvojenim Budžetom <u>za narednu godinu</u>	<p>Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e</p> <p>Nosioci i učesnici procesa:</p> <p>Pomoćnici načelnika</p> <p>Kolegijum načelnika JLS</p>	05-15. januar naredne godine

Osnovne uloge i odgovornosti za implementaciju , praćenje, vrednovanje i izvještavanje		
Aktivnosti(*)	Nadležnost (ko?)	Rok (okvirno kada?)
Priprema kalendara za praćenje realizacije Godišnjeg plana JLS	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e Nosioci i učesnici procesa: Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata	31. januar naredne godine
Razrada projekata	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e Nosioci i učesnici procesa: Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata Nadležne službe/odjeljenja	Kontinuirano
Praćenje eksternih izvora financiranja	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e Nosioci i učesnici procesa: Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata Nadležne službe/odjeljenja Koordinator RT	Kontinuirano
Praćenje provođenja Plana implementacije strategije	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e Nosioci i učesnici procesa: Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata Nadležne službe/odjeljenja Koordinator RT	Kontinuirano
Praćenje implementacije i izrada izvještaja o realizaciji godišnjih planova rada službi	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JURA-e Nosioci i učesnici procesa:	Mjesečno: Kolegij načelnika Polugodišnje: Do 31. jul (za prvih 6 mjeseci)

Osnovne uloge i odgovornosti za implementaciju , praćenje, vrednovanje i izvještavanje		
Aktivnosti(*)	Nadležnost (ko?)	Rok (okvirno kada?)
	<p>Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata</p> <p>Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata</p> <p>Koordinator RT</p>	<p>tekuće godine)</p> <p>Godišnje: Do 31. maj (za prethodnu godinu)</p>
Uključivanje Partnerske grupe u praćenje implementacije strategije	<p>Inicijator i vlasnik procesa:</p> <p>Šef JURA-e</p> <p>Nosioci i učesnici procesa:</p> <p>Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata</p> <p>Koordinator RT</p>	<p>Prvi sastanak PG-a:</p> <p>Do 31. maj (za prethodnu godinu)</p> <p>Drugi sastanak PG-a:</p> <p>Do 31. jul (za prvih 6 mjeseci tekuće godine)</p>
Izrada Godišnjeg izvještaja o realizaciji strategije razvoja, njegovo usvajanje i objavljivanje	<p>Inicijator i vlasnik procesa:</p> <p>Šef JURA-e</p> <p>Nosioci i učesnici procesa:</p> <p>Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata</p> <p>Nadležne službe/odjeljenja</p> <p>Koordinator RT</p>	<p>Do 31. maja naredne godine u odnosu na onu za koju se priprema izvještaj</p>
<p>Ostale važne aktivnosti:</p> <p>☐ Redovno ažuriranje web stranice JLS u domenu informacija koje se odnose na razvojne aktivnosti</p> <p>☐ Redovni kontakti sa višim nivoima vlasti</p> <p>☐ Uspostavljanje i unapređenje međupćinske saradnje</p>	<p>Inicijator i vlasnik procesa:</p> <p>Šef JURA-e</p> <p>Nosioci i učesnici procesa:</p> <p>Stručni saradnik za planiranje i implementaciju razvojnih projekata</p> <p>Viši referent za pripremu projektnih aplikacija, monitoring i evaluaciju projekata</p> <p>Nadležne službe/odjeljenja</p> <p>Koordinator RT</p>	<p>Kontinuirano</p>

VII. PRILOZI

Prilog 1: Integrirani pregled lokalne razvojne strategije (U periodu od 2017. do 2021. godine)

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
1.Strateški cilj	Stvoreni uslovi za razvoj MSP i obrtništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma				
1.1.Sektorski cilj	Investirana dodatna sredstva u privredu od domaćih i stranih investitora do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine realizirano najmanje 2.000.000 KM stranih i domaćih investicija u privredi na području općine.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine dobiven BFC standard i općina je pozicionirana kao povoljno poslovno okruženje.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine privučene najmanje 2 domaće ili strane direktne investicije.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Iznos uložениh domaćih investicija u KM; • Iznos uložениh stranih investicija u KM; • Broj uložениh domaćih investicija; • Broj uložениh stranih investicija; <p>BFC SEE certifikat.</p>

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 1.1.1.JAČANJE KAPACITETA ZA UPRAVLJANJE LOKALNIM EKONOMSKIM RAZVOJEM I KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG OKRUŽENJA	PROGRAM 1.1.1.JAČANJE KAPACITETA ZA UPRAVLJANJE LOKALNIM EKONOMSKIM RAZVOJEM I KREIRANJE POVOLJNOG POSLOVNOG OKRUŽENJA				
	P.1.1.1.1.Osnivanje jedinice za upravljanje razvojem (i u okviru nje, poslova koji se odnose na LER)	Do kraja 2017. godine uspostavljen adekvatan institucionalni okvir za privlačenje investicija.	15.000	85.000	100.000
	P.1.1.1.2. Osnivanje Centra za investitore	Do 2019. godine uspostavljena savjetodavna i tehnička podrška potencijalnim investitorima. Do 2021. godine unaprijeđen sistem usluga za potencijalne i postojeće investitore.	5.000	20.000	25.000
	P.1.1.1.3.Uvođenje BFC SEE standarda	Do 2021. godine zaprimljeno 10 upita potencijalnih investitora o mogućnostima ulaganja u JLS.	2.400	9.600	12.000
	P 1.1.1.4. Unapređenje sadržaja i uspostavljanje općinske web stranice na engleskom jeziku	Do 2021. godine za 30% veći broj posjetilaca web stranice sa drugog govornog područja.	4.200	0	4.200
	M.1.1.1.5. Obuka zaposlenih na poslovima LER-a	Do 2019. godine u potpunosti izgrađeni kapaciteti svih osoba koje rade na poslovima LER-a. U budžetu općine izdvojeno najmanje 1.500 KM za obuke zaposlenih.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.1.1.1.6. Uspostavljanje baze podataka u okviru Jedinice za upravljanje razvojem	Od 2018. godine, podacima se upravlja na integrisani način. Sve ključne odluke o razvoju zasnovane su na analizi podataka.	7.500	12.000	19.500
	M.1.1.1.7. Unapređenje sistema informisanja građana o razvojnim pitanjima	Do kraja 2018. godine, unaprijeđen sistem informisanja putem štampanih i elektronskih medija.	0	0	0
	M.1.1.1.8. Uspostavljanje i vođenje javno-privatnog dijaloga (JPD)	Do kraja 2017. godine formirano je funkcionalno tijelo za JPD. Do kraja 2017. godine Privredni savjet je identifikovao najmanje 10 inicijativa privatnog sektora. Do kraja 2018. godine provedeno/realizovano najmanje 5 inicijativa privatnog sektora.	0	0	0
	P.1.1.1.9. Usvajanje Plana kapitalnih investicija	Od 2018. godine, Plan kapitalnih investicija se koristi kao ključni osnov za izgradnju putne, komunalne i druge infrastrukture u vezi sa lokacijama za investiranje.	0	8.000	8.000
	M.1.1.1.10. Mapiranje gospodarskih sektora sa potencijalima za razvoj i održavanje redovnih sektorskih sastanaka	Konkretni problemi gospodarskih sektora se razmatraju na zajedničkim sastancima sa predstavnicima općine.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
		Najmanje 10 predloženih inicijativa za razmatranje na Privrednom savjetu. Realizovano najmanje 5 sektorskih inicijativa.			
PROGRAM 1.1.2. STVARANJE USLOVA ZA PRIVLAČENJE NOVIH INVESTICIJA	PROGRAM 1.1.2. STVARANJE USLOVA ZA PRIVLAČENJE NOVIH INVESTICIJA				
	P.1.1.2.1. Promocija poslovnih zona Šijakovo, Prnjavor i Kram	Zakupljeno/kupljeno najmanje 30% prostornih kapaciteta poslovnih zona Šijakovo, Prnjavor i Kram do 2021. godine	2.000	0	2.000
	P.1.1.2.2. Detaljno mapiranje i popisivanje svih <i>brownfiled</i> lokacija	Do kraja 2018. godine jasno utvrđen status i potencijali za razvoj svih <i>brownfiled</i> lokacija.	0	0	0
	P.1.1.2.3. Izrada Urbanističkog plana za gradsko područje općine Vareš	Do kraja 2017. godine stvorena bolja osnova za strateško privlačenje investicija.	15.000	0	15.000
	P.1.1.2.4. Izrada Plana za upravljanje općinskom imovinom	Stvorena bolja osnova za strateško privlačenje investicija.	10.000	0	10.000
	P.1.1.2.5. Povezivanje sa dijasporom i kreiranje baze podataka o potencijalnim investitorima iz dijaspore	Do 2018. godine utvrđene mogućnosti za direktne investicije od strane dijaspore. Do 2018. godine, započeti pregovori sa dijasporom. Do 2021. godine, realizovana najmanje jedna investicija iz dijaspore.	2.500	0	2.500

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.1.2.6. Priprema marketing i promotivnog materijala (Investirajte u Vareš / Invest in Vareš)	Do kraja 2018. godine stvoreni uslovi za privlačenje novih investitora	3.000	0	3.000
PROGRAM 1.1.3. IZGRADNJA I REKONSTRUKCIJA SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE ZA POSLOVNE SUBJEKTE	PROGRAM 1.1.3. IZGRADNJA I REKONSTRUKCIJA SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE ZA POSLOVNE SUBJEKTE				
	P 1.1.3.1. Rekonstrukcija lokalnog puta Podtisoenci – Bijelo Borje – Stupni Do	Do 2021. godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi, dobara i usluga za najmanje 3 poslovna subjekta.	90.000	360.000	450.000
	P 1.1.3.2. Rekonstrukcija puta Vareš – Strica – Zaruđe	Do 2021. godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi, dobara i usluga za najmanje 4 poslovna subjekta.	30.000	70.000	100.000
	P 1.1.3.3. Rekonstrukcija puta Lovački dom –Očevija (II faza)	Do 2021. godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi, dobara i usluga za najmanje 4 poslovna subjekta (Lovački dom i kovačke radnje).	0	250.000	250.000
	P.1.1.3.4. Završetak rekonstrukcije lokalnog puta Pajtov Han – Budoželje	Do 2018. godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi, dobara i usluga u vezi sa eksploatacijom šuma	45.000	105.000	150.000
	P.1.1.3.5. Stvaranje uslova za revitalizaciju transporta - vraćanje pruge na relaciji Vareš – Sarajevo u funkciju	Do 2021. godine osigurati uslove za obezbjeđenje kontinuiranog željezničkog protoka ljudi i dobara i usluga (teretni voz).	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P 1.1.3.6. Provođenje javnog poziva za uređenje urbane javne infrastrukture od strane privatnog sektora.	Do 2019. godine osigurati mehanizme za održavanje javnih urbanih površina kroz javno-privatno partnerstvo. Do 2021. godine zasnovano najmanje jedno javno-privatno partnerstvo (JPP).	0	0	0
	P 1.1.3.7. Rekonstrukcija puta Planinica – Perun. (2019-2021)	Do 2021. godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi, dobara i usluga za najmanje 3 poslovna subjekta	102.000	348.000	450.000
1.Strateški cilj	Stvoreni uslovi za razvoj MSP i obrtništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma				
1.2. Sektorski cilj	Sektorski cilj 1.2. Obezbijedeni uslovi za osnivanje, rast i razvoj MSP i obrtništva do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine osnovano najmanje 10 novih MSP.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine osnovano najmanje 15 novih obrtničkih radnji.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine, najmanje 5 postojećih MSP i obrtnika proširilo poslovanje, putem</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Broj MSP; • Broj obrtnika; • Broj MSP koji su imali dodatne investicije u poslovanje (na osnovu ankete);

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			uvođenja novih tehnologija, proizvoda, proizvodnih standarda i standarda kvaliteta i proširenja tržišta. Ishod 4: Do 2021. godine najmanje 10 postojećih MSP i obrtnika omogućilo novo zapošljavanje. Ishod 5: Do 2021. godine povećan izvoz za 5% u odnosu na 2016. godinu.		<ul style="list-style-type: none"> • Broj preduzeća sa porastom broja uposlenih po godinama; • Broj novouposlenih u privatnom sektoru.
PROGRAM 1.2.1. UNAPREĐENJE RADA I JAČANJE LOKALNOG MSP SEKTORA	PROGRAM 1.2.1. UNAPREĐENJE RADA I JAČANJE LOKALNOG MSP SEKTORA				
	P.1.2.1.1. Izrada sektorske studije za oblast drvoprerade	Mapirano stanje i utvrđeni prioriteta za razvoj drvoprerađivačkog sektora.	5.000	0	5.000
	P.1.2.1.2. Unapređenje usluga za privatni sektor	Najmanje 20 MSP i obrtnika dobilo neku vrstu podrške od JLS u fazi osnivanja, održanja poslovanja ili rasta i razvoja biznisa.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.2.1.3.Uspostavljanje baze podataka o MSP i obrtnicima	Funkcionalna baza podataka omogućava da MSP i obrtnici prime adekvatnu podršku i budu aktivno uključeni u javno-privatni dijalog.	0	0	0
	M.1.2.1.4. Jačanje Udruženja MSP i obrtnika	JLS aktivno saraduje sa Udruženjima MSP i obrtnika i na taj način osigurava da sve informacije dođu do privatnog sektora. Predložene i provedene najmanje 3 inicijative Udruženja.	0	0	0
	M.1.2.1.5. Uspostavljanje sistema za edukaciju za MSP i obrtnike	Do 2021. godine, najmanje 30 edukovanih predstavnika MSP i obrtnika primijenilo znanja sa obuka i poboljšalo poslovanje, unaprijedilo proizvodnju i omogućilo nova zapošljavanja (mjerjenje efekata obuke putem ankete).	0	0	0
	M.1.2.1.6. Podrška učešću na gospodarskim sajmovima u zemlji i inostranstvu	Do 2021. godine najmanje 10 MSP i obrtnika godišnje promoviralo svoje proizvode na sajmovima. Do 2021. godine na godišnjem nivou izmjereni efekti od učešća na sajmovima (putem ankete učesnika).	7.500	0	7.500

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
		Počev od 2018. godine odluke o finansiranju učešća donose se na osnovu efekata.			
	M.1.2.1.7. Uklanjanje administrativnih barijera za rad MSP i obrtnika	<p>Skraćeno vrijeme za rješavanje administrativnih pitanja MSP i obrtnika.</p> <p>Do 2021. godine uklonjene najmanje 3 administrativne barijere.</p>	0	0	0
	P.1.2.1.8. Formiranje i redovno ažuriranje internet stranice za MSP i obrtništvo	Do 2021. godine uspostavljeni funkcionalni mehanizmi za informisanje i podršku MSP i obrtništva.	0	0	0
	P.1.2.1.9. Anketiranje MSP i obrtnika.	<p>Rezultati ankete se analiziraju na godišnjem nivou i koriste se za planiranje ciljane podrške za MSP i obrtnike.</p> <p>Na osnovu provedenih anketa, identifikovane i realizovane najmanje 3 inicijative privatnog sektora.</p>	0	0	0
	P.1.2.1.10. Podrška razvoju MSP i obrtnika u oblasti građevinarstva	Na osnovu mapiranog stanja, općina nudi odgovarajući paket podrške za MSP i obrtnike iz građevinarske industrije.	5.000	0	5.000
PROGRAM 1.2.2.	PROGRAM 1.2.2. POTICAJNE I DRUGE MJERE ZA MSP I OBRRTNIŠTVO				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
POTICAJNE I DRUGE MJERE ZA MSP I OBRTNIŠTVO	M.1.2.2.1. Priprema Programa poticaja za MSP i obrtništvo	Do 2021. godine, najmanje 5 MSP uvelo nove proizvodne standarde i pribavilo certifikate, koji im omogućavaju plasman na strana tržišta. Do 2021. godine, najmanje 10 MSP i obrtnika iskoristilo poticaje za uvođenje novih tehnologija, inovativnih proizvoda i proizvodnih procesa.	0	0	0
	M.1.2.2.2. Definisanje i primjena poticajnih mjera za zapošljavanje	Do 2021. godine, najmanje 10 MSP i obrtnika iskoristilo poticaje za novo zapošljavanje.	0	0	0
	M.1.2.2.3. Definisanje i primjena poticajnih mjera za inovativne djelatnosti	Do 2021. godine, najmanje 5 MSP i obrtnika iskoristilo poticaje za započinjanje ili dalji razvoj inovativne djelatnosti.	0	0	0
	M.1.2.2.4. Usklađivanje obrazovnog programa sa potrebama privatnog sektora za zapošljavanjem	Do 2021. godine provedena izmjena i dopuna obrazovnog programa u skladu sa potrebama gospodarstva.	0	0	0
1.Strateški cilj	Stvoreni uslovi za razvoj MSP i preduzetništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma				
1.3. Sektorski cilj	Stvoreni povoljni uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	Ishod 1: Do 2021. godine ukupni prihodi od plasmana poljoprivrednih	Indikatori sektorskog cilja	Prihodi od poljoprivrede

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			<p>proizvoda na domaćem i stranom tržištu povećani za 15% u odnosu na 2016. godine</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine povećani ukupni prinosi za 5%.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine, povećan broj poljoprivrednih gazdinstava na 1000 stanovnika za 20% u odnosu na 2016. godinu</p> <p>Ishod 5: Do 2021. godine povećan izvoz za 5% u odnosu na 2016. godinu.</p>		
PROGRAM 1.3.1. UNAPRJEĐENJE PRIMARNE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE	PROGRAM 1.3.1. UNAPRJEĐENJE PRIMARNE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE				
	P.1.3.1.1. Priprema godišnjih akcionih planova za razvoj poljoprivrede, na osnovu Strategije razvoja poljoprivrede	Do 2018. godine najmanje 50% projekata i mjera iz Strategije realizovano.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.3.1.2. Podrška formiranju udruženja poljoprivrednih proizvođača	Do 2021. godine najmanje 50 porodičnih poljoprivrednih proizvođača uključeno u udruženja.	40.000	0	40.000
	P.1.3.1.3. Povećanje proizvodnje malina	Do 2021. godine najmanje 20 novih proizvođača voća godišnje (malina). Do 2021. godine količina otkupljenog voća veća je za najmanje 20% u odnosu na 2016. godinu.	50.000	120.000	170.000
	P.1.3.1.4. Podrška investiranju u izgradnju objekta za otkup i skladištenje voća i povrća	Do 2021. godine uspostavljen otkup voća i povrća od najmanje 100 proizvođača malina. Do 2021. godine količina otkupljenih malina veća je za najmanje 50% u odnosu na 2016. godinu	0	0	0
	P.1.3.1.5. Analiza lanca vrijednosti za bobičasto i jagodičasto voće	Utvrđeni potencijali za uzgoj, otkup, proizvodnju i plasman bobičastog i jagodičastog voća.	0	30.000	30.000
	P.1.3.1.6. Analiza potencijala za prikupljanje, otkup i preradu ljekovitog bilja	Utvrđeni potencijali za prikupljanje, otkup i preradu ljekovitog bilja	0	10.000	10.000
	P.1.3.1.7. Analiza potencijala za prikupljanje i otkup gljiva i drugih šumskih plodova	Utvrđeni potencijali za prikupljanje, otkup i preradu gljiva i drugih šumskih plodova.	0	10.000	10.000
	P.1.3.1.8. Analiza potencijala za uzgoj sitne stoke	Utvrđeni potencijali za uzgoj sitne stoke.	0	10.000	10.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.3.1.9. Unapređenje pasminskog sastava goveda	Unaprijeđen kvalitet mesa i mlijeka. Do 2021. godine, povećane količine proizvedenog mesa i mlijeka za 10%.	25.000	0	25.000
	P.1.3.1.10. Unapređenje uslova za otkup mlijeka	Do 2021. godine, povećana proizvodnja i plasman mlijeka i mliječnih proizvoda za 20%.	25.000	0	25.000
	P.1.3.1.11. Podrška investiranju u skladišne i rashladne kapacitete za voće i povrće, gljive i ljekovito bilje	Do 2021. godine poboljšani skladišni kapaciteti za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.1.3.1.12. Unapređenje proizvodnje meda	Do 2021. godine povećan broj košnica za 30% u odnosu na 2016. godinu Povećana proizvodnja meda za 30% u odnosu na 2016. godinu. Prihodi od prodaje meda povećani za 20% u odnosu na 2016. godinu.	15.000	0	15.000
	P.1.3.1.13. Povećanje broja peradi	Broj brojlera povećan za 50% u odnosu na 2016. godinu. Povećana količina prodaje živinskog mesa 50% u odnosu na 2016. godinu.	25.000	0	25.000
	P.1.3.1.14. Podrška uzgoju ovaca i koza	Povećana proizvodnja ovčijeg mlijeka i mesa za 10% u odnosu na 2016. godinu. Povećana proizvodnja kozijeg mlijeka i mesa za 20%. u odnosu na 2016.godinu.	25.000	0	25.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 1.3.2. PODRŠKA I USLUGE ZA POLJOPRIVREDNE PROIZVOĐAČE U CILJU JAČANJA KONKURENTNOSTI	PROGRAM 1.3.2. PODRŠKA I USLUGE ZA POLJOPRIVREDNE PROIZVOĐAČE U CILJU JAČANJA KONKURENTNOSTI				
	P.1.3.2.1. Rekonstrukcija lokalnih puteva u MZ Striježevo, Kokošćići, Budoželje, Očevija, Ligatići, Ravne, Zubeta, Pogar, Sjenokos, Daštansko, Brgule, Duboštica, Dabravine, Kadarići, Pobrין Han, Semizova Ponikva.	Do 2021.godine osiguran kontinuiran saobraćajni protok ljudi i poljoprivrednih proizvoda i usluga za najmanje 100 poljoprivrednih proizvođača u naseljima Kokošćići, Striježevo, Ravne, Zubeta, Očevija, Ligatići, Mižnovići.	50.000	300.000	350.000
	M.1.3.2.2. Anketiranje poljoprivrednih proizvođača na godišnjem nivou	Paketi poticaja i investicije u oblasti poljoprivrede se pripremaju u skladu sa potrebama poljoprivrednih proizvođača.	0	0	0
	P.1.3.2.3. Ponovno uvođenje politike i programa poticaja u oblasti poljoprivrede	Svi bitni akteri u oblasti poljoprivrede upoznati sa politikom poticaja u oblasti poljoprivrede. Za realizaciju Programa poticaja u poljoprivredi izdvaja se oko 2.5% proračuna na godišnjem nivou. Realizovano najmanje 80% planiranih sredstava. Počev od 2018. godine Programi poticaja se donose na osnovu sektorskih analiza, anketiranja poljoprivrednih proizvođača i mjerenja efekata pruženih poticaja.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.1.3.2.4. Edukacija poljoprivrednih proizvođača vezano za trenutne aktivnosti u poljoprivredi	Do 2021. godine najmanje 20 poljoprivrednih proizvođača primjenjuje inovativne metode u poljoprivredi.	0	15.000	15.000
	M.1.3.2.5. Unapređenje savjetodavnih usluga za poljoprivredne proizvođače	Do 2021. godine najmanje 50 poljoprivrednih proizvođača godišnje koristi savjetodavne usluge. Do 2021. godine anketom utvrđen porast zadovoljstva kvalitetom savjetodavnih usluga za 20%. (podrazumijeva se početna anketa u fazi predunapređenja usluga)	0	0	0
	M.1.3.2.6. Podrška učešću na poljoprivrednim sajmovima	Do 2021. godine najmanje 5 poljoprivrednih proizvođača godišnje promoviralo svoje proizvode na sajmovima, uz podršku općine. Do 2021. godine na godišnjem nivou izmerjeni efekti od učešća na sajmovima (putem ankete učesnika). Počev od 2018. godine odluke o finansiranju učešća donose se na osnovu efekata.	5.000	0	5.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.1.3.2.7. Poticanje registracije poljoprivrednih gazdinstava	Do 2021. godine uvećan broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava za 20% u odnosu na 2016. godinu. Do 2021. godine uvećan broj korisnika državnih i lokalnih poticaja za razvoj konkurentne poljoprivrede za 20%.	0	0	0
	P.1.3.2.8.Promocija ulaganja u poljoprivredu	Privučene najmanje tri investicije u poljoprivredu do 2021. godine.	0	0	0
1.Strateški cilj	Stvoreni uslovi za razvoj MSP i preduzetništva, visok stepen iskorištenosti poljoprivrednih kapaciteta i omogućeni preduslovi za razvoj turizma				
1.4. Sektorski cilj	1.4. Unaprijeđena turistička ponuda do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	Ishod 1: Do 2021. godine povećani prihodi od turizma za najmanje 30% u odnosu na 2016. godine.	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Prihodi od turizma; • Broj domaćih i stranih posjetilaca;
PROGRAM 1.4.1. USPOSTAVLJANJE ORGANIZACIONOG OKVIRA ZA RAZVOJ TURIZMA I MARKETING	PROGRAM 1.4.1. USPOSTAVLJANJE ORGANIZACIONOG OKVIRA ZA RAZVOJ TURIZMA I MARKETING				
PROGRAM 1.4.1. USPOSTAVLJANJE ORGANIZACIONOG OKVIRA ZA RAZVOJ TURIZMA I MARKETING	P.1.4.1.1. Osnivanje turističkog ureda	Do 2020. godine uspostavljena organizaciona podrška turistima o turističkoj ponudi općine, te uspostavljena saradnja sa drugim tur. organizacijama u BiH.	30.000	0	30.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.4.1.2. Edukacija turističkih vodiča	Do 2021. godine korištenje usluga turističkih vodiča od strane turista povećano za 30% u odnosu na 2016. godine.	0	45.000	45.000
	P.1.4.1.3. Promocija turističke ponude općine Vareš preko različitih medijskih servisa	Do 2021. godine šira javnost upoznata s turističkom ponudom općine Vareš.	15.000	0	15.000
	P.1.4.1.4. Izrada web stranice za promociju turističkih potencijala	Od 2018. godine, turistički potencijali Vareša se promoviraju putem interneta.	0	0	0
	P.1.4.1.5. Izrađena analiza trenutnog stanja smještajnih kapaciteta i kategorizacija objekata	Do 2021. godine broj ležajeva povećan za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.1.4.1.6. Obnavljanje i ponovno puštanje u rad Turističkog info-centra	Do kraja 2018. godine uspostavljen funkcionalan Turistički info-centar Vareša.	20.000	0	20.000
	P.1.4.1.7. Priprema kalendara značajnih datuma i manifestacija u Varešu	Do kraja 2017. godine sistematizovane sve manifestacije.	0	0	0
	P.1.4.1.8. Uspostavljanje baze podataka o turizmu	Do 2018. godine, ažurirani i dostupni podaci o smještajnim kapacitetima, broju noćenja, broju turista-posjetilaca na godišnjem nivou.	0	0	0
PROGRAM 1.4.2. UNAPRJEĐENJE	PROGRAM 1.4.2. UNAPREĐENJE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
TURISTIČKE INFRASTRUKTURE	P.1.4.2.1. Održavanje postojeće i unaprjeđenje turističke signalizacije na području općine	Do 2021. godine zadovoljstvo turista turističkom signalizacijom u općini Vareš povećano za 50% u odnosu na 2016. godinu	0	50.000	50.000
	P.1.4.2.2. Rekonstrukcija postojećeg sanitarnog čvora na lokalitetu Bobovac	Na lokalitetu Bobovac do 2021. godine registrirano najmanje 1000 turističkih posjetilaca na godišnjem nivou.	10.000	0	10.000
	P.1.4.2.3. Podrška u rekonstrukciji i adaptaciji planinarskih domova na rutama biciklističkih staza na planini Zvijezda	Do 2021. godine registrirano najmanje 500 turističkih posjeta planinarskom domu na godišnjem nivou.	0	45.000	45.000
	P.1.4.2.4. Usvajanje idejnog rješenja i izrada projekta za rekreativni objekat na izvorištu Tople Vode na lokalitetu Očevija	Do 2021. godine razvijeni dodatni turistički sadržaji u Varešu.	20.000	0	20.000
	P.1.4.2.5. Markiranje i uređenje staza za pješaćenje na rutama E6 i E12	Do 2021. godine unaprijeđena turistička signalizacija i infrastruktura na rutama E6 i E12	0	30.000	30.000
PROGRAM 1.4.3. RAZVOJ SEOSKOG TURIZMA	PROGRAM 1.4.3. RAZVOJ SEOSKOG TURIZMA				
	P.1.4.3.1. Edukacija stanovništva o pozitivnim efektima turističke djelatnosti na selu	Do 2021. godine registrovano najmanje 10 domaćinstava koji se žele baviti seoskim turizmom.	0	0	0
	P.1.4.3.2. Priprema Programa za oživljavanje seoskih domaćinstava	Do 2018. godine, jasno definirani pravci razvoja seoskog turizma.	0	0	0

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.1.4.3.3. Definiranje Programa poticaja za razvoj seoskog turizma	Do 2021. godine najmanje 2 seoska domaćinstva iskoristila sredstva iz Programa poticaja	0	0	0
	P.1.4.3.4. Uspostavljanje oglednog seoskog domaćinstva sa turističkim sadržajima	Do 2021. godine najmanje jedno seosko domaćinstvo prima 20 turista godišnje.	0	40.000	40.000
	P.1.4.3.5. Razvoj ugostiteljstva u ruralnim područjima.	Povećana ugostiteljska ponuda i sadržaji u ruralnom području u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.1.4.3.6. Konzervacija i revitalizacija značajnih vjerskih objekata u svrhu razvoja turizma	Do 2021. godine poboljšani uslovi za razvoj vjerskog turizma.	0	400.000	400.000
	P.1.4.3.7. Izrada Studije o potencijalima Vareša kao vazdušne banje	Do 2021. godine unaprijeđeni uslovi za razvoj zdravstvenog turizma	0	10.000	10.000
Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
2.Strateški cilj	Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
2.1. Sektorski cilj	Obezbijedeno kvalitetno i dostupno obrazovanje usklađeno sa potrebama tržišta rada	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine povećan obuhvat djece obuhvaćene predškolskim obrazovanjem za 50% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. god 100% djece predškolskog uzrasta obuhvaćeno programom obaveznog predškolskog obrazovanja.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine povećan obuhvat djece sa smetnjama u razvoju i djece sa invaliditetom programom osnovnog obrazovanja 50 %.</p> <p>Ishod 4: Do kraja 2021. godine uspjeh učenika osnovnih škola poboljšan za 50% u odnosu na 2016. godinu.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Broj djece predškolskog uzrasta obuhvaćene predškolskim obrazovanjem i vaspitanjem; • Broj djece predškolskog uzrasta obuhvaćene programom obaveznog predškolskog obrazovanja i vaspitanja; • Broj učenika osnovnih škola; • Broj učenika srednje škole;

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 2.1.1. USPOSTAVLJENE INFRASTRUKTURNE KAPACITETE OBRAZOVNIH USTANOVA	PROGRAM 2.1.1. USPOSTAVLJENE INFRASTRUKTURNE KAPACITETE OBRAZOVNIH USTANOVA				
	P.2.1.1.1. Adaptacija učionice u okviru JPU „Dječije obdanište“ Vareš	Do kraja 2017. godine uvećani kapaciteti JPU „Dječije obdanište“ Vareš za 15 korisnika.	5.000	15.000	20.000
	P.2.1.1.2. Adaptacija i opremanje igraonice za tjelesni odgoj	Do kraja 2021. godine povećan broj djece za 100% obuhvaćene programom tjelesnog odgoja u odnosu na 2016.	0	15.000	15.000
	P.2.1.1.3. Rekonstrukcija i opremanje predškolskog igrališta u JPU „Dječije obdanište“ Vareš	Do kraja 2021. godine uvećan broj sportskih sadržaja za 100 % u programu JPU.	0	5.000	5.000
	P.2.1.1.4. Rekonstrukcija društvenog doma (objekata MZ) u kome se nalazi škola u Kokošćićima	Do kraja 2021. godine smanjeni materijalni troškovi OŠ za 30% u odnosu na 2016. godinu.	0	10.000	10.000
	P.2.1.1.5. Opremanje učionica IT opremom u centralnim školama: OŠ Vareš 5 kabineta i OŠ Vareš Majdan 5 kabineta	Do kraja 2021. godine broj učenika kojima je omogućen pristup IT opremi uvećan za 50% u odnosu na 2016. godinu.	0	150.000	150.000
	P.2.1.1.6. Nabavka muzičkih instrumenata za muzičko odjeljenje OŠ Vareš	Do kraja 2021. godine povećan broj djece koja pohađaju muzičko odjeljenje za 25% u odnosu na 2016. godinu.	0	17.500	17.500
	P.2.1.1.7. Izgradnja i opremanje dječijeg igrališta u PŠ Dragovići	Do kraja 2021. godine uvećan broj sportskih sadržaja u PŠ Dragovići za 100 % u odnosu na 2016. godinu.	0	50.000	50.000
	P.2.1.1.8. Opremanje OŠ u Vareš Majdanu sportskim mobilijarom i spravama za vježbanje	Do kraja 2021. godine uvećan broj sportskih sadržaja za 50 % u OŠ Vareš Majdan.	0	5.000	5.000
	P.2.1.1.9. Izgradnja i opremanje jedne učionice u P.Š. u Dabravinama u svrhu tjelesnog obrazovanja	Do kraja 2021. godine uvedeni časovi tjelesnog odgoja.	0	25.000	25.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 2.1.2. UNAPREĐENJE KVALITETA FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA	PROGRAM 2.1.2. UNAPREĐENJE KVALITETA FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA				
	P.2.1.2.1. Izrada elaborata o potrebnim zanimanjima za privredni i društveni sektor	Implementirane preporuke iz Elaborata	3.000	0	3.000
	P.2.1.2.2. Izrada elaborata o mogućnostima saradnje relevantnih ustanova i organizacija u oblasti neformalnog obrazovanja	Do kraja 2021. godine na lokalnom nivou jasno definirana strategija u saradnji i provođenju programa i aktivnosti ustanova i organizacija koje se bave formalnim i neformalnim obrazovanjem.	3.000	0	3.000
	P.2.1.2.3. Realizacija programa promocije zdravih životnih navika i zaštite okoliša u okviru Izviđačkog odreda „Zvijezda“	Do kraja 2021. godine, unaprijeđena znanja mladih u okviru izviđačkog odreda o zdravim životnim navikama i zaštiti okoliša.	0	5.000	5.000
	M.2.1.2.4. Uspostavljeni obrazovni profili u srednjoj školi u skladu sa potrebama tržišta rada	Do kraja 2021. godine zadržan postojeći broj učenika.	0	0	0
	P.2.1.2.5. Nabavka učila za 12 područnih škola	Do kraja 2019. godine uvećan broj učila u područnim školama za 25% u odnosu na broj učila 2016. godine.	0	36.600	36.600
	P.2.1.2.6. Nabavka sprava i opreme za fiskulturnu salu u Mješovitoj srednjoj školi „Nordbat-2“ Vareš	Do kraja 2021. godine broj učenika koji su uzeli učešće u sportskim takmičenjima uvećan za 50% u odnosu na 2016. godinu.	0	6.100	6.100
1. Strateški cilj	Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
2.2. Sektorski cilj	Unaprijeđena zdravstvena i socijalna zaštita do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine broj obrađenih zahtjeva za pomoć Centra za socijalni rad uvećan za 20% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj korisnika socijalne zaštite koji koriste vaninstitucionalne usluge u zajednici za 20% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 3: Najmanje 75% ruralnog stanovništva općine obuhvaćeno zdravstvenim uslugama.</p> <p>Ishod 4: Povećana energetska efikasnost Doma zdravlja za najmanje 15% u odnosu na 2016. godinu.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Broj obrađenih zahtjeva za pomoć Centra za socijalni rad; • Broj korisnika vaninstitucionalnih mjera socijalne zaštite; • Broj lica obuhvaćenih uslugama mobilnog medicinskog tima; • Iznos budžetskih sredstava DZ za materijalne troškove.
PROGRAM 2.2.1.	PROGRAM 2.2.1. UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE U OBLASTI ZDRAVSTVENE I SOCIJALNE ZAŠTITE				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE U OBLASTI ZDRAVSTVENE I SOCIJALNE ZAŠTITE	P.2.2.1.1 Nabavka specijalizovanog vozila hitne medicinske pomoći za Dom zdravlja	Najmanje 50 % ruralnog stanovništva obuhvaćeno zdravstvenim uslugama do 2021. godine. Povećana dostupnost uslugama sekundarne zdravstvene zaštite u Zenici za 20 % u odnosu na 2016. godinu.	0	85.000	85.000
	P.2.2.1.2. Nabavka vozila za terenski rad Centra za socijalni rad	Do kraja 2021. godine povećana dostupnost usluga stručnog rada Centra za socijalni rad.	0	40.000	40.000
	P.2.2.1.3. Otklanjanje arhitektonskih barijera u cilju omogućavanja pristupačnosti javnim objektima	Do 2021. godine povećan broj OSI, korisnika javnih usluga (obrazovnih, zdravstvenih, socijalne zaštite), kulturnih i sportskih sadržaja za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	15.000	15.000
	P.2.2.1.4. Dislokacija terenske ambulante u selu Vijaka u prostor osnovne škole	Do kraja 2021. godine smanjeni materijalni troškovi ustanove za 5% u odnosu na 2016. godinu.	20.000	0	20.000
	P.2.2.1.5. Rekonstrukcija objekta terenske ambulante Pržići	Do kraja 2021. godine uspostavljen rad TA Pržići.	20.000	80.000	100.000
	P.2.2.1.6. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Ligatići	Do kraja 2021. godine uvećan broj korisnika primarne zdravstvene zaštite u MZ Ligatići, za 30 % u odnosu na 2016. godine.	20.000	0	20.000
	P.2.2.1.7. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Striježevo	Do kraja 2021. godine uvećan broj korisnika primarne zdravstvene zaštite u MZ Striježevo, za 30 % u odnosu na 2016. godine.	20.000	0	20.000
	P.2.2.1.8. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Ravne	Do kraja 2021. godine uvećan broj korisnika primarne zdravstvene zaštite u MZ Ravne za 30% u odnosu na 2016.g	20.000	0	20.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.2.2.1.9. Unaprijeđeni uslovi rada u TA Dabravine	Do kraja 2021. godine uvećan broj korisnika primarne zdravstvene zaštite u MZ Dabravine za 30 % u odnosu na 2016. godine.	20.000	0	20.000
PROGRAM 2.2.2. USPOSTAVLJANJE NOVIH I UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE	PROGRAM 2.2.2. USPOSTAVLJANJE NOVIH I UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE				
	P.2.2.2.1. Izrada Studije opravdanosti izgradnje Doma za zdravo starenje u DZ Vareš Majdan ili DZ Vareš	Do 2018. godine definisani infrastrukturni kapaciteti za uspostavljanje usluge institucionalnog smještaja starih. Do 2021. godine uvećan broj zaposlenih u sektoru socijalno/zdravstvenih usluga za 30% u odnosu na 2016. godinu.	0	6.000	6.000
	P.2.2.2.2. Osigurati održivost Pučke kuhinje	Do 2021. godine za 100 socijalno ugroženih građana obezbijedena materijalna podrška. Do 2021. godine povećana izdvajanja općinskog budžeta za 30% za potrebe rada Pučke kuhinje.	11.600	0	11.600
	P.2.2.2.3. Uspostavljanje usluge pomoći u kući za stare u urbanom području	Do 2021. godine za 100 socijalno ugroženih građana obezbijedena materijalna podrška. Do 2021. godine povećana izdvajanja općinskog budžeta za 30% za potrebe rada Pučke kuhinje.	12.000	0	12.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.2.2.2.4. Uspostavljanje usluge pomoći u kući za stare u ruralnom području	Do kraja 2020. godine uspostavljena usluga pomoći u kući za 10 korisnika u ruralnom području. Do kraja 2020. godine obezbeđena sredstva budžetska na posebnoj budžetskoj liniji za finansiranje usluge pomoći u kući.	30.000	100.000	130.000
	M.2.2.2.5. Pružanje podrške u formiranju udruženja za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove roditelje	Do 2021. godine realizovano do 5 projekata od značaja za socijalnu inkluziju djece sa smetnjama u razvoju.	25.000	25.000	50.000
	P.2.2.2.6. Osnivanje Savjetovališta za porodicu u okviru CSR Vareš i edukacija stručnih saradnika kako bi mogli pružati savjetodavnu pomoć i podršku bračnim partnerima i porodicama sa djecom	Do kraja 2021. godine povećan broj zaključenih brakova za 15% u odnosu na 2016. godinu. Do kraja 2021. godine smanjen broj razvoda za 30% u odnosu na 2016. godinu. Do kraja 2021. godine smanjen broj odgojno zanemarene i zapuštene djece i djece čiji je razvoj ometen roditeljskim problemima za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.2.2.2.7. Uspostavljen Dnevni centar za rani rast i razvoj na području općine Vareš	Do kraja 2017. godine 20 djece sa razvojnim problemima koristi usluge dnevnog centra.	25.000	25.000	50.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.2.2.2.8. Razvoj zajedničkih programa Male škole Vareš, CSR i udruženja građana	Do 2021. godine povećan obuhvat djece bez porodičnog staranja, odgojno zanemarene i zapuštene djece i djece čiji je razvoj ometen roditeljskim problemima koja imaju boravište na teritoriji općine Vareš uslugama Male škole Vareš za 50% u odnosu na 2016. godinu.	2.500	0	2.500
	M.2.2.2.9. Razvijati model deinstitutionalizacije i transformacije ustanova zavodskog tipa kroz uspostavljanje usluge stanovanja uz podršku za duševno oboljele osobe koje su smještene u zavode	Do kraja 2020. godine izmještene 3 osobe iz Zavoda za mentalno invalidne osobe.	50.000	100.000	150.000
	P.2.2.2.10. Podrška zapošljavanju/samozapošljavanju teško zapošljivih kategorija	Do kraja 2020. godine podržano najmanje 50 građana koji spadaju u teško zapošljive kategorije. 10 porodica raseljenih lica i civilnih žrtava rata pokrenulo sopstveni biznis.	12.500	100.000	112.500
	P.2.2.2.11. Osnivanje asocijacije udruženja u oblasti pružanja usluga socijalne zaštite	Do 2018. godine realizovano 5 projekata u oblasti socijalne zaštite.	0	50.000	50.000
	P.2.2.2.12. Formiranje Centra za mentalno zdravlje u skladu sa normativima i standardima	Do 2020. godine 100% građana sa mentalnim poteškoćama obuhvaćeno uslugama Centra za mentalno zdravlje.	50.000	250.000	300.000
2.Strateški cilj	Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
2.3. Sektorski cilj	Osiguran pristup sportskim i kulturnim sadržajima	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. god. povećan broj sportskih sadržaja za 50% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj kulturnih sadržaja za 50% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine povećan broj korisnika sportskih aktivnosti za najmanje 30% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 4: Do 2021. godine povećan broj građana uključenih u društvene i kulturne aktivnosti za najmanje 25% u odnosu na 2016. godinu.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Broj sportskih sadržaja; • Broj kulturnih sadržaja; • Broj korisnika sportskih aktivnosti; • Broj korisnika društvenih i sportskih aktivnosti.

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 2.3.1. UNAPREĐENJE SPORTSKE I KULTURNE INFRASTRUKTURE	PROGRAM 2.3.1. UNAPREĐENJE SPORTSKE I KULTURNE INFRASTRUKTURE				
	P.2.3.1.1. Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa stadiona NK Vareš	Do kraja 2019. godine obezbijeđene pravne i institucionalne pretpostvke za rekonstrukciju stadiona NK Vareš	0	0	0
	P.2.3.1.2. Obezbeđivanje adekvatnog prostora neophodnom opremom za Karate klub	Do 2020. godine broj članova Karate kluba povećan za 30% u odnosu na 2016. godinu.	15.000	0	15.000
	M.2.3.1.3. Obezbeđivanje uslova za aktivnosti Izviđačkog odreda „Zvijezda“	Do 2020. godine broj članova Planinarskog društva „Zvijezda“ uvećan za 30% u odnosu na 2016. godinu.	6.000	0	6.000
	P.2.3.1.4. Plan izgradnje sportske dvorane (projektna dokumentacija)	Donesena odluka o izgradnji sportske dvorane do 2021. godine.	15.000	0	15.000
	P.2.3.1.5. Rekonstrukcija Radničkog doma – III faza	Do kraja 2021. godine realizovano najmanje 6 kulturnih sadržaja na godišnjem nivou u okviru Radničkog doma. Do kraja 2019. godine obezbijeđen i opremljen prostor za najmanje 3 udruženja građana u okviru prostora Radničkog doma. Do kraja 2021. godine budžetska izdvajanja za kulturu uvećana za 50% u odnosu na 2016. godinu.	0	200.000	200.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.2.3.1.6. Unapređenje rada općinske biblioteke	Do kraja 2021. godine broj članova biblioteke uvećan za 20% u odnosu na 2016. godinu. Do kraja 2021. godine izdvajanja općinskog budžeta namijenjena finansiranju materijalnih troškova biblioteke uvećana za 30% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
PROGRAM 2.3.2. OBOGAĆIVANJE SPORTSKIH I KULTURNIH SADRŽAJA	PROGRAM 2.3.2. OBOGAĆIVANJE SPORTSKIH I KULTURNIH SADRŽAJA				
	P.2.3.2.1. Izrada studije o zaštiti kulturno-historijske baštine	Do kraja 2021. godine izrađeno i realizovano najmanje 3 projekta do značaja za zaštitu kulturne baštine definisanih Studijom.	0	3.000	3.000
	P.2.3.2.2. Izrada i usvajanje općinske strategije kulturne politike.	Do kraja 2021. godine realizovano najmanje 10 projekta definisanih Strategijom kulturne politike Općine Vareš. Do kraja 2021. godine obezbijeđeno finansiranje projekata kulturne politike iz kantonalnih i federalnih izvora.	3.000	0	3.000
	M. 2.3.2.3. Realizacija kulturnih programa u skladu sa definisanim Godišnjim planom kulturnih i sportskih aktivnosti	Najmanje 500 posjetilaca kulturnim manifestacijama (npr. Vareško ljeto, Pekijada, Smotra dječijeg stvaralaštva i sl.) na godišnjem nivou.	75.000	75.000	150.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	M.2.3.2.4.Podrška udruženjima koja se bave tradicionalnim stvaralaštvom	Do kraja 2021. godine uvećan broj članova postojećih udruženja koja se bave tradicionalnim stvaralaštvom za 20%. Do kraja 2021.godine povećan broj projekata realizovanih od strane udruženja za 30% u odnosu na 2016. godinu.	50.000	50.000	100.000
	M.2.3.2.5. Izrada strategije za mlade (2017-2021)	Do kraja 2021. godine realizovano najmanje 70% projekata iz Strategije	0	0	0
2.Strateški cilj	Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija				
2.4. Sektorski cilj	Unaprijeđeni kapaciteti lokalne zajednice za smanjenje rizika od katastrofa	Očekivani sektorski ishodi	Ishod 1: U periodu 2018-2021. godine smanjen iznos šteta u privredi, infrastrukturi, javnim i privatnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti u odnosu na štete u 2017.godini.	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Prosječni iznos šteta u privredi od prirodnih i drugih opasnosti; • Prosječni iznos šteta na javnoj infrastrukturi i javnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti;

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			Ishod 2: U periodu 2018-2021. godina smanjen prosječan broj stradalih i povrijeđenih osoba od prirodnih i drugih opasnosti u odnosu na 2017.godinu		<ul style="list-style-type: none"> • Prosječni iznos šteta na stambenim i privatnim objektima od prirodnih i drugih opasnosti; • Broj stradalih od prirodnih i drugih opasnosti; • Broj povrijeđenih od prirodnih i drugih opasnosti.
PROGRAM 2.4.1. OPREMANJE I OBUČAVANJE SUBJEKATA ZAŠTITE I SPASAVANJA OKVIRA ZA RAZVOJ TURIZMA I MARKETING	PROGRAM 2.4.1. OPREMANJE I OBUČAVANJE SUBJEKATA ZAŠTITE I SPASAVANJA				
	P.2.4.1.1. Opremanje i obučavanje službe civilne zaštite	Do 2020. godine smanjeno prosječno vrijeme odgovora Civilne zaštite na zahtjeve za intervencijama tokom katastrofa za 20% u odnosu na 2016. godinu.	50.000	30.000	80.000
	P.2.4.1.2. Rekonstrukcija Vatrogasnog doma	Do 2021. godine smanjeni materijalni troškovi Vatrogasnog doma za najmanje 20 % u odnosu na 2016. godinu.	70.000	0	70.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P 2.4.1.3. Opremanje i obučavanje vatrogasne jedinice	Do 2020. godine odgovor Vatrogasnog društva na zahtjeve za intervencijama brži je za 30% u odnosu na 2016. godinu.	12.000	0	12.000
	P 2.4.1.4. Opremanje i obučavanje komunalnog preduzeća za odgovor na katastrofe	Do 2020. godine uspostavljene standardne operativne procedure komunalnog preduzeća za prevenciju i zaštitu od katastrofa uzrokovanih prirodnim nepogodama.	18.000	72.000	90.000
	PROGRAM 2.4.2. ZAŠTITA OD PRIRODINIH NEPOGODA				
PROGRAM 2.4.2. ZAŠTITA OD PRIRODINIH NEPOGODA	M.2.4.2.1. Uspostavljen održiv mehanizam stalnog nadzora i redovnog održavanja riječnih korita	Do 2021. godine broj stanovnika ugrožen klizištima i poplavama smanjen za 30 % u odnosu na 2016. godinu. Do 2021. godine broj kuća ugrožen klizištima i poplavama smanjen za 30 % u odnosu na 2016. godinu. Do 2021. godine smanjen broj zastoja u saobraćaju nastalih usljed sanacija posljedica poplava za 50% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.2.4.2.2. III faza projekta sanacije kolektora Bukov potok	Do 2021. godine izlivanje vode svedeno na minimum (smanjen rizik od izlivanja Bukovog potoka za 50 % u odnosu na 2016. godinu).	0	50.000	50.000
	P.2.4.2.3. Izrada katastra klizišta za područje općine Vareš	Sanacija prioriternih lokaliteta klizišta (minimalno jedan) u skladu sa preporukama.	10.000	10.000	20.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.2.4.2.4. Uklanjanje minskih polja na lokacijama definisanim Planom zaštite	Do 2021. godine površine pod minama smanjene za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	7.500	7.500
PROGRAM 2.4.3. GRAĐANSKO UČEŠĆE OD ZNAČAJA ZA UNAPREĐENJE BEZBJEDNOSTI GRAĐANA	PROGRAM 2.4.3. GRAĐANSKO UČEŠĆE OD ZNAČAJA ZA UNAPREĐENJE BEZBJEDNOSTI GRAĐANA				
	M.2.4.3.1 Uspostavljanje Gorske službe u okviru kluba Perun	Do kraja 2017. godine uspostavljena i javno promovisana usluga Gorske službe. Od 2018. godine finansiranje funkcionalnog rada Gorske službe obezbijedeno budžetom i drugim izvorima finansiranja.	0	0	0
	P.2.4.3.2. Javne kampanje od značaja za podizanje nivoa svijesti o bezbjednosti	Do kraja 2021. godine 70% građana informisano o značaju poznavanja i prevencije rizika po bezbjednost u zajednici.	2.500	0	2.500
2..Strateški cilj	Društvena zajednica ugodnog življenja i bezbjedna za građane svih životnih dobi i svih društvenih kategorija				
2.5. Sektorski cilj	Unaprijeđeni kapaciteti lokalne samouprave za saradnju sa privredom, civilnim sektorom i građanima do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	Ishod 1: Do kraja 2021. godine broj građana koji su ostvarili svoja prava garantovana postojećim zakonima povećan za 50% u odnosu na 2016. godinu.	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Broj zahtjeva građana za ostvarivanje prava; • Visina općinskih prihoda ostvarenih od domaćih i stranih investicija;

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			<p>Ishod 2: Do kraja 2021. godine povećan broj investicija u opštinu za 30%.</p> <p>Ishod 3: Do kraja 2021. godine povećana apsorpcija sredstva obezbijedenih iz kantonalnih i međunarodnih izvora za 20% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 4: Do 2021. godine uvećani prihodi budžeta za najmanje 10% kao posljedica uspostavljene saradnje sa predstavnicima dijaspore Vareša.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Broj novoformiranih udruženja građana; • Broj projekata udruženja građana i mjesnih zajednica; • Iznos sredstava ostvarenih putem projekata podržanih iz kantonalnog budžeta i međunarodnih fondova; • Broj posjeta opštinskom sajtu

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			Ishod 5: Do 2021. godine smanjene migracije mladih za najmanje 10 % u odnosu na 2016. godinu.		
	PROGRAM 2.5.1. MODERNIZACIJA LOKALNE SAMOUPRAVE U SVRHU BOLJE KOMUNIKACIJE SA GRAĐANIMA				
PROGRAM 2.5.1. MODERNIZACIJA LOKALNE SAMOUPRAVE U SVRHU BOLJE KOMUNIKACIJE SA GRAĐANIMA	P.2.5.1.1. Unapređenje općinske internet prezentacije	Do kraja 2017. godine sve općinske službe, ustanove i preduzeća redovno predstavljaju informacije od značaja za građane na zvaničnoj prezentaciji općine. Do kraja 2021. godine, broj posjeta općinskoj web stranici uvećan za 100% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
	P.2.5.1.2. Uspostavljanje suvremenog sistema za komunikaciju i informisanje građana u cilju rješavanja komunalnih i drugih problema kroz Sistem 48	Do 2021. godine uspostavljen Sistem 48 putem kojeg je rukovodstvo JLS: (a) podstaklo građane da pošalju najmanje 50 zahtjeva mjesečno; (b) odgovorilo na svaki zahtjev; i (c) unaprijedilo rad službi i komunalnih preduzeća putem bar 10 odluka u radu godišnje.	10.000	0	10.000
	P.2.5.1.3. Izrada Strateškog plana saradnje sa vareškom dijasporom	Do kraja 2021. godine povećan broj investicija i donacija od strane predstavnika vareške dijaspore za 20% u odnosu na 2016. godinu.	5.000	0	5.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.2.5.1.4. Podrška uspostavljanju kapaciteta za kreiranje, implementaciju, monitoring i evaluaciju omladinske politike	Do kraja 2021. godine realizovano najmanje 10 projekata od značaja za unapređenje položaja mladih definisanih Omladinskom strategijom.	0	0	0
	PROGRAM 2.5.2. UNAPREĐENJE KAPACITETA LOKALNE SAMOUPRAVE ZA BOLJU SARADNJU SA NVO SEKTOROM I MJESNIM ZAJEDNICAMA				
PROGRAM 2.5.2. UNAPRJEĐENJE KAPACITETA LOKALNE SAMOUPRAVE ZA BOLJU SARADNJU SA NVO SEKTOROM I MJESNIM ZAJEDNICAMA	P.2.5.2.1. Uspostavljeni kapaciteti na nivou općine za transparentnu saradnju sa udruženjima građana i mjesnim zajednicama	Do kraja 2021. godine budžetska izdvajanja za finansiranje projekata udruženja građana i mjesnih zajednica putem javnog konkursa uvećani za 50% u odnosu na 2016. godinu. Do kraja 2021. godine broj projekata udruženja građana i mjesnih zajednica podržanih sredstvima lokalnog, kantonalnog budžeta uvećan za 30% u odnosu na 2016. godinu.	1.500	0	1.500
	M.2.5.2.2. Kontinuirana promocija rada organizacija civilnog sektora i mjesnih zajednica na sajtu www.vares.info	Do kraja 2021. godine povećan broj korisnika programa i aktivnosti udruženja građana i mjesnih zajednica za 30% u odnosu na 2016. godinu.	0	0	0
Strateški cilj 3.	Očuvani prirodni resursi, iskorišteni obnovljivi izvori energije i izgrađena ključna komunalna infrastruktura				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
Sektorski cilj 3.1.	Poboljšan kvalitet pružanja komunalnih usluga do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine smanjeni gubici vode u sistemu vodosnabdjevanja za najmanje 8% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine povećan broj korisnika javnog vodovodnog sistema na 85%.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. godine obezbijeđen neprekidan pristup redovno kontrolisanoj i higijenski ispravnoj vodi za piće za sve korisnike javnog vodovodnog sistema.</p> <p>Ishod 5: Do 2021. godine smanjene migracije mladih za najmanje 10 % u odnosu na 2016.godinu.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Procenat smanjenja gubitaka u sistemu vodosnabdjevanja; • Broj domaćinstava priključenih na vodovodnu mrežu; • Broj korisnika koji imaju nekontrolisanu i higijenski neispravnu vodu za piće; • Broj domaćinstava priključenih na kanalizacionu mrežu; • Status površinskih i podzemnih voda.

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 3.1.1 POBOLJŠANJE SISTEMA VODOSNABDIJEVANJA					
PROGRAM 3.1.1 POBOLJŠANJE SISTEMA VODOSNABDIJEVANJA	P.3.1.1.1. Izrada idejnog rješenja za proširenje primarnog cjevovoda vodovoda Vareš za snabdijevanje rubnih dijelova općina Visoko, Breza i Ilijaš	Definisati projektni zadatak, uraditi glavni projekat i omogućiti potpisivanje sporazuma između zainteresiranih općina za iznalaženje sredstava za finansiranje projekta.	0	13.000	13.000
	P.3.1.1.2. Rekonstrukcija vodovoda u Varešu	Do 2021. godine broj kvarova na mreži i pucanja cijevi smanjen za 35% u odnosu na 2016. godinu.	25.000	75.000	100.000
	P.3.1.1.3. Rekonstrukcija vodovoda u selima	Do 2021. godine broj kvarova na mreži i pucanja cijevi smanjen za 35% u odnosu na 2016. godinu.	75.000	75.000	150.000
	P.3.1.1.4. Izgradnja vodovoda u selima (II i III faza)	Do 2018. godine cca 300 novih domaćinstava priključeno na vodovodnu mrežu.	0	450.000	450.000
	P.3.1.1.5. Ugradnja vodomjera za registrirane korisnike koji nemaju vodomjer ili su na zajedničkoj potrošnji	Do 2021. godine procent mjerene potrošnje povećan za najmanje 10% u odnosu na 2016. godinu (ukupna mjerena potrošnja 95%).	0	40.000	40.000
PROGRAM 3.1.2 POBOLJŠANJE SISTEMA PRIKUPLJANJA I ODVODNJE OTPADNIH VODA					
PROGRAM 3.1.2 POBOLJŠANJE	P.3.1.2.1. Rekonstrukcija kanalizacione mreže u Varešu	Do 2021. godine broj kvarova na mreži i pucanja cijevi smanjen za 15% u odnosu na 2016. godinu.	0	100.000	100.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
SISTEMA PRIKUPLJANJA I ODVODNJE OTPADNIH VODA	P.3.1.2.2. Izgradnja nove kanalizacione mreže u Varešu	Do 2020. godine cca 95% domaćinstava na gradskom području ima riješeno pitanje odvodnje otpadnih voda.	0	280.000	280.000
Strateški cilj 3.	Očuvani prirodni resursi, iskorišteni obnovljivi izvori energije i izgrađena ključna komunalna infrastruktura				
Sektorski cilj 3.2.	Smanjen rizik po okoliš i zdravlje ljudi i uspostavljena prioritetna infrastruktura za integrirano upravljanje otpadom do 2021. godine	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine smanjen rizik od epidemija za kategoriju niže u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine najmanje 30% selektiranog otpada plasirano na tržište i dalju obradu.</p> <p>Ishod 3: Najmanje 30% domaćinstava i poslovnih subjekata učestvuje u selektivnom prikupljanju otpada do 2021. godine</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Procjena rizika od epidemija; • Količina selektivno prikupljenog otpada plasiranog na tržište i dalju obradu; • Broj domaćinstava i poslovnih subjekata koji učestvuju u selektivnom prikupljanju otpada.
	PROGRAM 3.2.1 SANACIJA DEPONIJA				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 3.2.1 SANACIJA DEPONIJA	P.3.2.1.1. Izrada projektno-tehničke dokumentacije za radove na sanaciji i rekultivaciji zemljišta postojeće deponije "Kota"	Do kraja 2018. godine izrađena projektna dokumentacija. Do 2021. godine sanirano 1 ha zemljišta degradiranog nesanitarnim odlagalištima otpada	0	50.000	50.000
	P.3.2.1.2. Identifikacija i popis divljih deponija i smetljišta na području općine Vareš	Do 2021. godine sanirano 1 ha zemljišta degradiranog nesanitarnim odlagalištima otpada	0	0	0
	P.3.2.1.3. Sanacija zemljišta "divljih" deponija i smetljišta u urbanom i ruralnom dijelu općine	Do 2019. godine sanirano 1 ha zemljišta degradiranog nesanitarnim odlagalištima otpada	16.800	67.200	84.000
PROGRAM 3.2.2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA SELEKTIVNOG PRIKUPLJANJA OTPADA					
PROGRAM 3.2.2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA SELEKTIVNOG PRIKUPLJANJA OTPADA	P.3.2.2.1. Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i obezbjeđivanje lokacije za izgradnju transfer stanice i reciklažnog centra za komunalni otpad	Do 2021. godine selektivno prikupljeno najmanje 3.000 m ³ čvrstog otpada na godišnjem nivou.	0	0	0
	P.3.2.2.2. Izrada projektno-tehničke dokumentacije za izgradnju transfer stanice i reciklažnog centra za komunalni otpad	Do 2021. godine selektivno prikupljeno najmanje 3.000 m ³ čvrstog otpada na godišnjem nivou.	0	120.000	120.000
PROGRAM 3.2.3. EDUKACIJA STANOVNIŠTVA O SELEKTIVNOM PRIKUPLJANJU OTPADA					
PROGRAM 3.2.3. EDUKACIJA STANOVNIŠTVA O SELEKTIVNOM PRIKUPLJANJU	P.3.2.3.1. Izrada i distribucija promotivnog materija i organizacija edukativnih kampanja o unaprjeđenju i očuvanju okoliša	Do 2021. godine najmanje 1.000 domaćinstava i 100 poslovnih subjekata informirani o unaprjeđenju i očuvanju okoliša.	1.500	0	1.500
	P.3.2.3.2. Izrada i distribucija promotivnog materijala o sistemskom upravljanju komunalnim i ostalim otpadom i zaštiti okoliša	Do 2021. godine najmanje 1.000 domaćinstava i 100 poslovnih subjekata informirani o prednostima selektivnog prikupljanja otpada.	1.500	0	1.500

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
OTPADA	P.3.2.3.3. Organizacija promotivnih - edukativnih kampanja na temu sistemskog odlaganja komunalnog i ostalog otpada i zaštite okoliša	Do 2021. godine najmanje 1.000 domaćinstava i 100 poslovnih subjekata informirani o prednostima selektivnog prikupljanja otpada.	2.500	0	2.500
	P.3.2.3.4. Organizacija edukativnih kampanja i radionica za građane o značaju i iskorištenosti sekundarnih sirovina iz komunalnog otpada i zaštiti okoliša	Do 2021. godine najmanje 500 djece predškolskog i školskog uzrasta i njihovih roditelja učestvovalo na radionicama.	2.500	0	2.500
Strateški cilj 3.	Očuvani prirodni resursi, iskorišteni obnovljivi izvori energije i izgrađena ključna komunalna infrastruktura				
Sektorski cilj 3.3.	Unaprijeđeno upravljanje prirodnim resursima i zelenim površinama	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine sistemski postavljeno rješavanje problema iz oblasti zaštite okoliša.</p> <p>Ishod 2: Do 2021. godine unaprijeđen vizuelni izgled općine, povećane uređene urbane zelene površine za 20% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 3: Do 2021. smanjene površine degradiranog zemljišta za najmanje 10% u odnosu na 2016.g.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Površina općine pod zaštitom; • Površina općine pod uređenim zelenim površinama; • Površine degradiranog zemljišta.

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	PROGRAM 3.3.1. ZAŠTITA PRIRODE				
PROGRAM 3.3.1. ZAŠTITA PRIRODE	P.3.3.1.1. Izrada i usvajanje Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP)	Utvrđene prioritetne mjere i projekti u oblasti zaštite okoliša za realizaciju u periodu od 5 godina, jasno definisani DPSIR indikatori za općinu Vareš	0	25.000	25.000
	P.3.3.1.2. Općinska inicijativa za pokretanje procedure za uspostavu zaštite područja planine Zvijezda	Do 2021. godine sve interesne strane za buduće zaštićeno područje planine Zvijezda prihvatile inicijativu i daju punu podršku zaštiti. Inicijativa prihvaćena od strane nadležnog kantonalnog ministarstva; Pokrenuta procedura institucionalno-pravnog okvira za uspostavu zaštite prirodnih područja na području općine.	0	0	0
	P.3.3.1.3. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju rudničkog jezera na području napuštenog rudnika „Veovača“	Do 2021. godine izvršena rekultivacija napuštenih rudnika, eliminirane pojave klizanja i obrušavanja zemljišta na području napuštenih rudnika.	0	20.000	20.000
	P.3.3.1.4. Izrada studije opravdanosti na projektu proglašenja parkom prirode „Bobovačke doline“ u slivu rijeke Bukovice	Do 2021. godine urađena Studija opravdanosti za proglašenje parka prirode i pokrenut postupak prema Ministarstvu zaštite okoliša Zeničko-dobojskog kantona za proglašenje.	0	15.000	15.000
	PROGRAM 3.3.2. UNAPREĐENJE STANJA JAVNIH ZELENIH POVRŠINA				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
PROGRAM 3.3.2. UNAPREĐENJE STANJA JAVNIH ZELENIH POVRŠINA	P.3.3.2.1. Rekonstrukcija i izgradnja urbanih zelenih površina u općini	Do 2021. godine uređeno 5 urbanih zelenih površina na području općine; izgrađeno/rekonstruirano maksimalno 250 m ² /god. urbanih zelenih površina	0	50.000	50.000
	P.3.3.2.2. Izrada studije hortikulturnog uređenja urbanih zelenih površina u općini i realizacija uređenja	Do 2021. godine uklonjeno 50 oštećenih stabala i zamijenjeno odgovarajućim sadnicama	0	5.000	5.000
	P.3.3.2.3. Izrada idejnog rješenja, projektno-tehničke dokumentacije i izgradnja autobuske stanice u Varešu	Do 2021. godine započeta izgradnja autobuske stanice u Varešu	20.000	80.000	100.000
Strateški cilj 3.	Očuvani prirodni resursi, iskorišteni obnovljivi izvori energije i izgrađena ključna komunalna infrastruktura				
Sektorski cilj 3.4	Povećano korištenje obnovljivih izvora energije i povećan nivo energetske efikasnosti	Očekivani sektorski ishodi	<p>Ishod 1: Do 2021. godine primjenom mjera EE smanjena emisija CO₂ po glavi stanovnika za najmanje 5% u odnosu na 2016. godinu.</p> <p>Ishod 2: Do kraja 2021. godine za 15% smanjen iznos budžetskih izdvajanja za režijske troškove škola u odnosu na 2016. godinu.</p>	Indikatori sektorskog cilja	<ul style="list-style-type: none"> • Emisija CO₂ po glavi stanovnika; • Godišnji iznos budžetskih izdvajanja za režijske troškove škola.

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	PROGRAM 3.4.1. PRIMJENA MJERA ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ZGRADARSTVU I JAVNOJ RASVJETI				
PROGRAM 3.4.1. PRIMJENA MJERA ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ZGRADARSTVU I JAVNOJ RASVJETI	P.3.4.1.1. Poboljšanje EE u PŠ Dabravine	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	20.000	20.000
	P.3.4.1.2. Poboljšanje EE u PŠ Dragovići	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	10.000	10.000
	P.3.4.1.3. Poboljšanje EE u PŠ u Vijaci	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 20% u odnosu na 2016. godinu.	0	10.000	10.000
	P.3.4.1.4. Poboljšanje EE u MSŠ „Nordbat-2“ Vareš	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 10% u odnosu na 2016. godinu.	0	90.000	90.000
	P.3.4.1.5. Poboljšanje EE na objektu Doma zdravlja	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 20% u odnosu na 2016. godinu. Do 2021. godine poboljšani uslovi rada i boravka za najmanje 350 korisnika i zaposlenih u Domu zdravlja na godišnjem nivou.	0	250.000	250.000
	P.3.4.1.6. Poboljšanje EE na objektu terenske ambulante Budoželje	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 10% u odnosu na 2016. godinu.	0	10.000	10.000

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem i programom	Projekat /mjera	Ukupni očekivani ishod projekta/mjere	Izvori financiranja		
			Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
	P.3.4.1.7. Poboljšanje EE na objektu Centra za socijalni rad	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 10% u odnosu na 2016. godinu.	0	5.000	5.000
	P.3.4.1.8. Poboljšanje EE na objektu Centra za kulturu i edukaciju	Do 2021. godine iznos godišnjih troškova za grijanje javnog objekta manji je za 10% u odnosu na 2016. godinu.	0	100.000	100.000
	P.3.4.1.9. Povećanje energetske efikasnosti objekata E1-E4	Do 2021. godine iznos troškova za grijanje stanovništva u objektima E1-E4 manji je za 35% u odnosu na 2016. godinu.	0	320.000	320.000
	P.3.4.1.10. Javna rasvjeta na području općine-izrada projekta rekonstrukcije i realizacija mjera na najkritičnijim lokacijama u općini (minimalno na 3 lokacije)	U periodu 2017-2021. godine urađen projekat rekonstrukcije javne rasvjete na kojima su kritične lokacije identifikovane, rekonstruisana javna rasvjeta na 3 najkritičnije lokacije u općini Vareš.	0	155.000	155.000
PROGRAM 3.4.2. KORIŠTENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE					
PROGRAM 3.4.2. KORIŠTENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE	P.3.4.2.1. Izrada Studije izvodljivosti o korištenju biomase na području Općine Vareš i realizacija pilot projekta	U periodu 2017-2021. godine realizovan pilot projekat za snabdijevanje toplotnom energijom iz biomase minimalno jednog naselja u općini Vareš.	0	20.000	20.000
	P.3.4.2.2. Izrada Studije izvodljivosti o korištenju energije vjetrova, sunca i vode na području općine Vareš i realizacija pilot projekta	U periodu 2017-2021. godine realizovan jedan pilot projekat za korištenju obnovljivih izvora energije u općini Vareš.	0	20.000	20.000